

Program Rozwoju Gminy Wohyń na lata 2015-2023

GMINA WOHYŃ
ul. Radzyńska 4, 21-310 Wohyń
NIP 538-18-49-745, REGON 030237760

Zgodność odpisu z oryginałem
stwierdzam

Wohyń dnia 03.12.15 r.
strony 1-104
(podpis)

Wójt

Stanisław Józwiak

Program Rozwoju Gminy Wołyń na lata 2015-2023 został opracowany przez firmę *EuroCompass Sp. z o.o.* na podstawie umowy z dnia 20.07.2015r.

Euro
Compass
Sp. z o.o.

Zespół ekspercki:

Ryszard Boguszewski

Tomasz Rutkowski

Ewelina Borowiec

Spis treści

Wprowadzenie.....	4
1. Część analityczno-diagnostyczna	5
1.1. Przesłanki opracowania programu rozwoju.....	5
1.2. Metodyka prac	5
1.3. Diagnoza sytuacji społeczno-gospodarczej wynikająca ze stanu istniejącego	9
1.3.1. Położenie, powierzchnia, przestrzeń i środowisko przyrodnicze	9
1.3.2. Potencjał demograficzny	11
1.3.3. Społeczeństwo i jakość życia	14
1.3.4. Środowisko kulturowe.....	21
1.3.5. Dostępność komunikacyjna.....	23
1.3.6. Infrastruktura techniczna	29
1.3.7. Gospodarka	39
1.3.8. Jakość rządzenia i planowanie przestrzenne	47
1.4. Analiza SWOT	54
2. Część strategiczna	56
2.1. Wizja i misja	56
2.2. Priorytetowe obszary rozwoju.....	57
2.2.1. Efektywna lokalna gospodarka wykorzystująca wewnętrzny potencjał obszaru.....	59
2.2.2. Lepsza jakość usług publicznych oraz wzrost aktywizacji kapitału społecznego.....	61
2.2.3. Aktywna ochrona środowiska wraz z doskonaleniem infrastruktury technicznej z tym związanej.....	67
2.3. Spójność z dokumentami strategicznymi.....	69
2.3.1. Poziom wspólnotowy	69
2.3.2. Poziom krajowy.....	70
2.3.3. Poziom regionalny	71
3. Część wdrożeniowa	77
3.1. Plan działań operacyjnych	77
3.2. Ramy instytucjonalne i finansowe wdrażania programu	92
3.3.1. System instytucjonalny wdrażania programu.....	92
3.3.2. Główne źródła finansowania programu	95
3.3. System monitorowania i ewaluacji programu	97
4. Konsultacje społeczne – podsumowanie.....	100
5. Załączniki.....	100
5.1. Indykatorywny wykaz wstępnie zidentyfikowanych projektów inwestycyjnych i nieinwestycyjnych Gminy Wołyń na lata 2015-2023.....	100

Wprowadzenie

Opracowany *Program Rozwoju Gminy Wołyń na lata 2015-2023* jest dokumentem aktualizującym obowiązującą strategię rozwoju gminy do 2015 roku. Program składa się z trzech zasadniczych części: analityczno – diagnostycznej, strategicznej oraz wdrożeniowej i obejmuje okres od 2015 do 2023 roku. W części analityczno – diagnostycznej dokonano syntetycznej diagnozy obszaru z dokonaniem oceny realizowanych w poszczególnych obszarach zadań. Przeprowadzona diagnoza pozwoliła określić potencjały, bariery oraz szanse rozwojowe w kontekście relacji i powiązań przestrzennych wewnątrz obszaru. W części strategicznej sformułowano wizję dla obszaru Gminy Wołyń oraz wyznaczono nowe cele strategiczne i operacyjne, z uwagi na zmianę uwarunkowań wynikających z nowego okresu programowania. Trzecia część - wdrożeniowa - zawiera plan operacyjny, w którym przedstawiono zestawienie kierunków działań w ramach zdefiniowanych celów, jakie będą podejmowane przez samorząd zarówno w partnerstwie, jak i w ramach zadań własnych.

Plan określa również rolę samorządów w realizacji zaplanowanych zadań, jak i możliwe źródła finansowania działań ze środków zewnętrznych. W dalszej części określono struktury wdrażania oraz system monitorowania i ewaluacji.

Opisany w dokumencie obszar gminy Wołyń jest spójny z obszarem strategicznej interwencji (OSI):

- Nowoczesna wieś,
- Obszary ochrony i kształtowania zasobów wodnych,
- Obszary gospodarczego wykorzystania walorów przyrodniczych i kulturowych,

wskazanych w *Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020 i w perspektywie do 2030 r.*

1. Część analityczno-diagnostyczna

1.1. Przesłanki opracowania programu rozwoju

Zgodnie z ustawą o zasadach prowadzenia polityki rozwoju przez politykę rozwoju rozumie się zespół wzajemnie powiązanych działań podejmowanych i realizowanych w celu zapewnienia trwałego i zrównoważonego rozwoju kraju, spójności społeczno-gospodarczej, regionalnej i przestrzennej, podnoszenie konkurencyjności gospodarki oraz tworzenie nowych miejsc pracy w skali krajowej, regionalnej lub lokalnej (art. 2 ustawy¹). Politykę rozwoju prowadzi się m.in. na podstawie programów. Programem takim jest niniejszy dokument zatytułowany „*Program Rozwoju Gminy Wołyń na lata 2015-2023*”. Program jest aktualizacją obowiązującego dokumentu „*Strategia rozwoju gminy Wołyń na lata 2008-2015*”. Impulsem do podjęcia prac nad opracowaniem niniejszego dokumentu była zmiana paradygmatu polityki regionalnej w Polsce, który zakłada obecnie większą koncentrację zadań związanych z wymiarem terytorialnym oraz większym wykorzystaniem lokalnych potencjałów rozwojowych, przyczyniających się do zmniejszenia występujących na danym obszarze problemów.

Program Rozwoju Gminy Wołyń na lata 2015-2023 uwzględnia nowe założenia polityki regionalnej. Wyznaczona wizja oraz cele strategiczne zostały skorelowane z aktualnie obowiązującymi dokumentami strategicznymi na poziomie wspólnotowym, krajowym i regionalnym, w szczególności z celami zaktualizowanej *Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020 (z perspektywą do 2030r.)* oraz nową polityką spójności Unii Europejskiej i wynikającymi z niej celami tematycznymi wdrażanymi za pomocą krajowych oraz regionalnych programów operacyjnych realizowanych w perspektywie finansowej 2014-2020.

1.2. Metodyka prac

Program Rozwoju Gminy Wołyń na lata 2015-2023 powstał w oparciu o model ekspercko-partycypacyjny zakładający duży udział władz i społeczności lokalnej w pracach nad programem przy jednoczesnym zaangażowaniu ekspertów zewnętrznych. Dokument opracowano kierując się zasadami:

- ~ spójności zaktualizowanej strategii gminy z dokumentami planistycznymi i operacyjnymi na poziomie krajowym, regionalnym i powiatowym;
- ~ partnerstwa w procesie planowania poprzez współpracę władz gminnych z samorządami wyższego szczebla oraz podmiotami, reprezentującymi różne środowiska oraz instytucje – zgodnie z ideą wieloszczeblowego zarządzania (*ang. multi-level governance*) oraz oddolnego angażowania partnerów do współpracy i współrzędzenia;
- ~ wieloletniego planowania rozwoju gminy w oparciu o ocenę efektów dotychczas realizowanej strategii z uwzględnieniem zmieniającej się sytuacji społeczno-gospodarczej na poziomie gminy, powiatu lubelskiego, województwa lubelskiego oraz kraju;

¹ Ustawa z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (tj. Dz. U. z 2014 r. poz. 1649 z późn. zm.)

- elastyczności i przedsiębiorczego odkrywania, zgodnie z którą pierwotne założenia strategii były korygowane i dostosowywane do potrzeb i postulatów, zgłaszanych przez partnerów społecznych i gospodarczych, zaangażowanych w proces prac nad aktualizacją strategii.

Struktura dokumentu obejmuje logiczną całość, składającą się z części analityczno-diagnostycznej, części strategicznej oraz części wdrożeniowej.

Z uwagi na nowe podejście w planowaniu strategicznym część analityczno-diagnostyczna wymagała w większym, niż dotychczas stopniu uwzględnienia wymiaru terytorialnego, było to możliwe dzięki zawarciu następujących elementów:

- określeniu podstawowych cech struktury przestrzennej obszaru,
- określeniu różnicowań i specyfiki terytorium,
- analizie potencjałów rozwojowych w ujęciu terytorialnym,
- analizie spójności wewnętrznej,
- analizie profili i rozmieszczenia działalności gospodarczej, które wpływają na zróżnicowanie rozwoju gospodarczego i zagospodarowania przestrzennego,
- przedstawieniu wpływu terytorialnego realizowanych dotychczas działań rozwojowych w obszarze objętym programem.

W pierwszej kolejności autorzy programu koncentrowali się nad identyfikacją zasobów endogenicznych mających wpływ na rozwój obszaru wynikających z położenia. Następnie ocenie podlegały czynniki demograficzne i społeczne oraz infrastruktura mająca wpływ na jakość życia. Czynniki te należą do najważniejszych wyznaczników rozwoju społeczno – gospodarczego. Przedkładają się bowiem bezpośrednio na poziom i warunki życia oraz świadczą o kapitale ludzkim. Oceny dokonano w zakresie:

- stanu demografii,
- środowiska kulturowego, społeczeństwa i jakości życia ze szczególnym uwzględnieniem: zachorowalności mieszkańców i pomocy społecznej, stanu bezrobocia i wykluczenia społecznego, stanu i jakości infrastruktury mieszkaniowej oraz oświaty.

Ważnym elementem wpływającym zarówno na jakość życia oraz rozwój gospodarczy obszaru jest infrastruktura techniczna, analizie poddano infrastrukturę:

- wodno – kanalizacyjną,
- energetyczną,
- gospodarki odpadami.

Ocenie poddano również zewnętrzną jak i wewnętrzną dostępność komunikacyjną.

Powyższą ocenę wykorzystano w kontekście planowania rozwoju gospodarczego obszaru Gminy Wołyń uwzględniając jednocześnie ilość oraz strukturę gospodarstw rolnych, a także podmiotów gospodarczych.

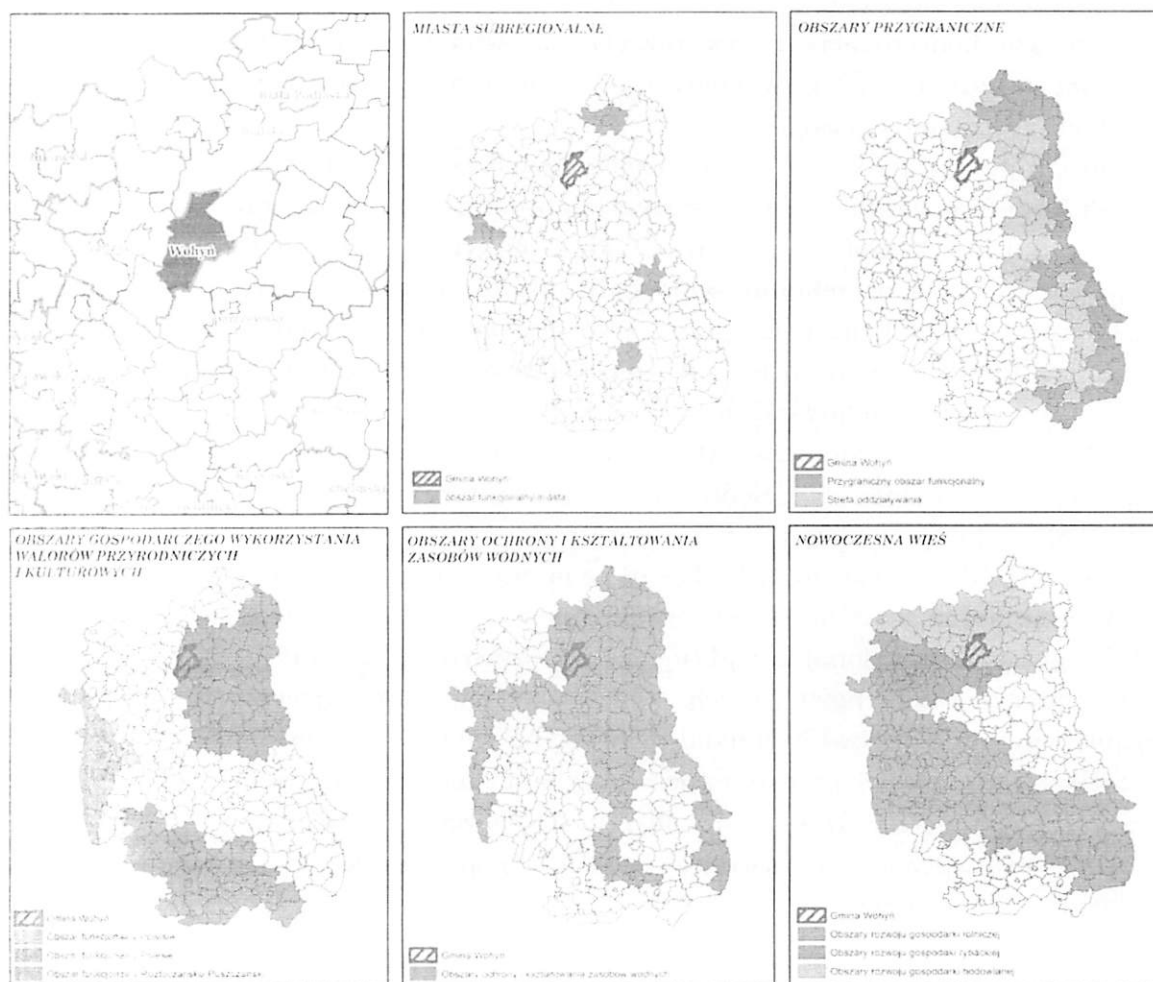
Podczas dalszych prac nad dokumentem, w części strategicznej, uwzględnienie wymiaru terytorialnego oznaczało konieczność wyznaczania celów rozwojowych, określenia zasad koordynacji i współpracy oraz doboru odpowiednich instrumentów w taki sposób, aby wykorzystać specyficzne uwarunkowania i zróżnicowane potencjały rozwojowe zidentyfikowane w części diagnostycznej. Dlatego też podczas prac nad dokumentem, a w szczególności przy definiowaniu wizji i celów strategicznych kierowano się następującymi założeniami:

- ~ ograniczenie problemów rozwojowych oraz wzmocnienie i lepsze wykorzystanie potencjałów obszaru;
- ~ większa koncentracja i specjalizacja, zarówno w wymiarze tematycznym, jak i terytorialnym, przy wykorzystaniu potencjałów decydujących o przewadze konkurencyjnej obszaru;
- ~ programowanie rozwoju, a nie zaspokajanie bieżących potrzeb.

Przy definiowaniu celów operacyjnych założono, że mogą one wychodzić poza ustawowy zakres kompetencji gminy, gdyż ich realizacja opierać się będzie na współpracy z innymi szczeblami samorządu terytorialnego lub partnerami społeczno-gospodarczymi. Taka koncepcja zarządzania gminą, określana jako „holistyczna”, jest obecnie postulowaną koncepcją wieloszczeblowego zarządzania gminą wychodząca naprzeciw oczekiwaniom mieszkańców liczących na skuteczność władz gminy.

Dodatkowym elementem, który autorzy dokumentu wzięli pod uwagę przy definiowaniu celów było uwzględnienie wymiaru terytorialnego poprzez powiązanie Gminy Wołyń z określonym w *Planie Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubelskiego* (PZPWL) obszarem funkcjonalnym oraz obszarem strategicznej interwencji (OSI) wynikającym ze *Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego* (SRWL). Zgodnie z PZPWL obszary funkcjonalne traktuje się jako zwarte układy przestrzenne składające się z funkcjonalnie powiązanych terenów, charakteryzujących się wspólnymi uwarunkowaniami i przewidywanymi, jednolitymi celami rozwojowymi. Natomiast OSI wg SRWL, stanowią przestrzenne odzwierciedlenie potencjałów i problemów rozwojowych zidentyfikowanych na obszarze województwa lubelskiego. Wyznaczenie obszarów strategicznej interwencji zostało poprzedzone delimitacją obszarów funkcjonalnych w PZPWL.

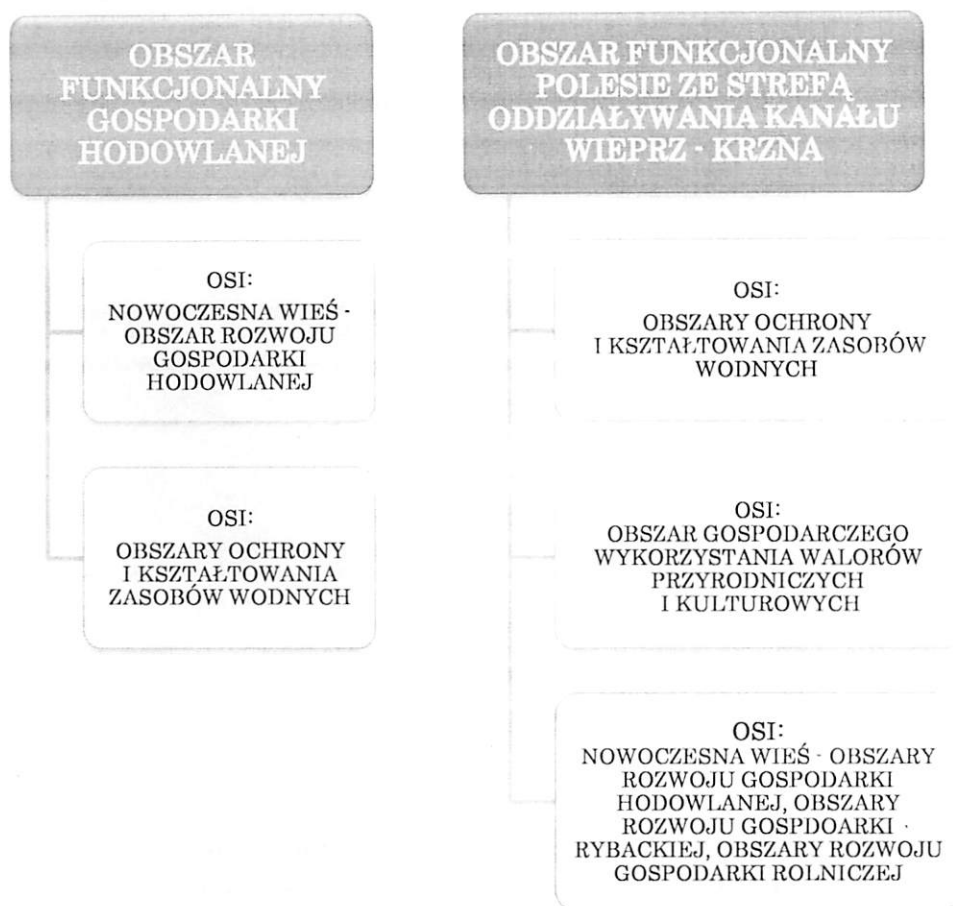
Ryc. 1 Obszary funkcjonalne oraz obszary strategicznej interwencji wyznaczone w dokumentach strategicznych i planistycznych województwa lubelskiego.

Źródło: opracowanie własne na podstawie Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2014 – 2020 (z perspektywą do 2030r.)

Powierzchnia administracyjna Gminy Wołyń pokrywa się z następującą delimitacją wyznaczoną w PZPWL obszarów funkcjonalnych: gospodarki hodowlanej oraz Polesie ze strefą oddziaływania kanału Wieprz – Krzna.

Ryc. 2. Powiązanie Gminy Wołyń z obszarami funkcjonalnymi o znaczeniu regionalnym oraz z obszarami strategicznej interwencji

Źródło: opracowanie własne na podstawie Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubelskiego – projekt, 2015r.

Zdefiniowanie obszaru Gminy Wołyń w kontekście obszarów funkcjonalnych oraz obszarów strategicznej interwencji, przy uwzględnieniu zidentyfikowanych cech obszaru, zjawisk problemowych, a także proponowanej interwencji, wyznacza ramy do określenia priorytetów i funkcji rozwojowych.

Przyjęta metodyka pozwoliła na właściwe wyznaczenie kierunków rozwojowych obszaru bazujących na integracji funkcjonalnej oraz wykorzystującej unikatowe wewnętrzne zasoby sprzyjające specjalizacji terytorialnej.

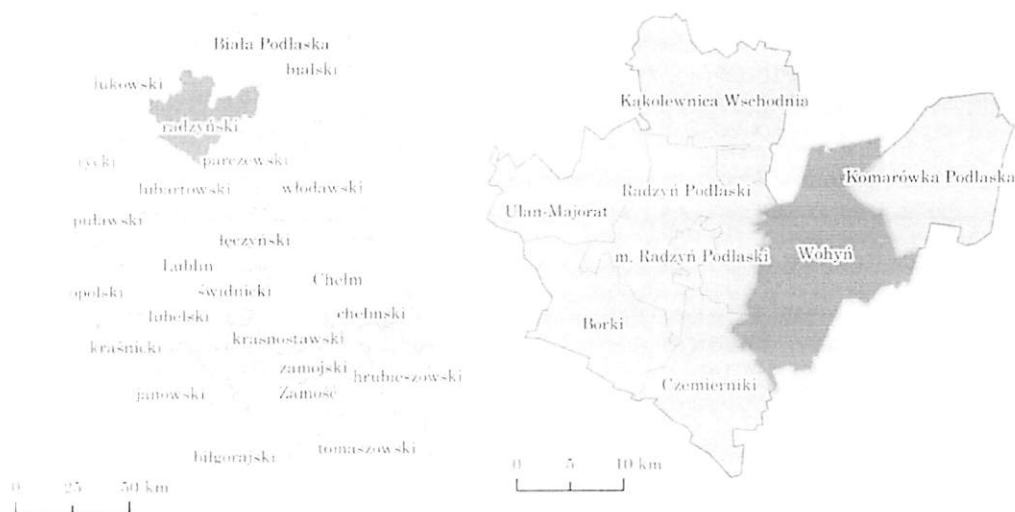
1.3. Diagnoza sytuacji społeczno-gospodarczej wynikająca ze stanu istniejącego

1.3.1. Położenie, powierzchnia, przestrzeń i środowisko przyrodnicze

Gmina Wołyń położona jest w północnej części województwa lubelskiego na terenie powiatu radzyńskiego. W latach 1975-1998 gmina położona była w województwie białkopodlaskim. Gmina Wołyń jest gminą wiejską z siedzibą Urzędu Gminy w miejscowości Wołyń. Od północy graniczy z gminą Drelów i gminą Komarówka Podlaska, od południa z gminą Czemierniki i gminą Siemień, od wschodu z gminą

Milanów, zaś od zachodu z gminą wiejską Radzyń Podlaski. Powierzchnia gminy wynosi 17 817 ha i stanowi 18% powierzchni powiatu radzyńskiego. Na układ osadniczy składa się 17 sołectw: Bezwola I, Bezwola II, Bojanówka, Branica Kolonia, Branica, Kuraszew, Lisiowólka, Ossowa, Ostrówki, Planta, Suchowola, Suchowola Kolonia, Świerże, Wohyń I, Wohyń II, Wólka Zdunkówka, Zbulitów Mały (18 miejscowości).

Ryc. 3 Położenie administracyjne Gminy Wohyń

Źródło: opracowanie własne

Znaczny obszar gminy znajduje się na terenie makroregionu Mazowsze w mezoregionie Małe Mazowsze, natomiast północna część gminy zaliczana jest do obszaru Polesia Lubelskiego – mezoregion Zakłęśłość Łomaska. Budowa geologiczna i ukształtowanie terenu wykształciły się w czwartorzędzie, podczas zlodowacenia środkowopolskiego i bałtyckiego. Teren został ukształtowany przez zjawiska i procesy związane z postojem i wycofaniem się lądolodu. Teren, który należy do mezoregionu Małe Mazowsze jest obszarem płaskim zbudowanym z piasków usypanych przez wody lodowcowe, częściowo zwydmione. Natomiast rejon Zakłęśłości Łomaskiej obejmuje piaszczystą, podmokłą i zatorfioną równinę.

Gleby występujące na terenie Gminy Wohyń są ściśle związane z budową geologiczną. Według Mapy glebowo-rolniczej² występują tu gleby rdzawe i rdzawe bielcowe (wytworzone z piasków luźnych, ze żwirów piaszczystych różnej genezy oraz piasków słabogliniastych i gliniastych), kompleks gleb płowych, gleb brunatnych wylugowanych oraz gleb odgórnie oglejonych (z piasków naglinowych i glin zwałowych oraz z pyłów różnej genezy) oraz gleby torfowe i murszowe.

Obszar Gminy Wohyń należy do zlewni rzeki Tyśmienica, która jest prawym dopływem Wieprza. Ciek wodne przepływające przez teren gminy, tj. Stara Piwonia i Białka są prawymi dopływami Tyśmienicy. Dolina Tyśmienicy odznacza się wysokimi walorami przyrodniczymi, ze różnicowanymi siedliskami i biotopami z bogatą szatą roślinną, a także starorzeczami.

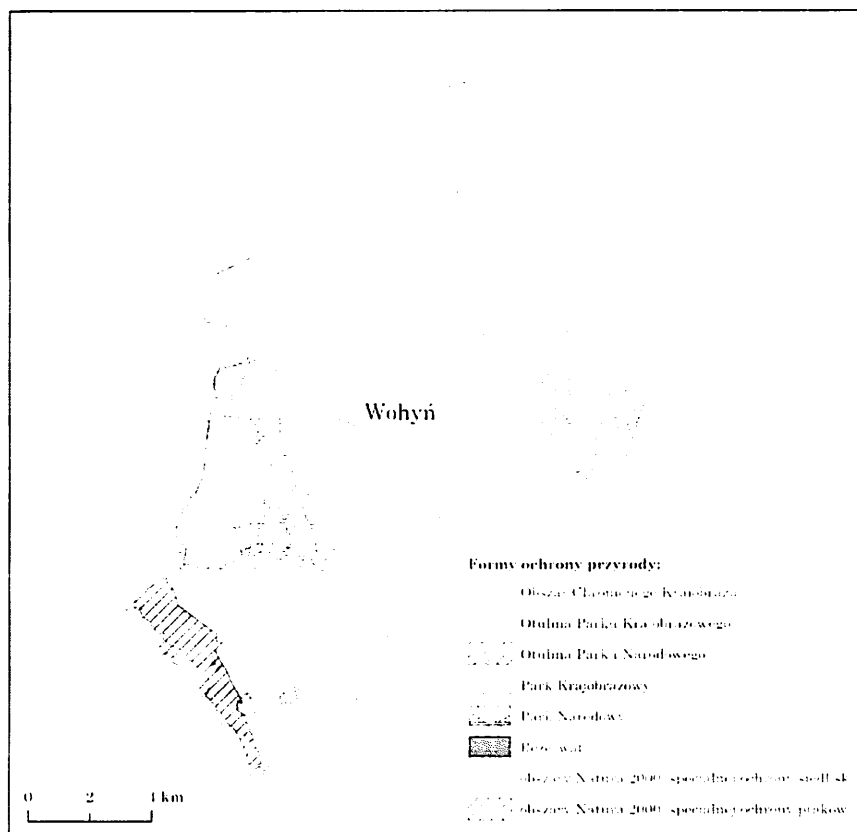
Gmina Wohyń, tak jak cała północna część województwa lubelskiego należy do mazowiecko-podlaskiego regionu klimatycznego. Charakteryzuje się silnymi wpływami

² Mapa glebowo-rolnicza Polski 1:100 000, Wyd. Geologiczne 1975r.

kontynentalnymi, dużymi amplitudami temperatur, wczesnym i dość długim latem, długą i mroźną zimą, krótszym okresem wegetacji w porównaniu do zachodniej części kraju oraz przewagą chłodniejszych wiatrów wschodnich w lecie i zimniejszych wiatrów wschodnich w okresie zimowym. Tompoklimat uwarunkowany jest ukształtowaniem terenu.

Według danych GUS w 2013r. na terenie Gminy Wołyń znajdowało się 7,7 ha obszarów prawnie chronionych, które były w całości użytkami ekologicznymi. Znajduje się tu również 6 pomników przyrody. W obszarze doliny Tyśmienicy znajduje się obszar specjalnej ochrony ptaków (Dyrektywa Ptasia³) o powierzchni 7 363,7 ha. Na terenie Gminy Wołyń znajduje się w jej południowej części, obszar chroni stanowiska chronionych i rzadkich gatunków roślin, a przede wszystkim ostoje ptaków – znajduje się tu co najmniej 23 gatunków ptaków wg Załącznika I Dyrektywy Ptasiej, w tym 11 gatunków uznawanych za gatunki zagrożone umieszczone w Polskiej Czerwonej Księdze Zwierząt.

Ryc. 4 Obszary chronione na terenie Gminy Wołyń

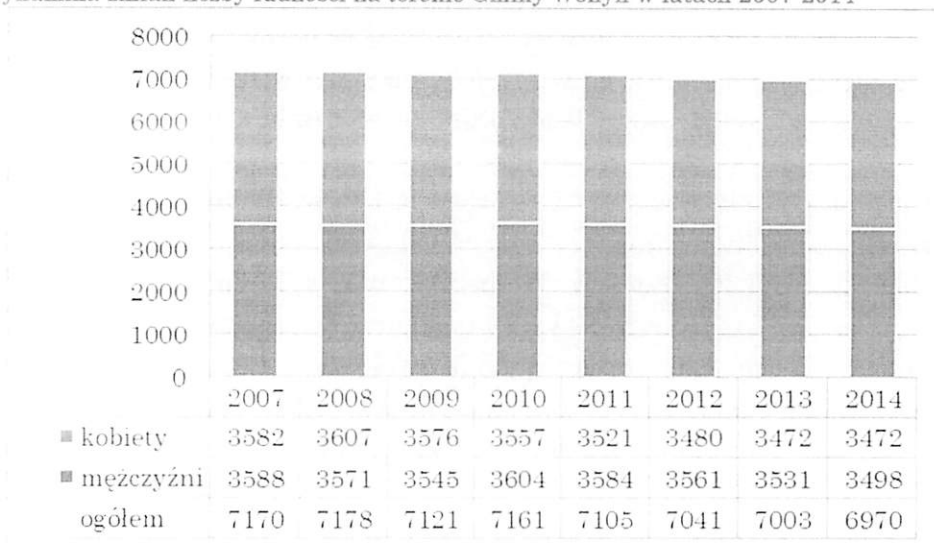
Źródło: opracowanie własne

1.3.2. Potencjał demograficzny

Według danych GUS (stan na 31 XII 2014r.) w 2014r. teren Gminy Wołyń zamieszkiwało 6 970 osób, którzy stanowili 11,5% mieszkańców z terenu powiatu radzyńskiego. W analizowanym okresie liczba ludności nieznacznie zmalała, zaledwie o 2,8% w porównaniu do 2007r. Gęstość zaludnienia wynosiła 39 os/km² (2014r., GUS), dla porównania na terenie powiatu radzyńskiego wynosiła – 63 os/km².

³ Dyrektywa 2009/147/WE w sprawie ochrony dzikiego ptactwa

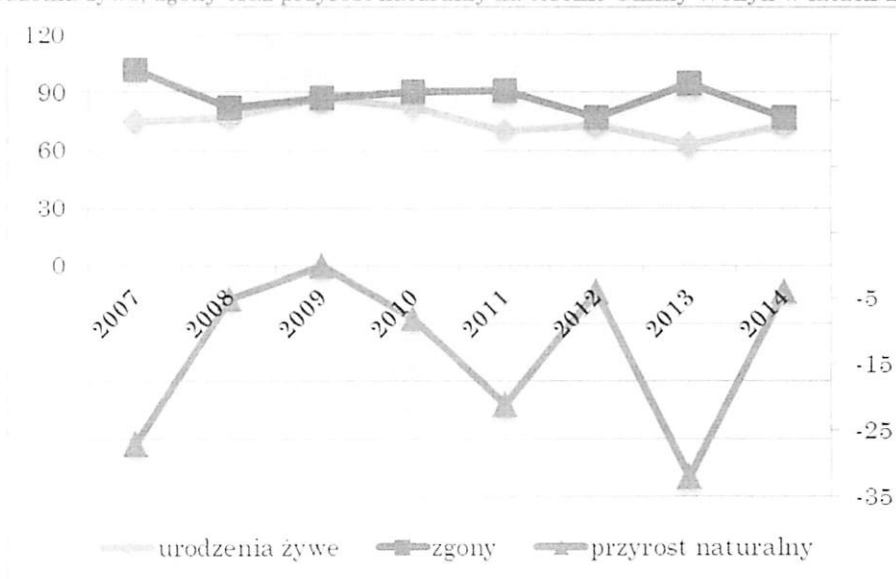
Wykres 1 Dynamika zmian liczby ludności na terenie Gminy Wołyń w latach 2007-2014

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Przyrost naturalny, który kształtuje ogólną liczbę ludności na tym terenie, w analizowanym okresie przyjmuje wartości ujemne, z wyjątkiem 2009r. kiedy to odnotowano największą liczbę urodzeń żywych i taką samą liczbę zgonów, co w konsekwencji dało zerową wartość przyrostu naturalnego. W 2013r. odnotowano najniższą wartość przyrostu naturalnego -32 i jednocześnie najmniejszą liczbę urodzeń żywych w analizowanym okresie. Zamiany w liczbie urodzeń żywych i zgonów, a także wartość przyrostu naturalnego prezentuje poniższy wykres.

Wykres 2 Urodzenia żywe, zgony oraz przyrost naturalny na terenie Gminy Wołyń w latach 2007-2014

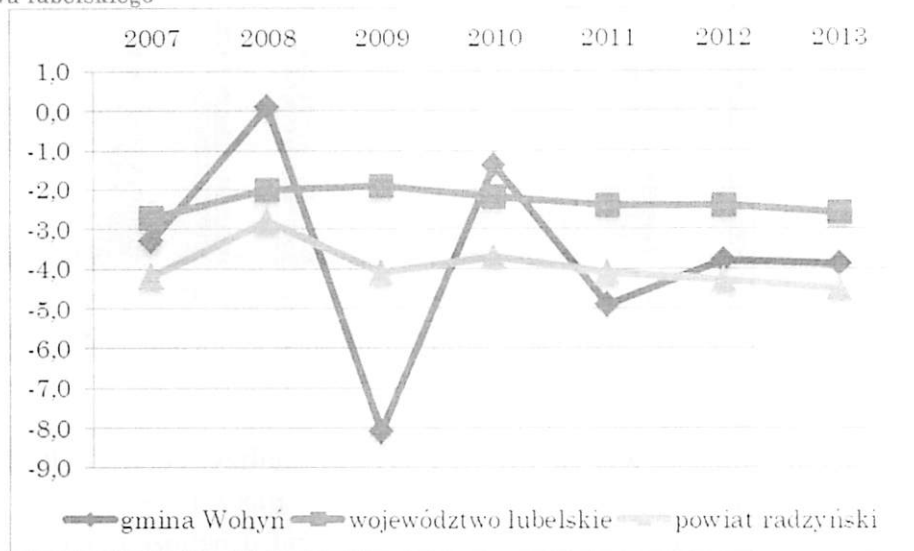

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Kolejnym czynnikiem odpowiedzialnym za potencjał ludnościowy danego obszaru jest saldo migracji, które na terenie Gminy Wołyń przyjmuje wartości ujemne, podobnie jak na terenie powiatu radzyńskiego i województwa lubelskiego. Według danych GUS w 2014r. w Gminie Wołyń zameldowało się 55 osób, aż o 46% mniej w porównaniu do 2007 roku. Wymeldowały się 73 osoby, co w rezultacie dało saldo migracji w ruchu wewnętrznym -18 (GUS 2014r.). W 2014r. odnotowano również 2 wymeldowania za

granicę, co dało wartość salda migracji zagranicznych -2 (GUS). Wartość wskaźnika salda migracji na 1 000 mieszkańców na terenie Gminy Wołyń w 2013r. (-3,9) wypadła gorzej niż dla województwa lubelskiego (-2,6) i nieco lepiej niż dla terenu powiatu radzyńskiego (-4,5). Najprawdopodobniej jest to związane z migracją ludzi młodych do ośrodków miejskich w celach edukacyjnych i zarobkowych.

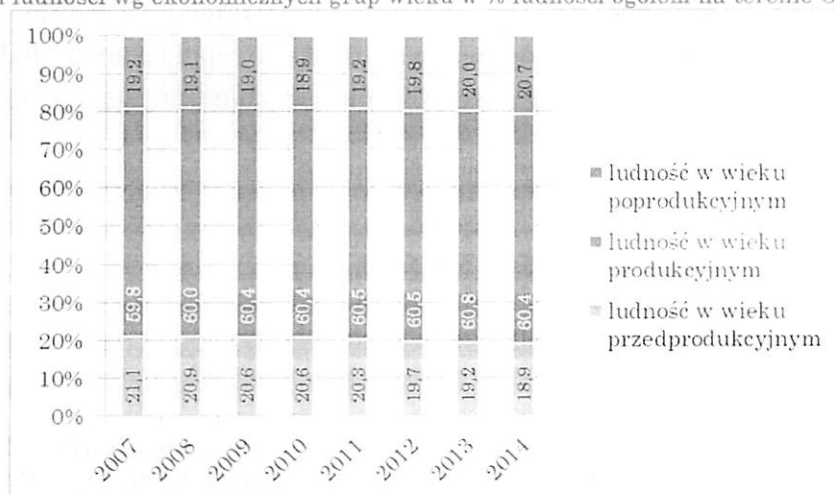
Wykres 3 Saldo migracji na 1 000 mieszkańców na terenie Gminy Wołyń, powiatu radzyńskiego i województwa lubelskiego

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Zmiany w strukturze ludności świadczą o niekorzystnych trendach demograficznych na terenie gminy, co potwierdza również udział ludności wg ekonomicznych grup wieku w % ludności ogółem. Od 2007 roku, wg danych GUS, widać wyraźny spadek ludności w wieku przedprodukcyjnym (o 108 osób w porównaniu do 2007 roku) i wzrost ludności w wieku poprodukcyjnym o 67 osób, co świadczy o starzeniu się społeczeństwa.

Wykres 4 Udział ludności wg ekonomicznych grup wieku w % ludności ogółem na terenie Gminy Wołyń

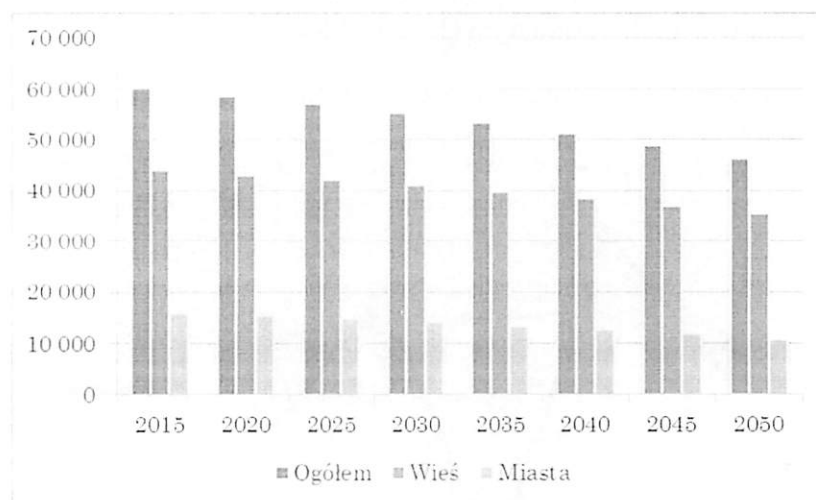

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Zgodnie z prognozą demograficzną Głównego Urzędu Statystycznego, w 2050r. powiat radzyński będzie zamieszkiwało 46 299 osób, o 23% osób mniej w porównaniu do 2015r. Na terenie miasta Radzyń Podlaski prognozowany jest 32% spadek liczby ludności

do 2050r. (o 5 170 osób), natomiast na terenie gmin wiejskich z terenu powiatu radzyńskiego ok. 20% (o 8 771 osób).

Wykres 5 Prognoza zmian liczby ludności w powiecie radzyńskim w latach 2015-2050 (obszar miejski, obszar wiejski)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Trendy demograficzne, wynikające z powyższej analizy, będą miały niekorzystny wpływ na rynek pracy a także na system ubezpieczeń społecznych. Jednym z ważniejszych czynników, które bezpośrednio wpłyną na prognozowaną liczbę ludności są migracje wewnętrzne i zagraniczne. W przypadku napływu i odpływu ludności w ruchu wewnętrznym ich wartość spadnie do 2050r. o 1/5, natomiast w przypadku migracji zagranicznych imigracja wzrośnie o połowę, a emigracja utrzyma się na stałym poziomie.

1.3.3. Społeczeństwo i jakość życia

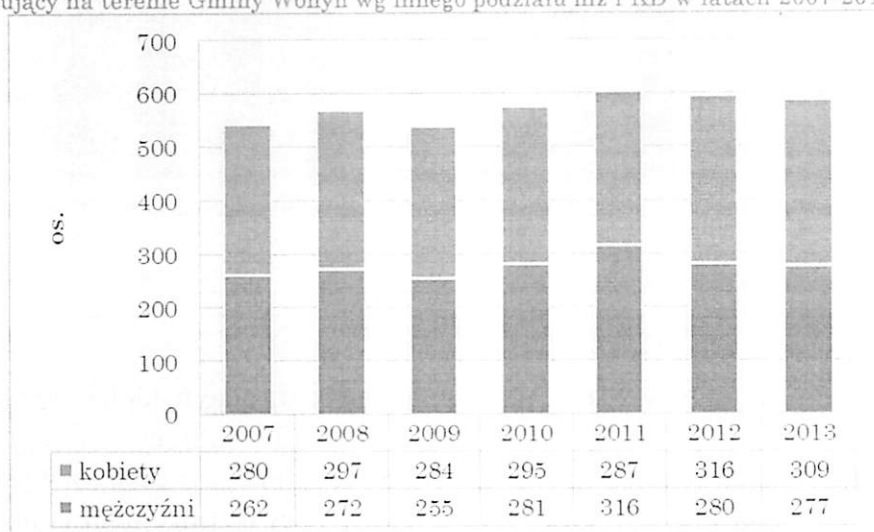
Zgodnie z *Krajowym Raportem o Rozwoju Społecznym Polska 2012*⁴ obszar powiatu radzyńskiego został zaliczony do obszarów o niskiej wartości rozwoju społecznego, jak większa część województwa lubelskiego. Zgodnie z wnioskami przeprowadzonej analizy najniższy poziom rozwoju społecznego był odnotowany w powiatach o charakterze wiejskim, których obszar znajduje się na terenie dawnego zaboru rosyjskiego.

Rynek pracy

⁴ Krajowy Raport o Rozwoju Społecznym Polska 2012, Rozwój regionalny i lokalny, UNDP, opracowany przez ekspertów Programu Narodów Zjednoczonych ds. Rozwoju (UNDP) w partnerstwie z Ministerstwem Rozwoju Regionalnego, Głównym Urzędem Statystycznym oraz we współpracy z ekspertami z ośrodków akademickich, w którym wykorzystano Wskaźnik Lokalnego Rozwoju Społecznego (LHDI) do przedstawienia rozwoju społecznego na terenie całego kraju w podziale na powiaty. Wykorzystanie ww. wskaźnika pozwala na próbę oceny potencjału rozwoju na poziomie lokalnym poprzez trzy podstawowe komponenty: zdrowie obywateli, dostęp do wiedzy i edukacji oraz zamożność obywateli.

Według danych GUS w 2013r. na terenie Gminy Wołyń pracowało⁵ 586 osób, którzy stanowili 7% wszystkich pracujących z terenu powiatu radzyńskiego. Liczba pracujących w porównaniu do 2007r. wzrosła o 8% (o 44 osoby). Większy procent zatrudnionych stanowiły kobiety, podobnie jak na terenie powiatu. Poniższy wykres przedstawia zmiany w strukturze pracujących na terenie gminy z podziałem na płeć.

Wykres 6 Pracujący na terenie Gminy Wołyń wg innego podziału niż PKD w latach 2007-2013

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

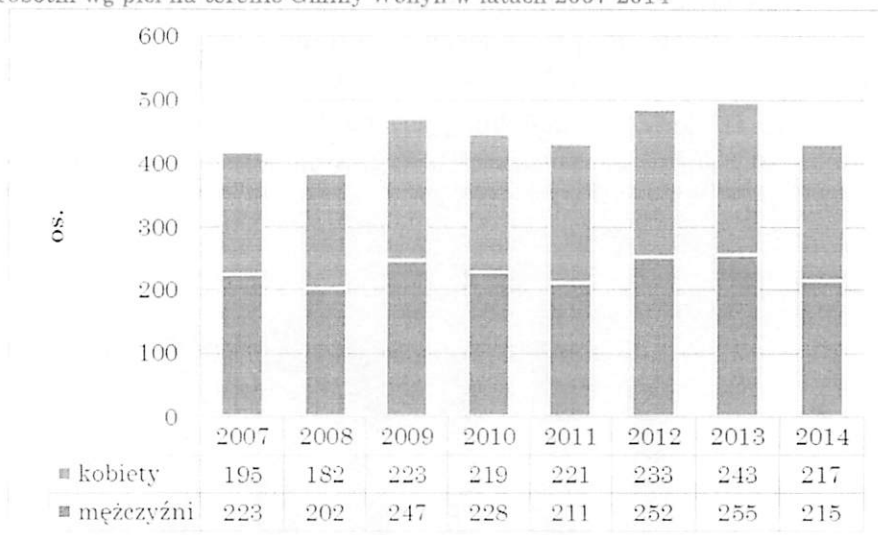
Największymi pracodawcami na terenie gminy są: Masarnia – Ubojnia ZEMAT Sp. J. (50 zatrudnionych), Zakład Drobiarski Indos Sp. z o.o. (50 zatrudnionych), Podlaskie Gorzelnie „Surwin” Sp. z o.o. (45 zatrudnionych), Welmax Paper Sp. z o.o. (90 zatrudnionych), Zakład Komunalny „Pryzmat” Sp. z o.o. (20 zatrudnionych).

Na terenie Gminy Wołyń, tak jak i w całym kraju, występuje bezrobocie strukturalne, które charakteryzuje się niedopasowaniem kwalifikacji zawodowych do potrzeb rynku pracy. Występuje tu również problem ukrytego bezrobocia (tzw. bezrobocie agrarne), które wynika z nadwyżki zatrudnionych w rolnictwie, tj. zatrudnionych jest więcej osób niż jest to faktycznie potrzebne (ten rodzaj bezrobocia nie jest objęty oficjalną statystyką).

Na terenie Gminy Wołyń, wg danych GUS, w 2014r. było zarejestrowanych 432 bezrobotnych, którzy stanowili 11% wszystkich bezrobotnych z terenu powiatu radzyńskiego. Od 2011 do 2013 roku widać regularny wzrost liczby bezrobotnych, natomiast w 2014r. ich liczba spadła o 13% w stosunku do roku poprzedniego (o 66 osób). Analizując udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym, tj. wskaźnik bezrobocia, w 2014r. wyniósł dla gminy 10,3% (GUS) i był większy niż na terenie powiatu radzyńskiego, który wynosił 9,7%.

⁵ Liczba pracujących wg innego podziału niż PKD

Wykres 7 Bezrobotni wg płci na terenie Gminy Wołyń w latach 2007-2014

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Według danych GUS w 2014r. na terenie powiatu radzyńskiego największą grupę bezrobotnych stanowiły osoby z wykształceniem gimnazjalnym i niższym, aż 30% wszystkich bezrobotnych zarejestrowanych. Na drugim miejscu osoby z wykształceniem zasadniczym i zawodowym 26%, a na trzecim osoby z wykształceniem policealnym oraz średnim zawodowym. Najmniejszą grupę bezrobotnych stanowiły osoby z wykształceniem wyższym 11%.

Zgodnie ze statystykami Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Lublinie w pierwszym kwartale 2015r. na terenie Gminy Wołyń liczba bezrobotnych wynosiła 428 osób (ok. 12% z terenu powiatu radzyńskiego), 4 osoby były bezrobotnymi zwolnionymi z przyczyn dotyczących zakładu pracy, 24 osoby były uprawnione do zasiłku, a 173 osoby były długotrwale bezrobotnymi (powyżej 24 miesięcy). Zgodnie ze stanem w ostatnim dniu marca 2015r. stopa bezrobocia na terenie powiatu radzyńskiego wynosiła 13,9%, dla porównania na terenie województwa wynosiła 13,0%, a na terenie kraju – 11,7%.

~ Oświata/Infrastruktura sportowa

Według danych GUS w 2014r. na terenie Gminy Wołyń obowiązkiem przedszkolnym było objętych 307 dzieci w wieku 3-6 lat, które stanowiły ok. 12% dzieci objętych ww. obowiązkiem z terenu powiatu radzyńskiego. W 2013r. na terenie gminy funkcjonowały 2 przedszkola, w których było w sumie 75 miejsc a uczęszczało do nich 70 dzieci. Połowę dzieci w przedszkolach stanowiły dzieci w wieku 4 lat. Obydwa przedszkola są prowadzone przez gminę. Według danych GUS na terenie gminy znajdowało się 6 oddziałów przedszkolnych (2013r.) do których uczęszczało łącznie 122 dzieci, z czego dzieci 6-letnie stanowiły 57% (69 dzieci).

Na terenie gminy działało 6 szkół podstawowych (GUS, 2013) do których uczęszczało łącznie 460 dzieci, o 27 dzieci mniej w porównaniu do 2007 roku. W 2013r. szkołę ukończyło 71 absolwentów. Ponadto działały tu 2 gimnazja, do których uczęszczało 232 uczniów, a szkołę ukończyło 71 absolwentów (GUS 2013r.).

Na terenie gminy działają 2 Zespoły Szkół (szkoła podstawowa, połączona z gimnazjum). Połączenie szkół na terenach wiejskich jest związane przede wszystkim z kwestiami organizacyjno-administracyjnymi.

Szczególnie na terenach wiejskich w dalszym ciągu odnotowuje się niewystarczającą ilość sprzętu komputerowego w szkołach. Na terenie Gminy Wohyń wskaźnik prezentujący liczbę sprzętu komputerowego z dostępem do internetu do liczby uczniów (tzw. wskaźnik komputeryzacji) wypada zadawalająco w porównaniu do wskaźnika z terenu powiatu radzyńskiego i województwa lubelskiego. Wg danych GUS w 2012r. w gminie na 1 komputer z dostępem do internetu przypadło 6,07 ucznia, w powiecie radzyńskim – 7,3 ucznia, a w województwie – 8,06 ucznia. Natomiast wskaźnik prezentujący liczbę uczniów na 1 komputer z szerokopasmowym dostępem do internetu wypada niekorzystnie na terenie gminy (18,2 ucznia) w porównaniu do terenu powiatu (12,8 ucznia) i województwa lubelskiego (14 uczniów).

Na terenie gminy nie ma szkół ponadgimnazjalnych. Młodzież korzysta ze szkół ponadgimnazjalnych które znajdują się na terenie powiatu radzyńskiego i parczewskiego.

Obiekty infrastruktury sportowej na terenie gminy znajdują się przy placówkach oświatowych jak i w dogodnych miejscach na terenie poszczególnych miejscowości. Należą do nich:

- Zespół boisk w Wohyniu,
- Hala sportowa w Wohyniu,
- Boisko wielofunkcyjne w Suchowoli,
- Boisko Piłkarskie w Branicy,
- Zespół boisk w Ostrówkach,
- Boisko przy SP w Lisiowólce,
- Boisko przy SP w Ossowie,
- Boisko przy SP w Bezwoli,
- Boisko w Plancie,
- Boiska do piłki plażowej w Plancie i Branicy.

~ Ochrona zdrowia

Według stanu na dzień 31 XII 2014r. na terenie Gminy Wohyń działały 2 przychodnie. Wskaźnik określający dostępność usług medycznych, tj. liczba placówek ambulatoryjnej opieki zdrowotnej na 10 tys. mieszkańców, w 2014r. wg danych GUS dla terenu gminy wyniósł 3, dla porównania dla powiatu radzyńskiego wynosi 4, a dla województwa lubelskiego – 5. Opieka zdrowotna jest świadczona przez niepubliczną służbę zdrowia w ramach kontraktów z NFZ, na terenie gminy takie usługi świadczą:

- Ośrodek Zdrowia w Wohyniu – w ośrodku znajduje się poradnia medycyny rodzinnej (poradnia lekarza rodzinnego), poradnia lekarza POZ (podstawowej opieki zdrowotnej), poradnia i gabinet pielęgniarstwa i położnej środowiskowo-rodzinnej, gabinet szczepień i gabinet zabiegowy;
- Ośrodek Zdrowia w Suchowoli – w ośrodku znajduje się poradnia lekarza rodzinnego, poradnia lekarza POZ dla dzieci, gabinet szczepień i gabinet zabiegowy.

Na terenie gminy, w 2014r., udzielono łącznie 16 487 porad w zakresie podstawowej opieki zdrowotnej (GUS), o 35% porad mniej w porównaniu do 2007 roku. Udzielone porady stanowiły 7% wszystkich porad udzielonych na terenie powiatu radzyńskiego. Podobna wartość udzielonych porad została odnotowana w zakresie ambulatoryjnej opieki zdrowotnej.

Według danych GUS w 2014r. na terenie gminy znajdowały się 3 apteki, o 2 więcej w porównaniu do 2007r. Na jedną ogólnodostępną aptekę w 2014r. przypadało 2 323 mieszkańców gminy.

Widoczne trendy demograficzne wskazują na postępujący proces starzenia się społeczeństwa, co jest związane ze wzrastającym zapotrzebowaniem na dostęp mieszkańców do profilaktyki i opieki zdrowotnej. Kolejnym czynnikiem determinującym ten wzrost są tzw. choroby cywilizacyjne, do których należą: problem z otyłością, cukrzyca, nadciśnienie, choroba wieńcowa. Gmina, tak jak cały powiat radzyński, średnio wypada pod względem zachorowalności na ww. choroby cywilizacyjne⁶. Najkorzystniej wypada wskaźnik zachorowalności na gruźlicę (1,3 - 2,2 zachorowań na 10 tys. mieszkańców).

Pomoc społeczna

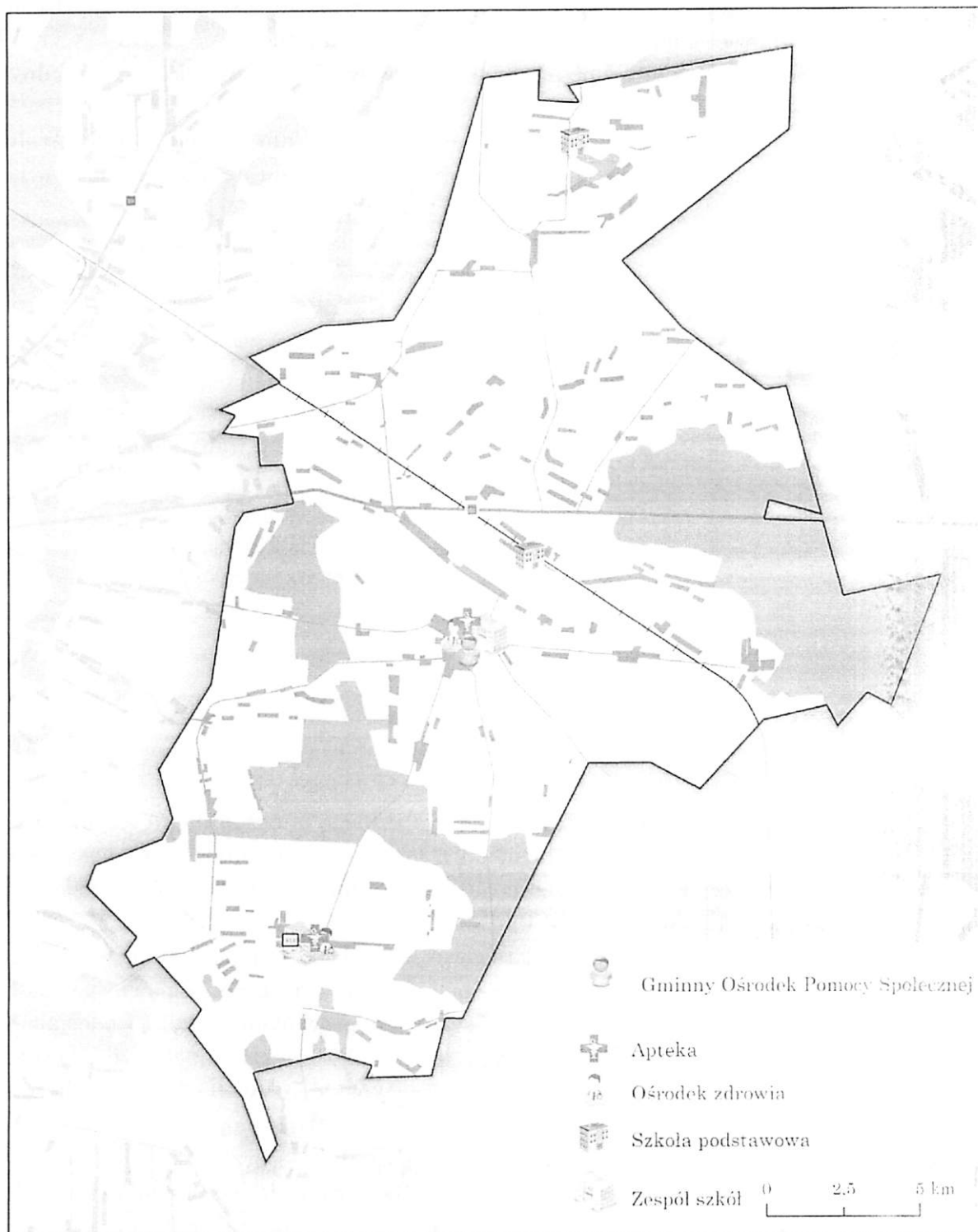
Zadania realizowane przez samorzady w zakresie pomocy społecznej stanowią jedno z najtrudniejszych wyzwań wśród zadań własnych realizowanych przez ww. jednostki.

Działania realizowane przez Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej mają na celu umożliwienie osobom i rodzinom przezwycięzenie trudnych sytuacji życiowych, których nie są w stanie pokonać. Pomoc udzielana jest przede wszystkim w przypadku: ubóstwa, sieroctwa, bezdomności, bezrobocia, niepełnosprawności, długotrwałej lub ciężkiej choroby, przemocy w rodzinie, potrzeby ochrony macierzyństwa lub wielodzietności, a także bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych. Do działań z zakresu pomocy społecznej należą: pomoc finansowa, materialna, fachowa pomoc psychologiczno-pedagogiczna, przeciwdziałanie alkoholizmowi oraz wykluczeniu społecznemu.

W 2013r., wg danych GUS, na terenie gminy 312 gospodarstw domowych skorzystało ze środowiskowej pomocy społecznej, które stanowiły 14% gospodarstw korzystających z pomocy społecznej z terenu powiatu. Łącznie pomocy udzielono 972 osobom (12% osób objętych pomocą społeczną z terenu powiatu).

Na terenie gminy w 2013r. 353 rodziny otrzymywały zasiłki rodzinne na dzieci z których skorzystało 735 dzieci. W porównaniu do 2008r. liczba dzieci, na które rodzice otrzymują zasiłek rodzinny spadła o 28%. Kwota świadczeń rodzinnych na terenie Gminy Wołyń w 2013r. wynosiła 1 896 zł, o 165 zł mniej w porównaniu do 2008r.

Ryc. 5 Infrastruktura społeczna na terenie Gminy Wohyń

Źródło: opracowanie własne

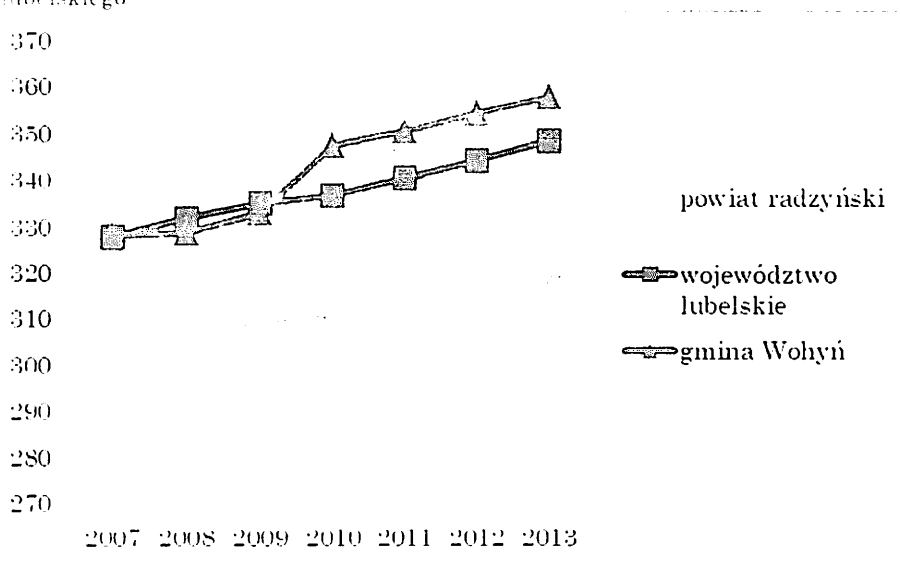
~ Warunki mieszkaniowe

Gospodarka mieszkaniowa i efektywne zarządzanie zasobami stanowi obecnie jedno z kluczowych wyzwań dla jednostek samorządu terytorialnego. Według danych GUS w 2013r. na terenie Gminy Wohyń znajdowało się 2 504 mieszkania, które stanowiły 13% wszystkich mieszkań z powiatu radzyńskiego. Od 2007 do 2013 roku

wybudowano 152 mieszkania, co daje 6% wzrost ich liczby. Łączna powierzchnia użytkowa mieszkań w porównaniu do 2007r., zwiększyła się o ok. 7% (o 14 013 m²). Zasoby mieszkaniowe gminy, tj. mieszkania komunalne, w 2013r. wynosiły 22 mieszkania o łącznej powierzchni 1 158 m², stanowiły one 6% mieszkań komunalnych z terenu powiatu.

Wskaźnik liczby mieszkań na 1 000 mieszkańców dla terenu Gminy Wołyń kształtował się na poziomie 357,6 (2013. GUS), dla porównania na terenie powiatu radzyńskiego wynosił 319, a na terenie województwa lubelskiego – 348,3.

Wykres 8 Liczba mieszkań na 1 000 mieszkańców na terenie Gminy Wołyń, powiatu radzyńskiego i województwa lubelskiego

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

W 2013r. przeciętna powierzchnia użytkowa jednego mieszkania na terenie gminy wynosiła 81,1 m² i od 2007r. zwiększyła się o 0,6 m², dla porównania na terenie powiatu wyniosła 85,7 m². Przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania na 1 osobę od 2007r. wzrosła o 2,7 m² i w 2013r. wyniosła 30,1 m².

Wyposażenie mieszkań w podstawowe instalacje, tj. wodociąg, centralne ogrzewanie czy łazienkę na terenie gminy wypada niekorzystnie na tle powiatu. Według danych GUS w 2013r. do 79,6% mieszkań doprowadzony był wodociąg, w 66,1% mieszkaniach znajdowała się łazienka, a w 56,3% mieszkaniach było centralne ogrzewanie. Natomiast na terenie powiatu radzyńskiego w 95,3% mieszkaniach znajdował się wodociąg, w 91,9% - łazienka, a w 87,9% - centralne ogrzewanie.

Gminę charakteryzuje bardzo niska dynamika przyrostu budownictwa mieszkaniowego, o czym świadczy liczba mieszkań oddanych do użytkowania. W 2014r. oddano zaledwie 7 mieszkań, o łącznej powierzchni użytkowej 879 m² i były to mieszkania indywidualne z przeznaczeniem na użytek własny inwestora. O zróżnicowanej koniunkturze budownictwa mieszkaniowego świadczy skokowa dynamika mieszkań oddawanych do użytku w analizowanym okresie, co prezentuje poniższy wykres.

Wykres 9 Liczba mieszkań oddanych do użytku na terenie Gminy Wołyń

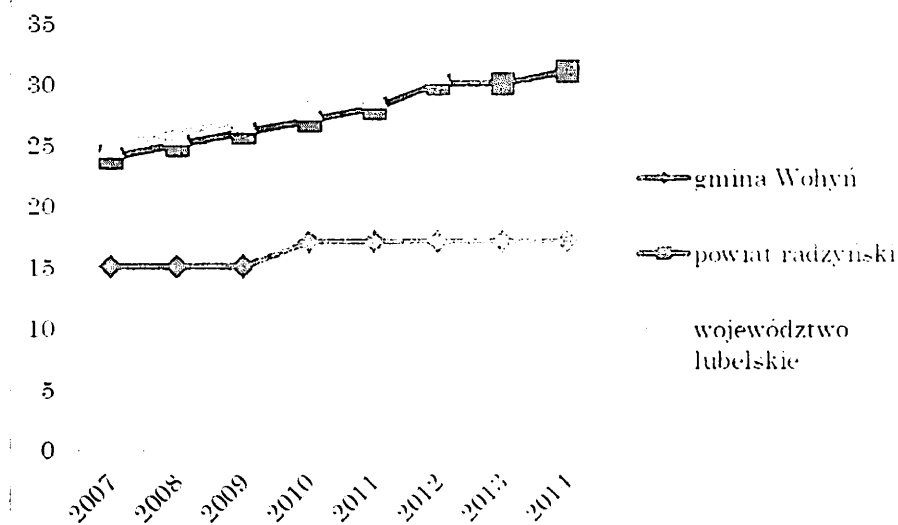
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Kapitał społeczny

Według danych GUS w 2014r. na terenie Gminy Wołyń działało w sumie 12 stowarzyszeń i organizacji społecznych, które stanowiły 6% wszystkich organizacji pozarządowych działających na terenie powiatu radzyńskiego. W analizowanym okresie ich liczba nie uległa większej zmianie, do 2009r. działało 11 organizacji, w 2010 powstała jeszcze jedna i ich liczba utrzymuje się na stałym poziomie.

W przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców liczba organizacji pozarządowych wynosiła 17 (GUS 2014r.) i była znacznie mniejsza niż średnia dla powiatu radzyńskiego (31) i województwa lubelskiego (33).

Wykres 10 Liczba organizacji pozarządowych na 10 tys. mieszkańców na terenie Gminy Wołyń, powiatu radzyńskiego i województwa lubelskiego

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

1.1.3. Środowisko kulturowe

Kultura przybiera różne formy jako odpowiedź na dynamiczne modele relacji społecznych oraz powiązań terytorialnych. Dostęp do różnych form kultury jest ważny z punktu widzenia mieszkańców i kształtuje potencjał kulturowy danego obszaru.

Podtrzymywanie lokalnych tradycji i instytucji kulturalnych pozytywnie wpływa na lepszy dostęp do dóbr i usług kultury, i jednocześnie rozwija sektor usług turystycznych.

Na terenie gminy, według danych GUS, w 2013r. działały 2 biblioteki i ich liczba w analizowanych latach nie uległa zmianom. Zasoby bibliotek od 2007 roku zmniejszyły się o ok. 9%. Niepokojącym zjawiskiem jest zmniejszająca się liczba czytelników w ciągu roku, w 2013r. odnotowano 519 czytelników, a ich liczba zmniejszyła się prawie o połowę w porównaniu do roku 2007. Zmniejszyła się również liczba wypożyczeń księgozbioru na zewnątrz w 2013r. odnotowano o 64% mniej wypożyczeń w porównaniu do 2007 roku.

Tabela 1. Zasoby bibliotek na terenie Gminy Wołyń

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Księgozbiór	19 578	19 969	19 974	20 223	17 826	17 440	17 800
Czytelnicy w ciągu roku	1 014	605	837	757	465	480	519
Wypożyczenie księgozbioru na zewnątrz	13 023	9 371	10 604	11 848	6 175	4 971	4 677

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Na terenie gminy instytucją, w której odbywają się imprezy kulturalne jest Gminny Ośrodek Kultury mieszczący się w miejscowości Wołyń. Głównymi zdaniami realizowanymi przez GOK są:

- organizowanie imprez kulturalnych,
- prowadzenie działalności informacyjnej i oświatowo-wychowawczej,
- upowszechnienie i promocja kultury lokalnej,
- rozbudowywanie i zaspokajanie potrzeb kulturalnych mieszkańców.

Na terenie Gminy Wołyń znajdują się zabytki wpisane do Wojewódzkiego Rejestru Zabytków. Według podziału na kategorie na terenie gminy znajduje się zabytkowy cmentarz i kaplica cmentarna, obiekty sakralne oraz zespoły dworsko-pałacowe. Spis zabytków prezentuje poniższa tabela.

Tabela 2. Zabytki wpisane do Wojewódzkiego Rejestru na terenie Gminy Wołyń

Miejscowość	Zakres wpisu w Rejestrze
Bezwola	kościół filialny pw. Zmartwychwstania Pańskiego z wyposażeniem wnętrza i otoczeniem w granicach cmentarza kościelnego, dzwonnica oraz pozostałości zespołu cerkwi, obecnie kościoła rzymskokatolickiego: plebania, spichlerz i teren działki geodezyjnej, odpowiadającej części gospodarczej i sadowi, na działkach wskazanych w decyzji, w granicach wg załączonej mapy
Bezwola	zespół dworsko-parkowy: dwór, park z alejami dojazdowymi, zespół stawów, w granicach wg załączonego planu
Bejanówka	zespół dworsko-parkowy: park z aleją dojazdową, teren dawnego sadu i warzywnika, dwór, spichlerz, w granicach wg załączonego planu
Ostrówki	kościół parafialny pw. św. Stanisława z wyposażeniem wnętrza i otoczeniem w granicach cmentarza kościelnego, ogrodzenie, dzwonnica, aleja prowadząca do kościoła i aleja wiodąca na teren cmentarza grzebalnego
Suchowola	zespół kościoła rzymsko-katolickiego pw. Serca Jezusowego: kościół, dzwonnica, brama główna, ogrodzenie placu przykościelnego, plebania, drzewostan, na działkach wskazanych w decyzji, w granicach wg załączonego planu
Suchowola	zespół parkowy: park z alejami, oficyna, w granicach wg załączonego planu

Wohyń	kościół parafialny rzymsko-katolicki pw. św. Anny Samotrzeciej, wraz z wyposażeniem wnętrza, cmentarz przykościelny, ogrodzenie i otaczający drzewostan - w granicach cmentarza kościelnego, na działce wskazanej w decyzji, wg załączonego planu
Wohyń	kaplica cmentarna pw. św. Józefa
Wohyń	cmentarz katolicko-unicki, obecnie katolicki, wraz z drzewostanem, w obrębie działki wskazanej w decyzji, w granicach wg załączonego planu

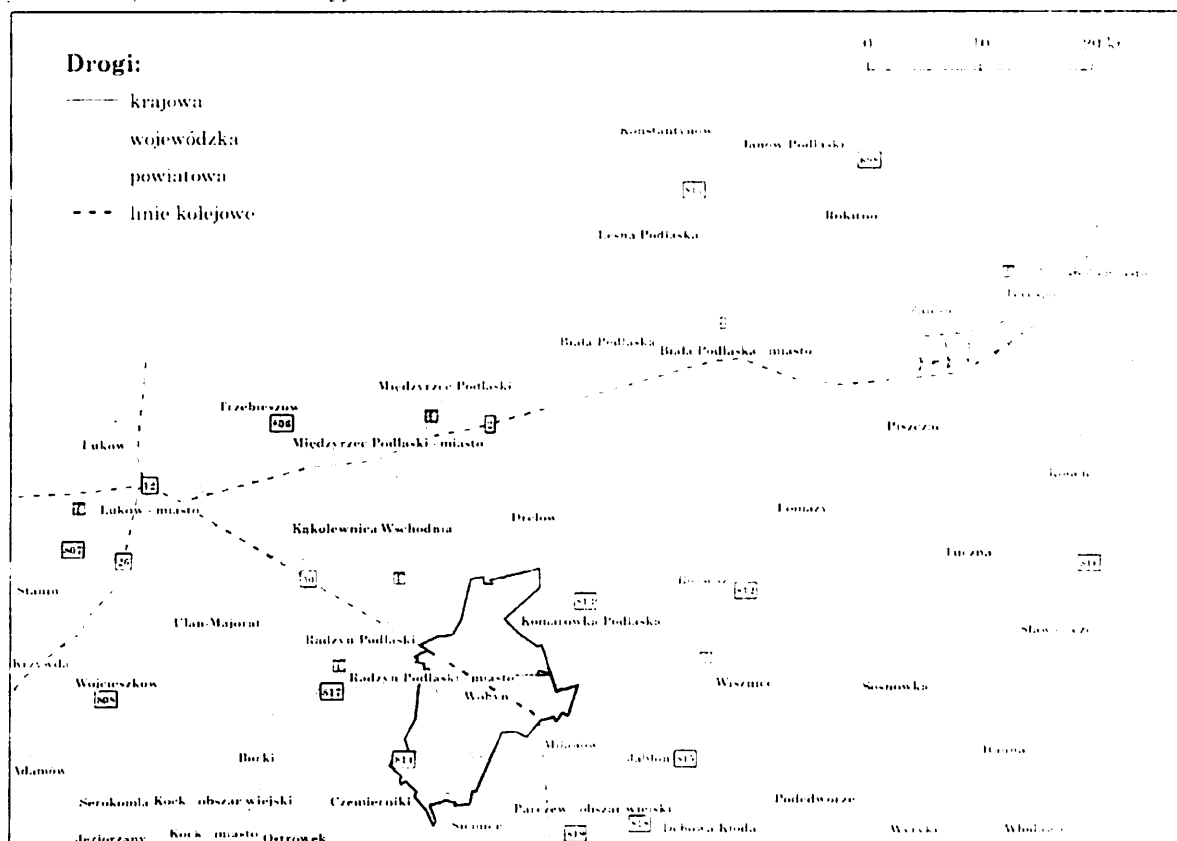
Źródło: opracowanie własne na podstawie Obwieszczenia nr 1/2014 Lubelskiego Konserwatora Zabytków z Lublina z dnia 18 marca 2014 r. w sprawie wykazów zabytków wpisanych do rejestru zabytków nieruchomych województwa lubelskiego i rejestru zabytków archeologicznych województwa lubelskiego.

1.3.5. Dostępność komunikacyjna

Infrastruktura drogowa

Jednym z kluczowych elementów wpływających na rozwój obszaru jest dobra dostępność komunikacyjna. Infrastruktura komunikacyjną na terenie Gminy Wohyń tworzy⁷: infrastruktura drogowa, infrastruktura kolejowa oraz infrastruktura informatyczna.

Ryc. 6. Powiązania komunikacyjne Gminy Wohyń

Źródło: opracowanie własne

⁷ Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubelskiego – projekt, Zarząd Województwa Lubelskiego, sierpień 2015, s. 97.

Na układ funkcjonalny podstawowych powiązań drogowych obszaru gminy składa się:

(1) układ krajowy:

droga krajowa nr 63 (Siedlce) – Luków – Radzyń Podlaski – Wisznice – Sławatycze – granica państwa. W skali kraju droga łączy miejscowość Perły, w której planowane jest przejście graniczne Perły – Kryłowo z Rosją z przejściem granicznym Sławatycze – Domaczewo z Białorusią. Droga (długość całkowita ok. 410 km) łączy dwa przejścia graniczne z najważniejszymi korytarzami drogowymi Polski północno – wschodniej: DK16, DK61 (S61), DK8 (S8), DK2 i A2 oraz DK19 (S19).

(2) układ regionalny:

droga wojewódzka 814 Radzyń Podlaski – Suchowola – Żminne. Droga klasy G (główna) o długości 20,928 km, przebiega przez powiat radzyński (miasto Radzyń Podlaski, gmina wiejska Radzyń Podlaski, gmina Czemierniki, gmina Wołyń) i parczewski (gmina Siemień), łącząc Radzyń Podlaski z Glinnym Stokiem.

(3) układ ponadlokalny – drogi powiatowe klasy G:

nr 1228L na odc. Radzyń Podlaski – Zbulitów – Wołyń – Milanów.

Pozostałe drogi powiatowe wraz z drogami gminnymi zaliczane są do układu dróg o charakterze lokalnym.

gmin: Zalesie i Piszczac. Warunkiem powodzenia powstałego centrum logistycznego jest położenie przy ważnych szlakach komunikacyjnych: paneuropejskim korytarzu transportowym nr II Berlin – Warszawa – Moskwa, elementem którego jest trasa E30 wiodąca z irlandzkiego portu Cork przez Wielką Brytanię, trasą lądową przez Holandię, Niemcy, Polskę, Białoruś aż do Omska w Rosji. Częścią europejskiej trasy E-30 jest droga krajowa nr 2 (Świeck – Warszawa – Terespol: objęta umową międzynarodową AGR, w sieci TINA i TEN-T) – planowana autostrada A2 jako kontynuacja niemieckiej autostrady A12. W ramach II Paneuropejskiego Korytarza Transportowego wyznaczono również dwie europejskie linie kolejowe: E20 jako podstawową (przedłużenie magistrali Transsyberyjskiej: w sieci TINA, TEN-T, TERFN, objęta umowami międzynarodowymi) oraz CE20 dla towarowego transportu kombinowanego łączącego transport kolejowy z drogowym. Obszar jest elementem styku dwóch systemów kolejowych tj. zachodnioeuropejskiego korzystającego z torów o szerokości 1435 mm i wschodnioeuropejskiego o torach 1520 mm. Jest to doskonale zaplecze do obsługi wymiany handlowej Wschodu z Zachodem – będąc tym samym pomostem pomiędzy państwami Unii Europejskiej, a Rosją czy Chinami. Rozwinięta infrastruktura logistyczna znajduje się również po stronie białoruskiej.

Znaczna część dróg nie jest przystosowana do systematycznie wzrastającego natężenia ruchu. W większości (poza odcinkami dróg krajowych nr 63) nawierzchnie dróg nie są dostosowane do przenoszenia ciężkiego ruchu samochodowego o nacisku 115 kN/oś, czego efektem są między innymi odkształcenia profilu poprzecznego (koleiny) i podłużnego. Wzrost ruchu następuje również na sieci dróg powiatowych i gminnych, które w większości również nie są przystosowane do przenoszenia zwiększonych obciążeń. Ruch tranzytowy przebiegający przez sieć osadniczą poprzez emisję spalin i hałasu oraz zagrożenie bezpieczeństwa ruchu obniża poziom życia mieszkańców. Połączenie ruchu tranzytowego z lokalnym zwielokrotnia emisję spalin i hałasu, prowadzi do nadmiernego zatłoczenia dróg, ogranicza poziom swobody ruchu, a także zmniejsza bezpieczeństwo. Przy wielu ciągach drogowych w terenie zabudowanym brak jest chodników oraz ścieżek rowerowych.

Pomimo podejmowanych w ostatnich latach działań przez gminę potrzeby w zakresie infrastruktury drogowej włącznie z drogami powiatowymi są znaczne i obejmują zadania na łączną kwotę ponad 6 mln zł.

Tabela 3. Potrzeby w zakresie infrastruktury drogowej

Rodzaj zadania	Zakres	Szacowany koszt
Budowa dróg gminnych	Drogi gminne – 6 km	2 500 000
Przebudowa, modernizacja dróg gminnych	Drogi gminne – 5 km	1 500 000
Budowa chodników	Chodniki z kostki brukowej 2 000 m ²	200 000
Przebudowa dróg powiatowych	Drogi powiatowe – 4 km	2 000 000

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych UIC Vichy

Infrastruktura kolejowa

Do sieci komunikacyjnej należy także przebiegająca przez gminę drugorzędna linia kolejowa relacji Łuków – Parczew – Lubartów – Lublin (stacja Lublin Północ). Ruch pasażerski na linii z uwagi na zły stan techniczny został zawieszony w 2000 roku. Po 13 latach od zamknięcia linii ruch pociągów został wznowiony dzięki jej modernizacji

kosztem ponad 20 mln zł w ramach realizowanego projektu współfinansowanego ze środków unijnych. Na południowym odcinku wyremontowanym z udziałem środków z Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego wrosła liczba pociągów pasażerskich z Lublina do Lubartowa i Parczewa. Na odcinku z Lublina do Parczewa PKP PLK przeprowadziły remont torów, wiaduktów i mostów. Modernizację przeszły mosty na rzece Wieprz w Szczekarkowie i Tyśmienicy pod Parczewem. Na stacji w Lubartowie powstały dwa nowe perony oraz bezpieczne dojście do nich dla pasażerów i mieszkańców. Przebudowane zostały tam także tory oraz urządzenia kolejowe, łącznie z przebudową głowicy rozjazdowej. Natomiast modernizacja prowadzona między Parczewem a Łukowem pozwoli przetrzymać na tę linię część ruchu towarowego podczas zaplanowanego na 2017r. remontu magistrali Warszawa – Lublin.

W projekcie *Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubelskiego* linia zakwalifikowana została jako: o znaczeniu regionalnym i przewidziana do kolejnych modernizacji, w szczególności na odcinku Parczew – Łuków w lokalizacji: Parczew (m. i gm.), Milanów, **Wohyń**, Radzyń Podlaski, Ulan Majorat, Łuków (m. i gm.)⁹.

Infrastruktura informatyczna

Szczególne znaczenie dla rozwoju obszaru ma cyfryzacja rozumiana, jako powszechny dostęp do szerokopasmowego Internetu zgodnie z założeniami strategii „Europa 2020” (a zwłaszcza inicjatywy Europejska Agenda Cyfrowa), w tym wolny dostęp do Internetu w przestrzeni publicznej.

Danych dotyczących dostępu do Internetu na terenie Gminy Wohyń dostarcza analiza studium wykonalności dla projektu pt. „*Studia wykonalności i finansowa dla sieci Internet - województwo lubelskie*” oraz „*Kwadrat pokrycia Polski infrastrukturą telekomunikacyjną w 2013r.*”¹⁰. Na terenie gminy w poszczególnych miejscowościach dominują obszary „białe” (B) oraz „szare problematyczne” (SP)¹¹. Jedynie w miejscowość Branica Suchowska została zakwalifikowana jako obszar „szary nieproblematyczny” z istniejącą infrastrukturą szkieletowo – dystrybucyjną tylko jednego operatora telekomunikacyjnego.

⁹ przedsięwzięcie uwzględnione w Kontrakcie Terytorialnym dla Województwa Lubelskiego.

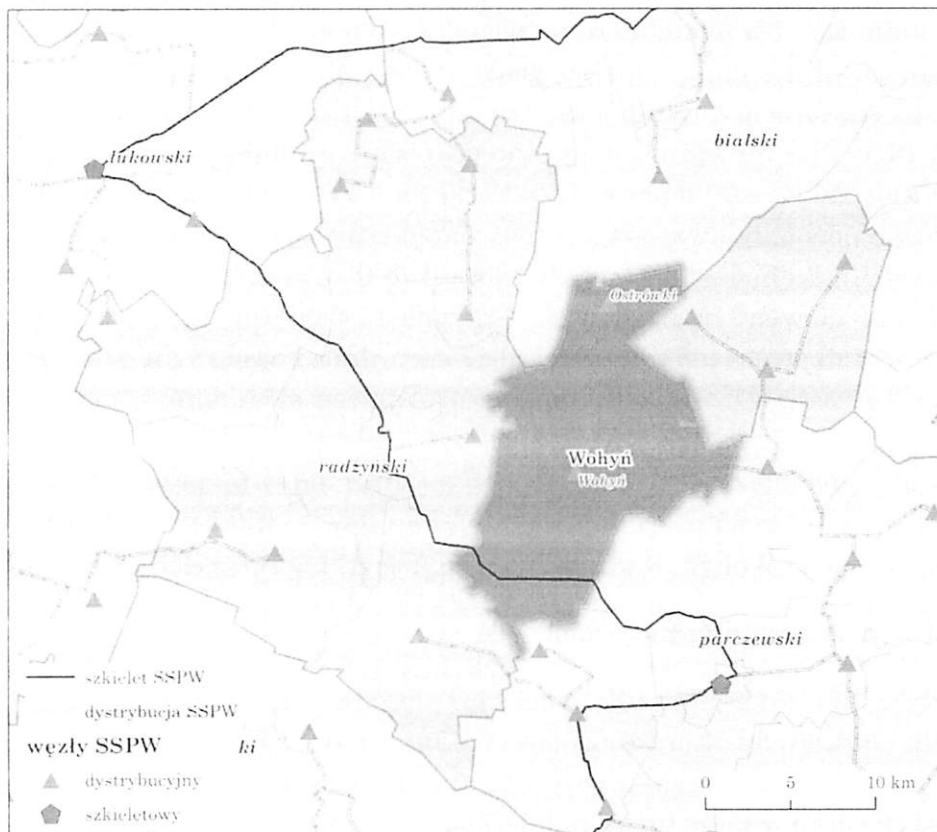
¹⁰ Urząd Komunikacji Elektronicznej

¹¹ „białe” (B): całkowity brak infrastruktury szkieletowo-dystrybucyjnej (punktów dystrybucyjnych), niezbędnych do zapewnienia podaży usług szerokopasmowego dostępu do Internetu na założonym poziomie, a także brak przedsiębiorców telekomunikacyjnych świadczących takie usługi;

„szare” (S): istnieje infrastruktura szkieletowo – dystrybucyjna tylko jednego operatora telekomunikacyjnego (zazwyczaj operatora „zasiadłego”), co oznacza istnienie punktów dystrybucyjnych tylko jednego operatora na danym terenie i brak konkurencji na poziomie infrastruktury szkieletowo-dystrybucyjnej; w poszczególnych miejscowościach usługi szerokopasmowego dostępu do Internetu są oferowane przez jednego przedsiębiorcę telekomunikacyjnego albo przez kilku przedsiębiorców, korzystających jednak z usług hurtowych tego samego operatora infrastruktury szkieletowo – dystrybucyjnej; Szary problematyczny (SP).

„czarne” (C): istnieje infrastruktura szkieletowo – dystrybucyjna co najmniej dwóch operatorów telekomunikacyjnych umożliwiającą zapewnienie podaży usług szerokopasmowego dostępu do Internetu na założonym poziomie (istnieją tam zatem co najmniej dwa punkty dystrybucyjne różnych operatorów), a usługi szerokopasmowego dostępu Internetu są oferowane poprzez konkurujących ze sobą przedsiębiorców telekomunikacyjnych.

Ryc. 8. Lokalizacja węzłów dystrybucyjnych sieci szerokopasmowej na terenie Gminy Wołyń

Źródło: opracowanie własne

Sytuacja Gminy Wołyń pod względem zwiększenia dostępności do Internetu ulega znaczącej poprawie w wyniku realizacji projektu dotyczącego budowy sieci szerokopasmowej. Przez obszar przebiega część sieci szkieletowej oraz sieć dystrybucyjna wraz z węzłami dystrybucyjnymi w miejscowościach: Ostrówki (SP Ostrówki) oraz Wołyń (przy UG Wołyń).

Istotnym elementem powstającej infrastruktury sieci szerokopasmowej jest tzw. „ostatnia mila” polegająca na budowie sieci szerokopasmowej wraz z infrastrukturą telekomunikacyjną pomiędzy najbliższym lub najbardziej efektywnym punktem dystrybucyjnym Internetu, a użytkownikiem końcowym w miejscowościach, w których nie istnieje i nie jest planowana budowa najbardziej efektywnego punktu dystrybucji Internetu. W ramach Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka 2007 - 2013 (Działanie 8.4.) zrealizowany został projekt pn. „Budowa szerokopasmowego dostępu Internetu w technologii FTTH”, w Wołyńniu i Zbulitowie Małym została rozprowadzona sieć światłowodowa, w ramach której wykonano 320 punktów dostępowych pozwalających mieszkańcom na dostęp do szerokopasmowego Internetu. Jak wynika również z listy podpisanych umów o dofinansowanie również ww. programu w ramach Działania 8.4 „Zapewnienie dostępu do Internetu na etapie ostatniej mili” na terenie gminy planowane jest stworzenie sieci dostępowej w ramach projektu pn. „Internet dla ściany wschodniej - powiat bialski i radzyński”¹².

¹²http://www.wvpe.gov.pl/be2/files/documents/poig/Podpisane%20umowy_I%20runda%202012_8.4%20POIG_4.11.13.pdf

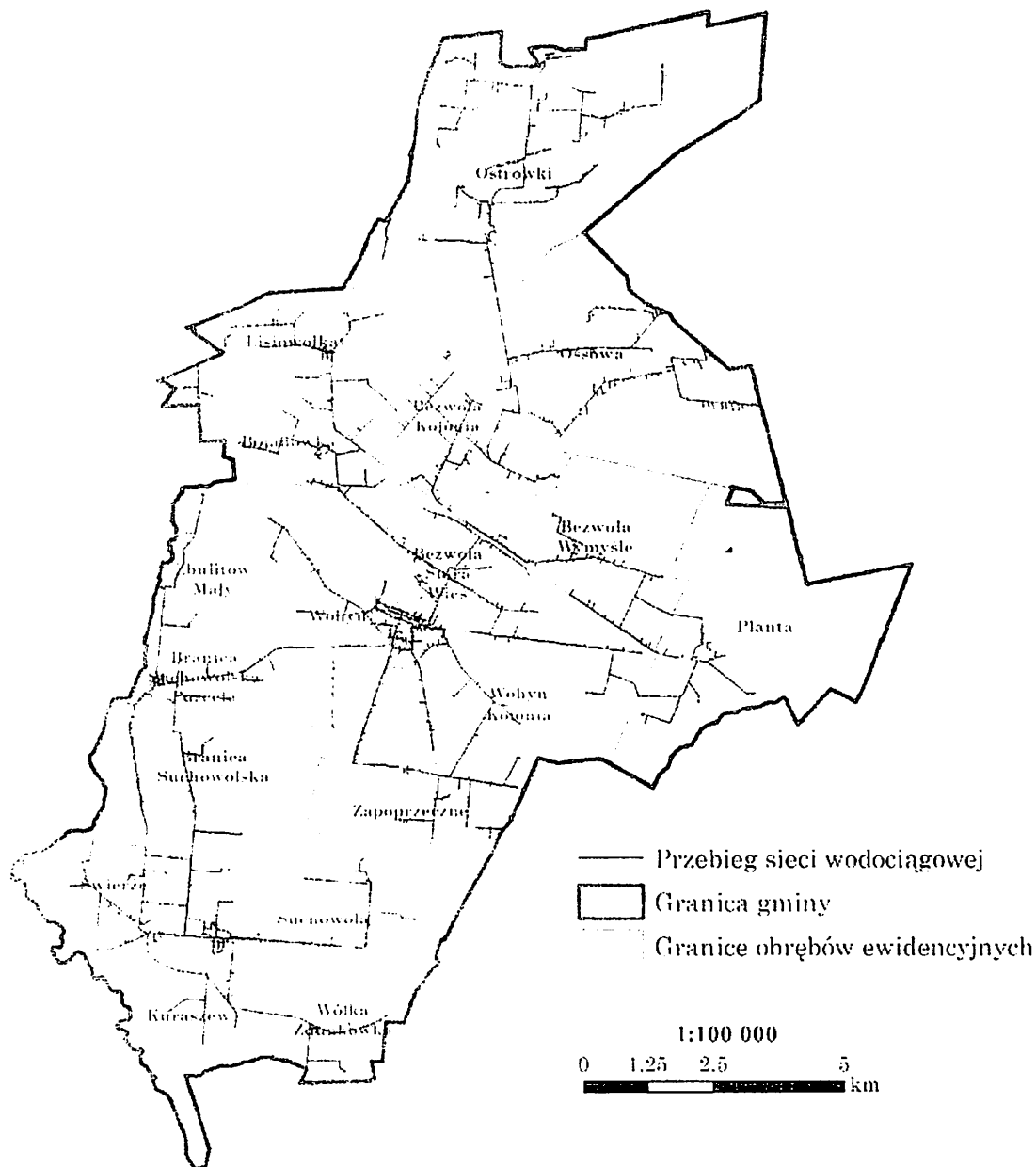
Zgodnie z założeniami Programu Polska Cyfrowa 2014-2020 do 2020r. każdy mieszkaniec Polski będzie miał dostęp do internetu o przepustowości co najmniej 30 Mb/s oraz do nowoczesnych e-usług i otwartych informacji publicznych.

1.3.6. Infrastruktura techniczna

Infrastruktura wodno-kanalizacyjna

Gmina jest dość dobrze wyposażona w infrastrukturę zaopatrzenia w wodę, jest w 100% zwodociągowana. Wg danych na koniec 2014r. długość sieci wodociągowej wynosiła 176,6 km, zaś odsetek osób korzystających 69,4% (GUS 2013r.), natomiast wg danych Urzędu Gminy odsetek korzystających wynosi prawie 100%. Dla porównania wskaźnik ten dla województwa wynosi 81,9%, natomiast dla powiatu radzyńskiego 75,8%. W stosunku do 2007r. liczba przyłączy do budynków mieszkalnych i zbiorowego zamieszkania wzrosła o 3,92%.

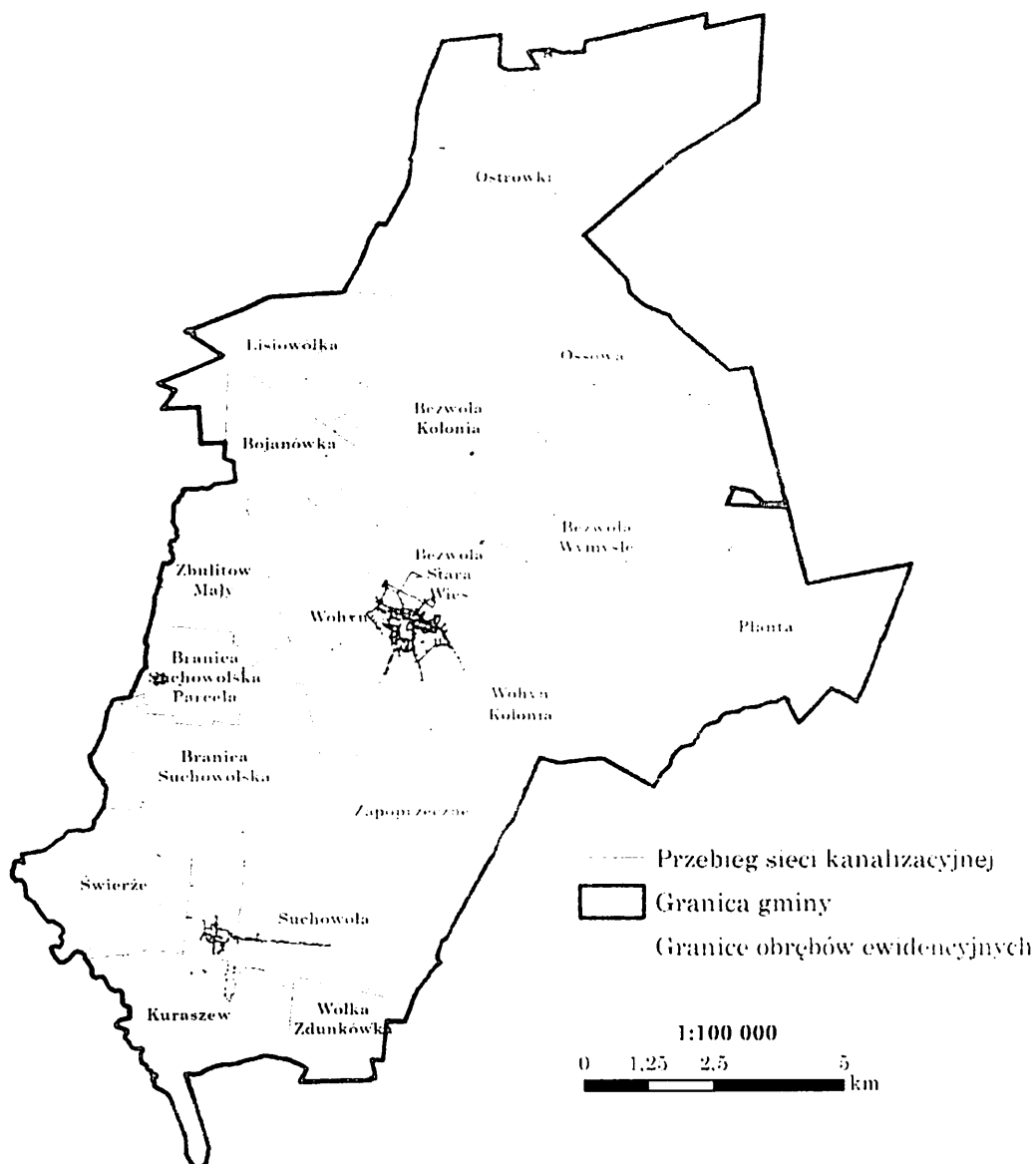
Ryc. 9. Przebieg sieci wodociągowej na terenie Gminy Wołyn

Źródło: opracowane przez Gis Expert Sp. z o.o., Paweł Ciechański

Pod względem liczby osób korzystających z sieci kanalizacyjnej sytuacja gminy w stosunku do 2007r. uległa znacznej poprawie. Od 2007r. długość sieci kanalizacyjnej wzrosła o 175,25% i wg stanu na koniec 2014r. wynosiła 27,8 km. Konsekwencją rozbudowy sieci jest znaczny wzrost odsetka osób z niej korzystających, który wzrósł o 71,11% i w 2013r. wynosił 23,1%. Jest to jednak nadal mniej niż średnia w województwie 49,7% i w powiecie radzyńskim 34,6%.

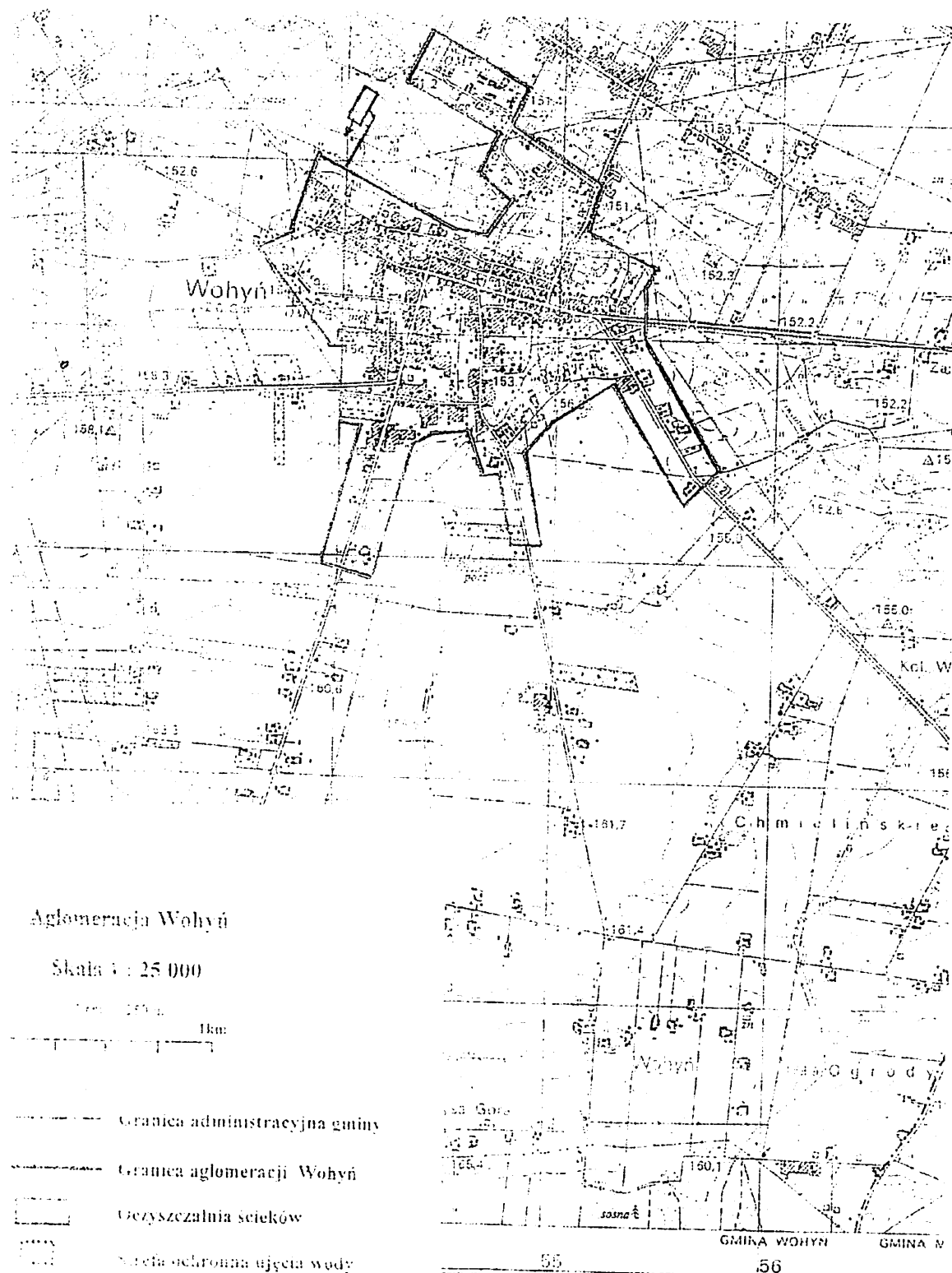
Ryc. 10. Przebieg sieci kanalizacyjnej na terenie Gminy Wołyń.

Źródło: opracowane przez Gis Expert Sp. z o.o., Paweł Ciechanski

Gmina dysponuje własną oczyszczalnią ścieków w miejscowości Wołyń. Jest to obiekt biologiczny o przepustowości 525 m³/dobę. Poza tym w Wołyniu znajduje się jedna przyzakładowa oczyszczalnia ścieków (mechaniczna) o przepustowości 150 m³/dobę. W analizowanym okresie znacznie wzrosła liczba osób korzystających z oczyszczalni – prawie o 300%, która w 2014r. wynosiła 2 890 osób. W 2014r. Sejmik Województwa Lubelskiego podjął uchwałę w sprawie wyznaczenia obszaru i granicy aglomeracji Wołyń. W granicach aglomeracji długość sieci kanalizacyjnej wynosi 21,5 km oprócz gospodarstw domowych i obiektów użyteczności publicznej do sieci podłączone są również zakłady przemysłowe – ubojnia i zakład produkcji papieru o łącznym RLM 2415. Bezpośrednim odbiornikiem ścieków oczyszczonych jest rzeka Piwonia.

Ryc. 11 Obszar i granica aglomeracji Wołyn

Źródło: Uchwała Nr XLII/635/2014 Sejmiku Województwa Lubelskiego z dnia 24 lutego 2014 r.

W analizowanym okresie zrealizowano szereg zadań, m.in. projekt w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego pn. „Budowa kanalizacji sanitarnej w miejscowości Wołyn” o wartości projektu 2 843 169,17 zł. Przedmiotem projektu była budowa kanalizacji sanitarnej ciśnieniowej. Kanaly i pompownie przydomowe wykonane zostały do 163 gospodarstw i połączone zostały

z siecią zbierającą. W wyniku realizacji inwestycji wybudowano sieć kanalizacji sanitarnej o długości 10,3 km. Zrealizowano również projekt w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich o wartości 5 095 511,74 zł pn. „Rozbudowa infrastruktury wodno-ściekowej w miejscowości Wohyń”.

Jak wynika z przeprowadzonej diagnozy istnieją dalsze potrzeby dotyczące gospodarki wodno – ściekowej, w szczególności w zakresie: modernizacji ujęcia wody i sieci wodociągowej, budowy przydomowych oczyszczalni ścieków (około 200 szt.), rozbudowy kanalizacji sanitarnej (około 4 km, 80 przyłączy) oraz zwiększenia przepustowości oczyszczalni ścieków. Łączny szacowany koszt zadań wynosi ponad 6,5 mln zł.

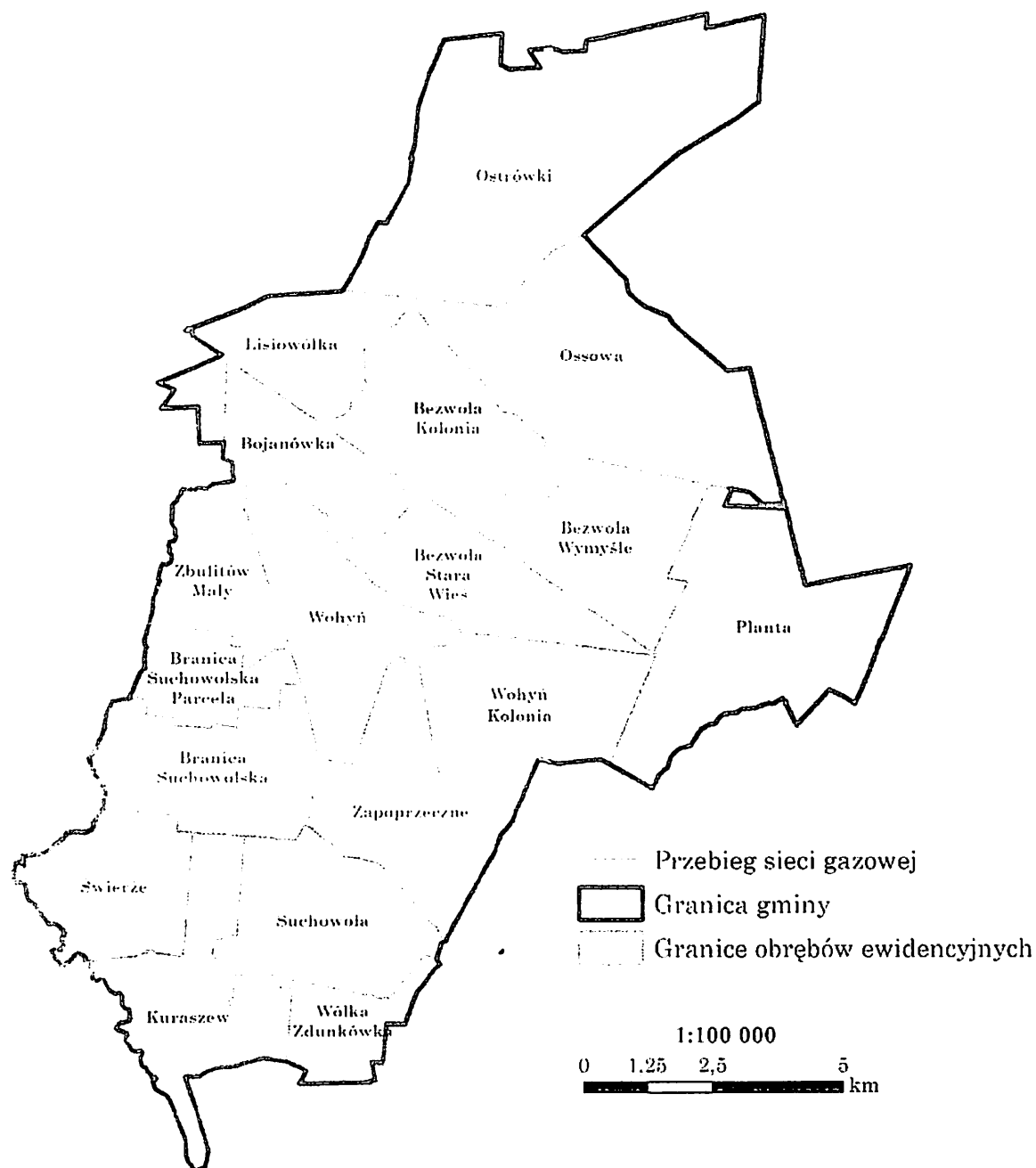
Ponadto wśród zadań inwestycyjnych umieszczonych w *Analizie Istniejącej Oczyszczania Ścieków Komunalnych (W aktualizacji)* umieszczone jest zadanie dotyczące budowy oczyszczalni ścieków na terenie Gminy Wohyń.

Infrastruktura energetyczna

Dystrybucją energii elektrycznej na terenie Gminy Wohyń zajmuje się PGE Dystrybucja S.A. Oddział Lublin, Rejon Energetyczny Biała Podlaska wraz z najbliższym Posterunkiem Energetycznym w Parczewie. System elektroenergetyczny analizowanego obszaru gminy ma potencjalnie dwa najbliższe główne punkty zasilania (GPZ) na terenie gminy Parczew oraz Radzyń Podlaski. Do GPZ-tów doprowadzona jest energia elektryczna napowietrznymi liniami 110 kV, w których następuje transformacja z napięcia z sieci WN (110 kV) na średnie napięcie (SN) – o wartości 15 kV oraz jego rozdzielanie na poszczególne ciągi sieciowe. Siecią SN zasilane są stacje transformatorowe 15/04 kV, zasilające odbiorców. Sieć niskiego napięcia (NN) w przeważającej części prowadzona jest siecią napowietrzną. W wyniku przeprowadzonych modernizacji w ostatnich latach zmniejszeniu uległa awaryjność na urządzeniach SN i NN, niemniej w dalszym ciągu należy dążyć do poprawy wskaźników awaryjności na liniach NN.

Sytuacja Gminy Wohyń w zakresie infrastruktury gazowej przedstawia się niekorzystnie ze względu na małą liczbę osób korzystającą z sieci. Operatorem dystrybucyjnym sieci gazowej jest przedsiębiorstwo EWE energia Sp. z o.o. Przez teren gminy przebiega gazociąg średniego ciśnienia 0,5 MPa o średnicy DN 280/250 długości 9,4 km relacji: Biała - Radzyń Podlaski - Wohyń - Milanów - Parczew. Długość czynnej sieci rozdzielczej na terenie obszaru wynosi 8,69 km. Sieć rozdzielcza obejmuje tylko część miejscowości gminy, są to następujące sołectwa: Wohyń, Wohyń Kolonia, Bezwola Stara Wieś oraz Zbulitów Mały.

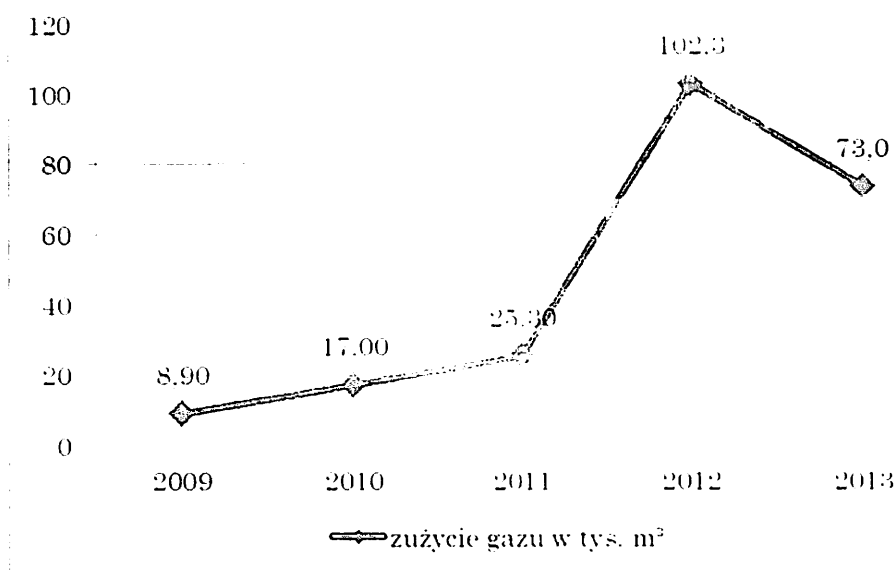
Ryc. 12. Sieć gazowa na terenie Gminy Wołyń

Źródło: opracowane przez Gis Expert Sp. z o.o., Paweł Ciechański

W analizowanym okresie nastąpił wzrost przyłączy do budynków mieszkalnych i niemieszkalnych z 10 w 2009r. na 34 w 2013r., odnotowuje się również wzrost zużycia gazu ziemnego, które w 2013r. wynosiło 73 tys. m³, przy czym zauważalny jest spadek zużycia gazu na ogrzewanie mieszkań. Ogółem w 2013r. z instalacji gazowej na terenie gminy korzystało zaledwie 0,8% ludności, podobnie wskaźnik kształtuje się dla powiatu radzyńskiego 0,9%, natomiast średnia dla województwa wynosi 40,1%.

Wykres 11. Zużycie gazu ziemnego na terenie Gminy Wołyn

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL, GUS

W przyszłości należy dążyć do zwiększenia ilości przyłączy oraz rozbudowy sieci dystrybucyjnej, które w decydujący sposób wpłyną na zmniejszenie emisji zanieczyszczeń. W najbliższych latach planowana jest rozbudowa sieci gazowej o 3 km – łączny koszt zadania to ok. 350 000 zł.

Zgodnie z zapisami *Planu Zagospodarowania Województwa Lubelskiego* przez teren Gminy Wołyn planowany jest przebieg rurociągu przesyłu paliw płynnych relacji Brody – Płock.

Istotne dla konkurencyjności i rozwoju obszaru są działania związane z niskoemisyjnością i efektywnością energetyczną. W analizowanych latach samorząd Gminy Wołyn zrealizował trzy zadania z zakresu poprawy efektywności energetycznej na terenie gminy: termomodernizacja budynków użyteczności publicznej oraz montaż instalacji solarnych na łączną kwotę 2 170 000 zł.

Tabela 4. Zrealizowane zadania z zakresu efektywności energetycznej

Rodzaj zadania	Charakterystyka	Koszt (zł)
Termomodernizacja budynku Zespołu Szkół w Wołyniu	Wymiana okien, drzwi, ocieplenie ścian	700 000
Termomodernizacja budynku Szkoły Podstawowej w Bezwoli	Ocieplenie ścian, modernizacja c.o.	130 000
Montaż instalacji solarnych	teren gminy Wołyn	1 340 000

Źródło: opracowanie własne na podstawie ankiety

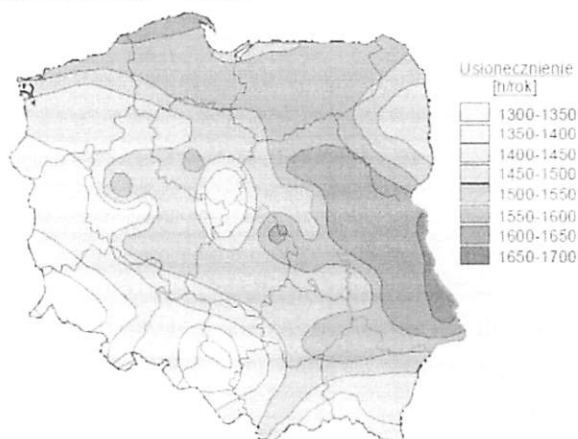
W dalszym ciągu istnieje potrzeba podjęcia działań wpływających m.in. na efektywność energetyczną obiektów. Ważnym elementem jest również wykorzystywanie odnawialnych źródeł energii. Zgodnie z Krajowym Planem Działań w zakresie energii ze źródeł odnawialnych, krajowy cel na 2020 rok oraz przewidywany kurs dotyczący wykorzystania energii ze źródeł odnawialnych zakłada:

- ~ produkcję łączną energii z OZE w roku 2020 – 15,5%,
- ~ produkcję ciepła z OZE – 17,05%,
- ~ produkcję energii elektrycznej z OZE – 19,13%,
- ~ produkcję zielonej energii w transporcie – 10,14%.

W skali kraju i województwa zauważalny jest wzrost wykorzystania OZE, co związane jest m.in. z polityką energetyczno-klimatyczną Unii Europejskiej. W okresie 2006-2012 wzrost udziału energii odnawialnej w produkcji energii elektrycznej ogółem szczególnie zauważalny był w skali kraju i w 2006r. wynosił 2,7% natomiast dla województwa 0,9%, w 2012r. 10,4% dla kraju i tylko 1,5% dla województwa.

Ze względu na potencjalną energię użyteczną, prawie całe województwo lubelskie znajduje się w rejonie, gdzie roczne sumy promieniowania słonecznego kształtują się na poziomie 950-1020 kWh/m². Obszar Gminy Wohyń położony jest na terenie o najkorzystniejszych warunkach do rozwoju energetyki słonecznej oraz o wysokim rocznym promieniowaniu całkowitym powyżej 3800 MJ/m².

Ryc. 13 Roczne promieniowanie całkowite w Polsce

Źródło: Wojewódzki Program Rozwoju Alternatywnych Źródeł Energii dla Województwa Lubelskiego

Instalacje solarne należą do rozwiązań energooszczędnych, ekonomicznych oraz ekologicznych. Zastosowanie 1 m² powierzchni kolektora słonecznego pozwala na zaniechanie spalania 250 kg węgla w ciągu roku, a tym samym na ograniczenie emisji pyłów o 2,5 kg, dwutlenku siarki o 6 kg i tlenków azotu o 2 kg.

Zaopatrzenie Lubelszczyzny w energię elektryczną wymaga około 1,2 GW mocy. Energia ta pokrywa zarówno potrzeby indywidualnych mieszkańców, jak i przemysłu. Jest zabezpieczana głównie przez elektrociepłownie Regionu, ale zdecydowanie większa jej część jest importowana z innych województw. Jest to jednakże energia pochodząca również z elektrociepłowni węglowych. Stosowanie się Polski do dyrektyw klimatycznych wymusza inwestycje energetyczne pochodzące z OZE. Obszar Gminy Wohyń posiada potencjał w tym zakresie, zarówno jeżeli chodzi o uwarunkowania związane z nasłonecznieniem jak i zagospodarowaniem przestrzennym, potwierdzają to również zrealizowane projekty.

Innym potencjałem obszaru związanym z główną specjalizacją województwa jaką jest biogospodarka, jest wykorzystanie biogazu powstałego z fermentacji roślin energetycznych i odpadów organicznych w celu pozyskania energii. Szacuje się, że dla województwa lubelskiego roczny potencjał energetyczny odpadów z rolnictwa wynosi blisko 1 mln ton, co stanowi równowartość ok. 15 mln GJ energii. Oszacowana w obszarze województwa rezerwa gruntów, którą można wykorzystać do uprawy roślin energetycznych, bez uszczerbku dla gospodarki żywnościowej, wynosi ok. 208 tys. ha użytków rolnych, w tym ok. 170 tys. ha gruntów ornych. Największa koncentracja

potencjalnych źródeł biomasy pochodzącej z rolnictwa występuje w północno-wschodniej i południowej części województwa. Obszary te wskazane są do rozwoju energetyki na bazie biomasy pochodzącej z uprawy wieloletnich roślin energetycznych, a także preferowane ze względu na użytki zielone, duże fermy hodowlane, zakłady przemysłu rolno-spożywczego.

Wskazane powyżej preferowane obszary dla rozwoju upraw roślin energetycznych wymagają uwzględnienia jakości gruntów rolnych i priorytetu zaspokojenia potrzeb gospodarki żywnościowej oraz ograniczeń wynikających z zachowania walorów ekologicznych i występowania terenów chronionych przyrodniczo. W szczególności przy planowaniu plantacji roślin energetycznych konieczne jest uwzględnienie ograniczeń w uprawach, które zawarte powinny być w planach zadań ochronnych obszarów Natura 2000, planach ochrony parków krajobrazowych, a także w planie zagospodarowania przestrzennego województwa i w gminnych dokumentach planistycznych. Uprawa topoli i wierzby energetycznej niewskazana jest na terenach stanowiących użytki zielone oraz grunty zmeliorowane.

Dobłą praktyką stosowaną w państwach Unii Europejskiej są spółdzielnie energetyczne skupiające: samorządy gminne, mieszkańców – rolników oraz producentów.

W najbliższej okresie programowania gmina planuje zadania związane z efektywnością energetyczną i wykorzystaniem odnawialnych źródeł energii o łącznej wartości ponad 4 mln, m.in.:

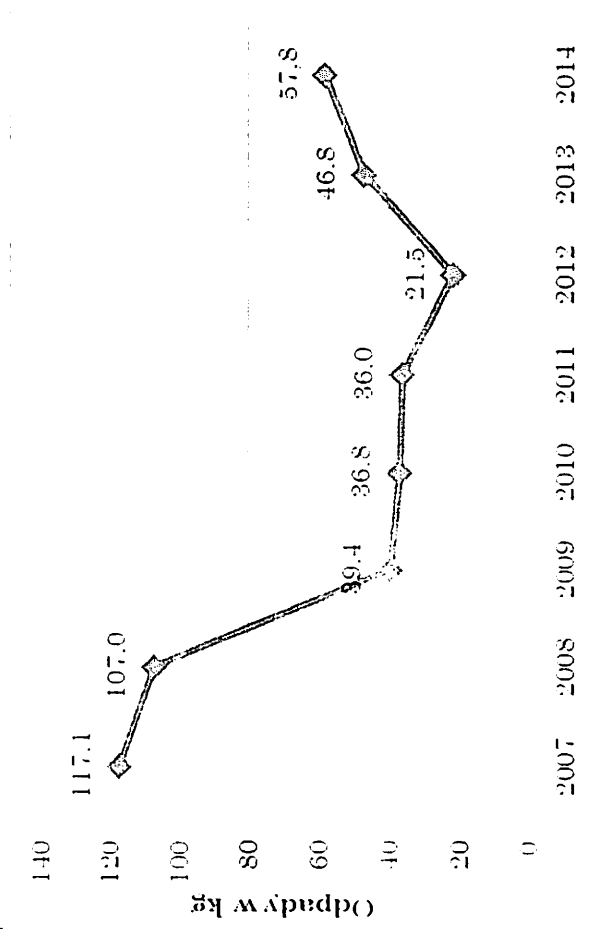
- ~ wykonanie planu gospodarki niskoemisyjnej,
- ~ instalacje solarne na terenie całej gminy,
- ~ termomodernizacja budynku Gminnego Domu Kultury w Wohyniu.

Gospodarka odpadami

W analizowanym okresie w wyniku nowelizacji w 2012r. Ustawy o utrzymaniu czystości i porządku w gminach¹³, gospodarka odpadami komunalnymi podlegała dynamicznym zmianom. Do końca czerwca 2013r. właściciele nieruchomości posiadali indywidualnie zawarte umowy na usługi w zakresie odbierania odpadów komunalnych. Natomiast od 1 lipca wprowadzono system selektywnej zbiórki odpadów komunalnych oraz zmieniono sposób wnoszenia opłat w ramach powszechnie obowiązującego systemu. Utworzono także Punkt Selektywnej Zbiórki Odpadów Komunalnych, znajduje się on przy Zakładzie Komunalnym „PRYZMAT” Sp. z o.o. w miejscowości Bezwola.

¹³ Dz. U. z 2013 r., poz. 1399

Wykres 12. Łączna ilość zmieszanych odpadów komunalnych zebranych w ciągu roku ogółem na 1 mieszkańca w latach 2007 - 2014

Źródło: opracowanie własne

Według danych GUS w 2014r. na terenie gminy zebrano 404,50 t odpadów zmieszanych, jest to prawie o 52% mniej niż w 2007r. Odpady wytworzone w gospodarstwach domowych stanowią 81% wszystkich odpadów.

Ponadto zrealizowano projekt w partnerstwie z gminami: Kock, Milanów, Siemień, Sosnowica, Ulan Majorat, Wisznice dotyczący poprawy ponadlokalnego systemu gospodarowania odpadami poprzez rekultywację nieczynnych składowisk odpadów. W ramach projektu przeprowadzono:

- ~ rekultywację wyłączonej z eksploatacji 7 składowisk odpadów komunalnych.
- ~ Proces rekultywacji terenu poszczególnych składowisk był podzielony na dwa etapy/typy rekultywacji (techniczną i biologiczną):
 - ~ uruchomiono na bazie technologii GIS aplikację umożliwiającą bieżące monitorowanie procesu rekultywacji składowisk, a także gromadzenie i przetwarzanie danych dotyczących produkowanych i przetwarzanych odpadów w poszczególnych gminach objętych projektem.

Obszar gminy należy do Regionu Północno – Zachodniego, miejscem składowania zmieszanych odpadów komunalnych jest „RIPOK”, którym zarządza Zakład Zagospodarowania Odpadów Komunalnych w Adamkach k. Radzyna Podlaskiego Sp. z o.o.

Ryc. 14 Gospodarka odpadami na terenie Gminy Wołyń

Źródło: opracowanie własne

1.3.7. Gospodarka

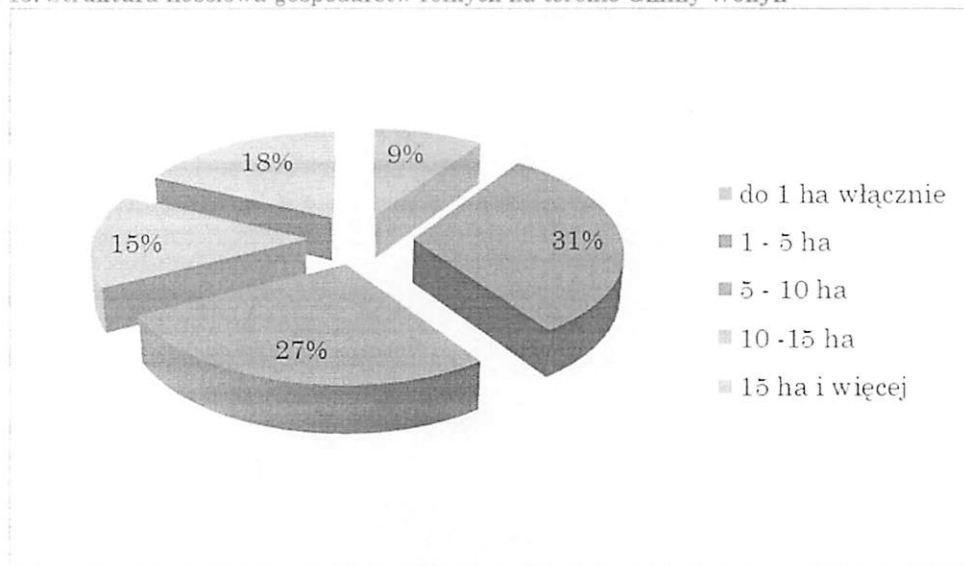
~ Sektor rolniczy

Obszar Gminy Wołyń zaliczany jest pod względem wartości wskaźnika jakości rolniczej przestrzeni produkcyjnej jako teren średnio – dobry (71,9)¹⁴. Na wartość wskaźnika oprócz klimatu, warunków wodnych, rzeźby terenu, wpływ mają gleby, które na terenie gminy charakteryzują się generalnie średnią żyznością. Najżyźniejsze gleby (klasy II, IIIa i IIIb) znajdują się w centralnej części gminy na południe od Wołynia. Wśród typów gleb dominują gleby biellicowe i pseudobiellicowe, lokalnie brunatne utworzone na piaskach i glinach zwałowych. W dolinach rzecznych występują mady i torfy.

Czynnikami wpływającym na stan rolnictwa i intensywność produkcji rolnej jest również struktura agrarna.

¹⁴ Wartość wskaźnika jakości rolniczej przestrzeni produkcyjnej: średnia kraj 66,6, średnia dla województwa lubelskiego 74,1.

Wykres 13. Struktura ilościowa gospodarstw rolnych na terenie Gminy Wołyń

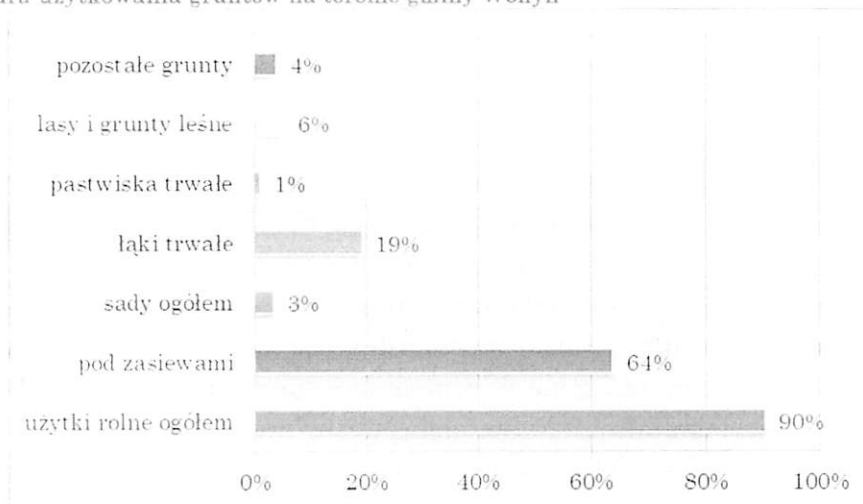

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, Powszechny Spis Rolny, 2010

Wg stanu na koniec 2010r. na terenie gminy funkcjonowało 1 231 gospodarstw rolnych. Z czego 31% stanowiły gospodarstwa od 1 do 5 ha oraz 27% gospodarstwa o wielkości 5 – 10 ha. W grupie gospodarstw powyżej 15 ha (218 szt.) znajduje się 11 gospodarstw powyżej 50 ha. Małe gospodarstwa o wielkości do 1 ha włącznie stanowią 9%.

Wśród powierzchni użytków rolnych dominują tereny pod zasiewami (64%), łąki trwale (14 %) oraz lasy i grunty leśne (6%).

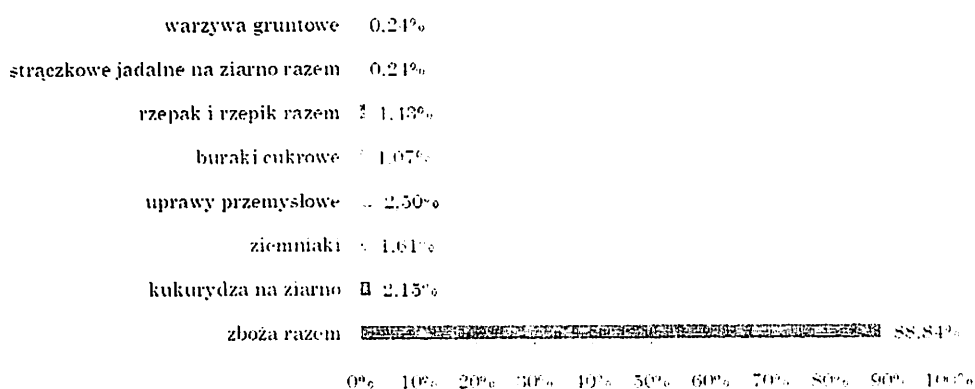
Wykres 14. Struktura użytkowania gruntów na terenie gminy Wołyń

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, Powszechny Spis Rolny, 2010

Jakość rolniczej przestrzeni produkcyjnej determinują w dużym stopniu kierunki upraw roślin i hodowli zwierząt. W uprawach dominują zboża głównie mieszanki zbożowe jare, pszenżyto ozime, jęczmień jary, owies, a także ziemniaki oraz uprawy przemysłowe.

Wykres 15. Rodzaje upraw na terenie Gminy Wołyni

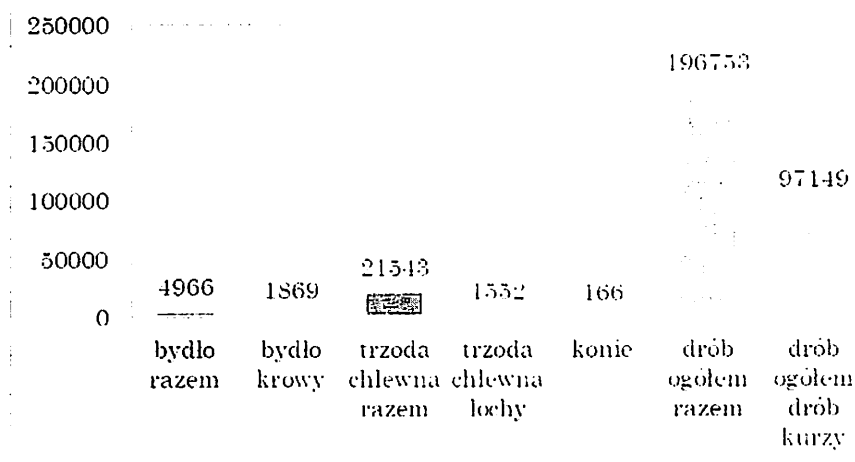
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, Powszechny Spis Rolny, 2010

Na terenie gminy rozwijane jest również sadownictwo, o czym świadczy m.in. funkcjonujące Zrzeszenie Producentów Owoców i Warzyw „Nasz Sad” w Wołyniu¹⁵. Członkowie zrzeszenia dysponują łącznie 417,1 ha powierzchnią nasadzeń, na którą składają się następujące uprawy

- ~ jabłonie - 185 ha,
- ~ porzeczki - 89 ha,
- ~ wiśnie - 88 ha,
- ~ maliny - 35 ha,
- ~ truskawki - 6 ha,
- ~ aronia - 6 ha,
- ~ agrest - 5,5 ha,
- ~ grusze - 2,6 ha.

Domeną gminy jest także hodowla żywca wieprzowego i drobiu.

Wykres 16. Pogłowie zwierząt na terenie Gminy Wołyni

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, Powszechny Spis Rolny 2010

¹⁵ www.nasz-sad.pl

Gmina wyróżnia się w skali województwa liczbą gospodarstw rolnych powyżej 10 DJP¹⁶:

- w zakresie chowu i hodowli bydła jest to 28 gospodarstw w następujących lokalizacjach: Wohyń – 8 szt., Ossowa – 4 szt., Bezwola – 3 szt., Branica Kolonia – 1 szt., Branica Suchowolska – 3 szt., Suchowola – 2 szt., Ostrówki – 7 szt., Świerże – 1 szt., Lisiowólka 1 szt.
- w zakresie chowu i hodowli trzody chlewnej jest to 30 gospodarstw: Wohyń – 15 szt., Ostrówki – 2 szt., Planta – 3 szt., Ossowa – 2 szt., Lisiowólka – 1 szt., Suchowola – 4 szt., Świerże – 1 szt., Bezwola – 2 szt.
- w zakresie chowu i hodowli drobiu jest to 17 gospodarstw w następujących lokalizacjach: Ostrówki – 8 szt., Wohyń – 4 szt., Branica Suchowolska – 1 szt., Bezwola – 4 szt., Świerże 1 szt.

Ponadto na terenie gminy prowadzona jest hodowla danieli.

Na terenie gminy funkcjonuje również 6 gospodarstw rolnych zajmujących się rolnictwem ekologicznym.

Tabela 5. Gospodarstwa ekologiczne na terenie Gminy Wohyń

Lokalizacja	Ilość
Lisiowólka	1
Ossowa	2
Wohyń	1
Bojanówka	1
Bezwola	1

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych LEHARS

W rejestrze grup producentów rolnych prowadzonych przez Marszałka Województwa Lubelskiego brak jest grup producentów rolnych, natomiast 3 podmioty znajdują się w pobliskim Radzynie Podlaskim.

Tabela 6. Grupy producentów rolnych

Nazwa i siedziba grupy	Nazwa produktu lub grupy produktów	Data wydania decyzji administracyjnej
E-TUCZ Sp. z o. o. ul. Jarosława Dąbrowskiego 18/9 21-300 Radzyń Podlaski	świnie żywe, prosięta warchlaki, mięso wieprzowe: świeże, chłodzone, mrożone	31 grudnia 2013r.
Spółdzielnia AGRO-PORK ul. Ostrowiecka 14 21-300 Radzyń Podlaski	świnie żywe, prosięta warchlaki, mięso wieprzowe: świeże, chłodzone, mrożone	31 grudnia 2013r.
Spółdzielnia Producentów Trzody Chlewnej RAD TUCZ Biała nr 88 21-300 Radzyń Podlaski	świnie żywe, prosięta warchlaki, mięso wieprzowe: świeże, chłodzone, mrożone	14 stycznia 2014r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie Rejestru Marszałka Województwa Lubelskiego, <http://marszalk.lubelskie.pl/index.php?id=62&pi=szczegoly&p2=782173>, odczyt 12.10.2015r.

Natomiast rejestr wstępnie uznanych grup producentów, uznanych organizacji producentów i ich zrzeszeń oraz ponadnarodowych organizacji producentów i ich zrzeszeń województwa lubelskiego zawiera 1 podmiot z terenu Gminy Wohyń oraz 1 z pobliskiego Radzyna Podlaskiego.

¹⁶ DJP – duża jednostka przeliczeniowa inwentarza – umowna jednostka liczebności zwierząt hodowlanych w gospodarstwie, według polskich norm odpowiadająca jednej krowie o masie 500 kg

Tabela 7. Wstępnie uznane grupy producentów, uznanych organizacji producentów i ich zrzeszeń oraz ponadnarodowych organizacji producentów i zrzeszeń

Nazwa i siedziba grupy	Nazwa produktu lub grupy produktów	Ilość członków	Data wydania decyzji administracyjnej
Zrzeszenie Producentów Owoców i Warzyw „Nasz Sad” w Wohyniu ul. Branicka 8 a, 21-310 Wohyń	owoce i warzywa	11	RŚ.VII.JC.60221/14/10 6 kwietnia 2011r.
WAMIKA-FRESH Sp. z o.o. Bedno Radzyńskie nr 51, 21-300 Radzyń Podlaski	grzyby	5	RŚ.VII.DS.60220/5-4/10 23 marca 2011r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie <http://umwl.bip.lubelskie.pl/index.php?id=62>, odczyt 12.10.2015 r.

Gmina należy do obszaru charakteryzującego się w skali regionu najkorzystniejszą strukturą agrarną (średni areal gospodarstw powyżej 10 ha) oraz najwyższą w regionie towarowością gospodarstw rolnych. Ponadto obszar posiada średnio korzystne warunki dla roślinnej produkcji rolnej. Funkcjonujące w tym obszarze gospodarstwa rolne ukierunkowane są głównie na hodowlę trzody chlewnej, bydła mlecznego i rzeźnego, a także na produkcję zbóż i ziemniaków. Na obszarze rozwija się również rolnictwo ekologiczne. Wskazany potencjał przekłada się bezpośrednio na koncentrację zakładów przetwórstwa spożywczego, są to:

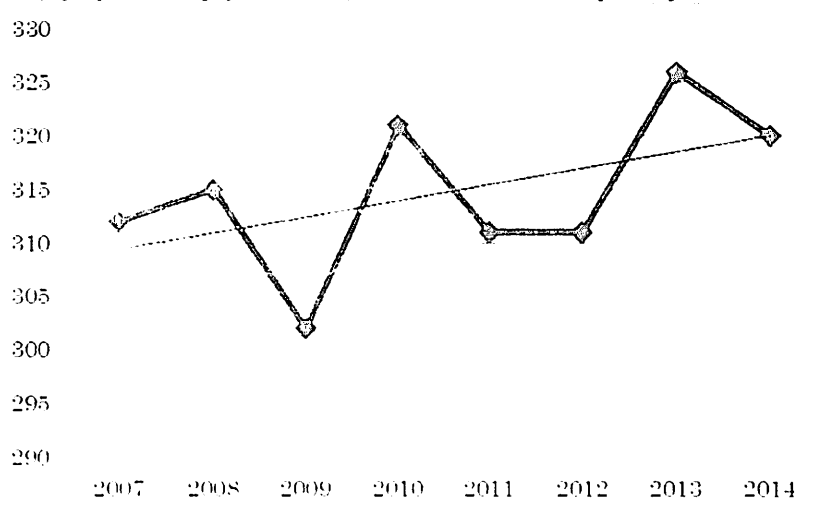
- Masarnia Ubojnia ZEMAT Sp. J. – przetwórstwo mięsa,
- Zakład Drobiarski Indos Sp. z o.o. – przetwórstwo i rozbiór indyków,
- Podlaskie Gorzelnie Surwin Sp. z o.o. – produkcja alkoholu.

Wykazany powyżej potencjał obszaru nie jest wykorzystany w sposób wystarczający na potrzeby przetwórstwa produktów lokalnych, potwierdza to m.in. brak produktów tradycyjnych na terenie gminy. Kształtujące się tendencje wśród konsumentów wskazują na rosnącą popularność produktów lokalnych i tradycyjnych. Rozwój lokalnego przetwórstwa może być szansą na większą aktywizację społeczną oraz lepsze wykorzystanie potencjału obszaru.

Sektor pozarolniczy

Na terenie Gminy Wohyń w 2014r. zarejestrowanych było 320 podmiotów prywatnych wg sekcji PKD 2007. Analizując lata 2007 – 2014 zauważalna jest niewielka tendencja wzrostowa.

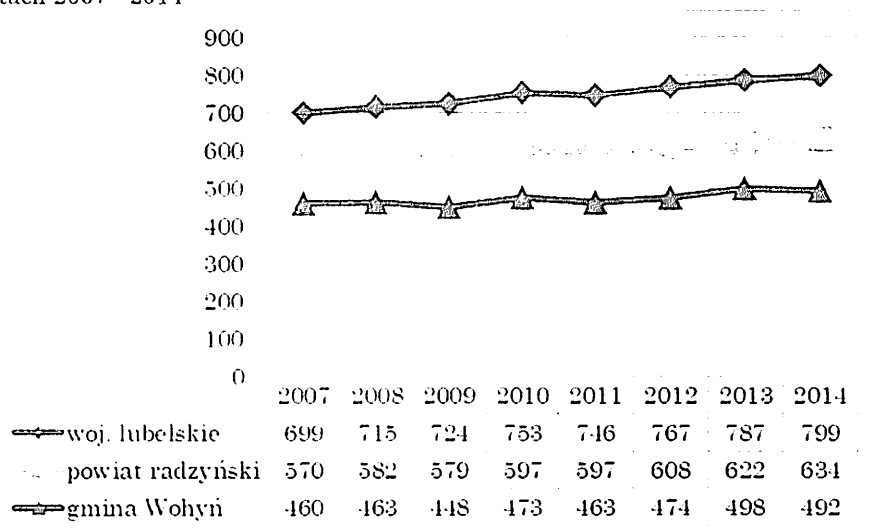
Wykres 17. Podmioty gospodarcze prywatne -- ogółem na terenie Gminy Wohyń w latach 2007 - 2014

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL, GUS

Analizując sferę gospodarczą należy uwzględnić nie tylko bezwzględną liczbę zarejestrowanych przedsiębiorstw ale również przedsiębiorczość mieszkańców mierzona liczbą podmiotów na 10 tys. mieszkańców. Na terenie Gminy Wohyń w 2014r. wskaźnik ten wynosił 492, dla porównania średnia dla powiatu 634, natomiast dla województwa 799. W omawianym okresie dynamika wzrostu tego wskaźnika dla gminy wynosiła ok. 7% natomiast w województwie ok. 14 %.

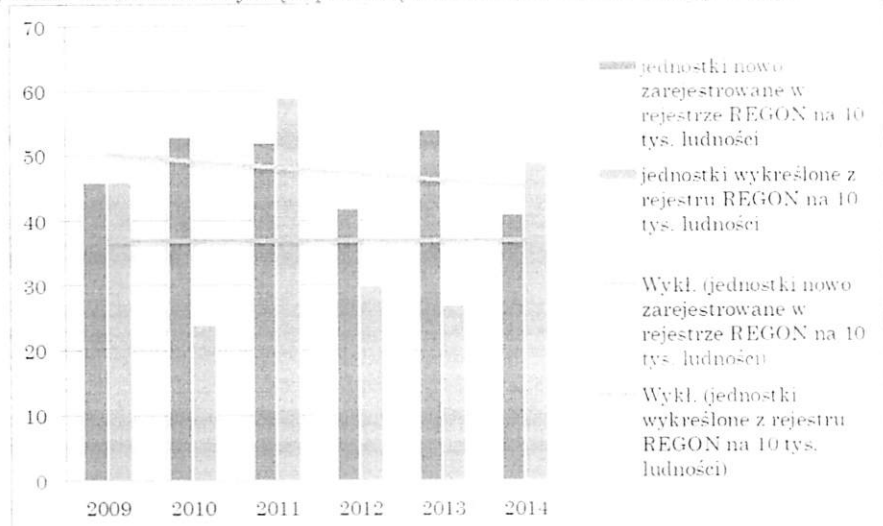
Wykres 18. Wskaźnik przedsiębiorczości na terenie Gminy Wohyń, powiatu radzyńskiego oraz województwa lubelskiego w latach 2007 - 2014

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL, GUS

Niekorzystnym zjawiskiem jest również ujemny bilans stosunku podmiotów zarejestrowanych do wyrejestrowanych w latach 2009 – 2014, zauważalny wzrost wyrejestrowań w 2011r. jest zbieżny z koniunkturą gospodarczą w województwie i kraju, co potwierdza wskaźnik przedsiębiorczości.

Wykres 19. Wybrane wskaźniki dotyczące przedsiębiorczości na terenie Gminy Wołyń

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL, GUS

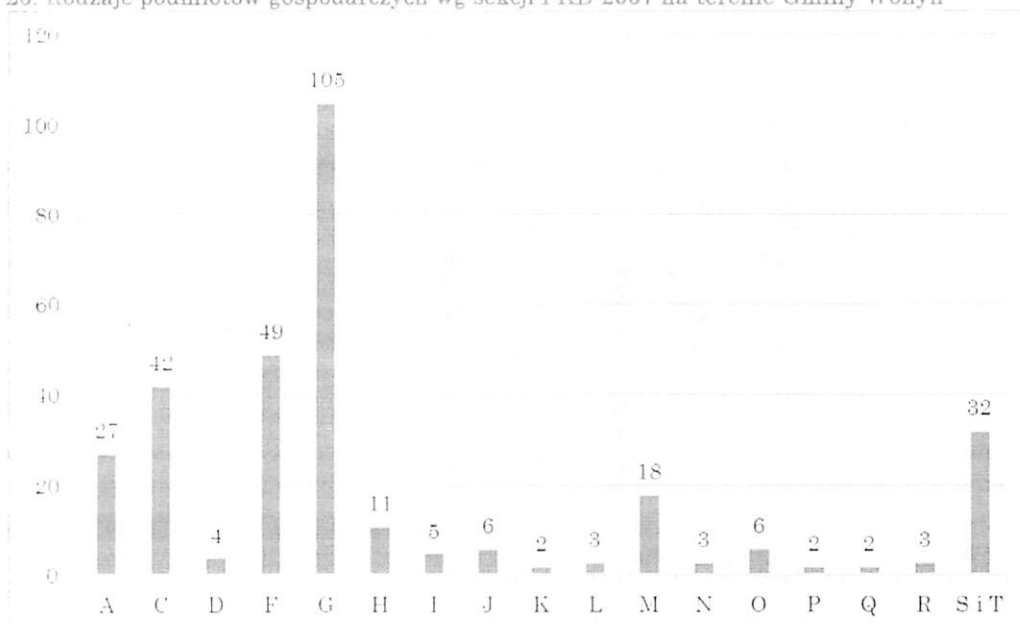
W zakresie własności pod względem ilości dominują osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą (262 podmioty wg stanu na koniec 2014r.), które stanowiły 84%. W dalszej kolejności są spółki prawa handlowego, które wykazują tendencję wzrostową i odnotowały w 2014r. 4% udział oraz spółki prawa handlowego z udziałem kapitału zagranicznego i spółdzielnie po ok. 1%.

Z dokonanej analizy liczby podmiotów wg sekcji PKD 2007¹⁷ na podstawie danych BDL GUS na koniec 2014r. wynika, iż działalność gospodarcza wyróżniająca się na terenie obszaru to:

- ~ Handel hurtowy i detaliczny (G) (105 podmiotów),
- ~ Budownictwo (F) (49 podmiotów),
- ~ Przetwórstwo przemysłowe (C) (42 podmioty),
- ~ Pozostała działalność usługowa (S i T) (32 podmioty),
- ~ Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo (A) (27 podmiotów).

¹⁷ Wyjaśnienie skrótów sekcji PKD 2007: A – Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo, B – Górnictwo i wydobywanie, C – Przetwórstwo przemysłowe, D – Wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, parę wodną, gorącą wodę i powietrze do układów klimatyzacyjnych, E – Dostawa wody; gospodarowanie ściekami i odpadami oraz działalność związana z rekultywacją, F – Budownictwo, G – Handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle, H – Transport i gospodarka magazynowa, I – Działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi, J – Informacja i komunikacja, K – Działalność finansowa i ubezpieczeniowa, L – Działalność związana z obsługą rynku nieruchomości, M – Działalność profesjonalna, naukowa i techniczna, N – Działalność w zakresie usług administrowania i działalność wspierająca, O – Administracja publiczna i obrona narodowa; obowiązkowe zabezpieczenia społeczne, P – Edukacja, Q – Opieka zdrowotna i pomoc społeczna, R – Działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją, S – Pozostała działalność usługowa, T – Gospodarstwa domowe zatrudniające pracowników; gospodarstwa domowe produkujące wyroby i świadczące usługi na własne potrzeby, U – Organizacje i zespoły eksterytorialne

Wykres 20. Rodzaje podmiotów gospodarczych wg sekcji PKD 2007 na terenie Gminy Wołyń

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL, GUS

Rodzaje działalności gospodarczej, które wyróżniają obszar i jednocześnie wiążą się bezpośrednio z wewnętrznym potencjałem gminy to: przetwórstwo przemysłowe oraz rolnictwo. Zakłady funkcjonujące w wymienionych branżach łącznie dysponują ponad 300 miejscami pracy.

Jednym z wyznaczników aktywności przedsiębiorstw i rozwoju firm jest ich skuteczność w pozyskaniu środków z programów współfinansowanych z Unii Europejskiej. Umowę o dofinansowanie podpisały jedynie 2 podmioty o łącznej wartości 5 693 584,53 zł, porównując to do całego obszaru powiatu radzyńskiego, gdzie podpisano 25 umów o łącznej wartości 25 411 587, 28 zł jest to średni wynik. Na uwagę zasługują fakt, iż jedna z firm – Tomasz Jawoszek TOMPOL na 6 z terenu powiatu pozyskała środki w ramach działania dla nowopowstających przedsiębiorstw.

Tabela 8. Dotacje dla firm z terenu Gminy Wołyń w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego na lata 2007 - 2013

Nazwa projektu	Beneficjent	Wartość projektu (zł)	Wartość dofinansowania (zł)
Innowacyjne technologie w procesach produkcji papieru	WIESŁAW ADAMOWICZ/WELMA X PAPER Sp. z o.o.	5 104 500,00	1 693 200,00
Rozwój firmy Tomasz Jawoszek TOMPOL poprzez wdrożenie innowacyjnych technologii w branży stolarskiej	Tomasz Jawoszek TOMPOL	589 084,53	259 620,48

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ze strony www.lawp.eu

Jedną z przyczyn słabej aktywności przedsiębiorstw w pozyskiwaniu środków finansowych na rozwój działalności jest słaba dostępność usług instytucji otoczenia biznesu (IOB). W pobliskim Radzynie Podlaskim brak jest tego typu instytucji, najbliższe znajdują się w Parczewie. Należy również zaznaczyć, że powiat radzyński jest wśród powiatów jednym, z których w ogóle nie pochodzą klienci lubelskich IOB oraz ośrodków innowacji.

Gminę Wohyń wyróżniają zakłady przetwórstwa przemysłowego generujące miejsca pracy powyżej 50 osób. Uwarunkowane jest to atrakcyjnością inwestycyjną, na którą składa się m.in. lokalny potencjał obszaru związany z gospodarką hodowlaną. Natomiast od 2007r. liczba podmiotów gospodarczych utrzymuje się na stałym poziomie, towarzyszy temu niski wskaźnik przedsiębiorczości. Sytuacja ta może ulec poprawie w wyniku rozwoju mniejszych lokalnych zakładów przetwórczych, certyfikacji produktów oraz poprzez wdrażanie innowacji.

Turystyka

Rozwój sektora turystyki może być jedną z form wzmacniania lokalnej gospodarki i tworzenia nowych miejsc pracy poza rolnictwem.

Teren gminy wykazuje pewne predyspozycjach do rozwoju turystyki szczególnie (południowa część). Zabytki historyczne oraz walory środowiskowe i przyrodnicze sprzyjają rozwojowi czynnego wypoczynku, zwłaszcza w dziedzinie wędrówek pieszych oraz rowerowych. Przez gminę przebiega szlak dziedzictwa kulturowego (Szlak Rezydencji Magnackich). Ponadto na terenie gminy wyznaczone zostały dwa lokalne szlaki turystyczne – piesze oraz rowerowe.

Tabela 9. Lokalne szlaki turystyczne na terenie Gminy Wohyń

Nazwa szlaku	Lokalizacja	Podmiot zarządzający	Charakterystyka	Szacowana liczba odwiedzających
Trasa spacerowa	Wohyń, Planta, Bezwola	Stowarzyszenie Przyjaciół Gminy Wohyń „Echo”	Trasa spacerowa z elementami ścieżki dendrologicznej. Zabytki atrakcje przyrodnicze, miejsca pamięci, miejsca rekreacji	250 osób/rok
Niebieski szlak	Wohyń, Bezwola	Zespół Szkół im. Unitów Podlaskich w Wohyniu	Trasa rowerowa, zabytki, miejsca związane z obecnością Unitów	100 osób/rok

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego

Zgodnie z Planem Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubelskiego obszar gminy nie jest zaliczany do obszarów o głównej funkcji rozwoju turystyki.

Z uwagi na powyższe szansą rozwojową dla gminy może być powiązanie z produktem turystycznym o znaczeniu co najmniej ponadlokalnym, którego uzupełnieniem oprócz oferty opartej o potencjał kulturowy mogą być produkty lokalne.

1.3.3. Jakość rządzenia i planowanie gospodarki

Bezpieczeństwo publiczne

Na terenie Gminy Wohyń działają 4 jednostki Straży Pożarnych (OSP) – Wohyń, Ostrówki, Ossowa, Suchowola. Jedynie OSP Wohyń 1 jest włączona do Krajowego Systemu Ratowniczo-Gaśniczego (KSRG). OSP działają w oparciu o przepisy ustawy

z dnia 7 kwietnia 1989 – Prawo o stowarzyszeniach, ustawy z dnia 24 sierpnia 1991 z późn. zm. o ochronie przeciwpożarowej. Jej szczegółowe zadania oraz organizację określa statut. Do głównych zadań należą m.in. udział w akcjach ratowniczo-gaśniczych, prowadzenie działalności stanowiącej sobie za cel zapobieganie pożarom (prewencyjnej), informowanie ludności lokalnej o istniejących zagrożeniach pożarowych oraz sposobach ochrony przed nimi, upowszechnianie wiedzy z zakresu ochrony przeciwpożarowej i zapobiegania innym zagrożeniom wśród dzieci i młodzieży.

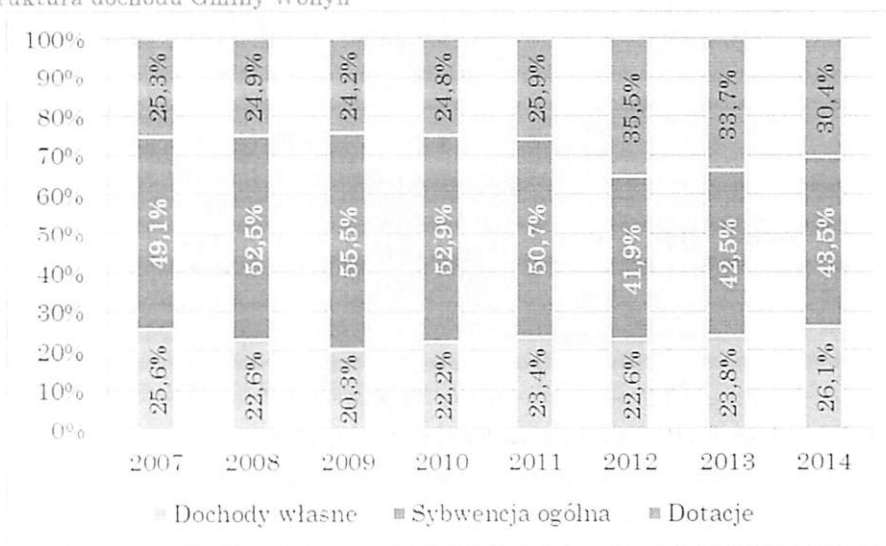
Ze względu na brak danych odnośnie wskaźników przestępczości dla jednostek gminnych, poniżej przedstawiono statystyki dla terenu powiatu radzyńskiego.

Na terenie powiatu radzyńskiego w 2014r. odnotowano 931 przestępstw w zakończonych postępowaniach przygotowawczych (GUS), o 15% mniej w porównaniu do roku poprzedniego. Przestępstwa o charakterze kryminalnym (559) stanowiły największą grupę, na drugim miejscu przestępstwa przeciwko mieniu (316), a na trzecim – przestępstwa drogowe (180). Najmniej natomiast przestępstw przeciwko życiu i zdrowiu – 31. Wskaźnik wykrywalności sprawców w przypadku przestępstw drogowych wyróżnia się 99,4% skutecznością.

Zdolność inwestycyjna

Struktura budżetu danej jednostki samorządu terytorialnego, uchwalanego rokrocznie przez radę gminy, świadczy o jej zdolności inwestycyjnej. Dochód budżetu Gminy Wohyń w 2014r. wg danych GUS wyniósł 22,46 mln zł, o ok. 64% więcej w porównaniu do 2007 roku. Największy udział w strukturze dochodów miała subwencja ogólna – 43,5% i dotacje – 30,4%, a najmniejszy dochody własne – 26,1%.

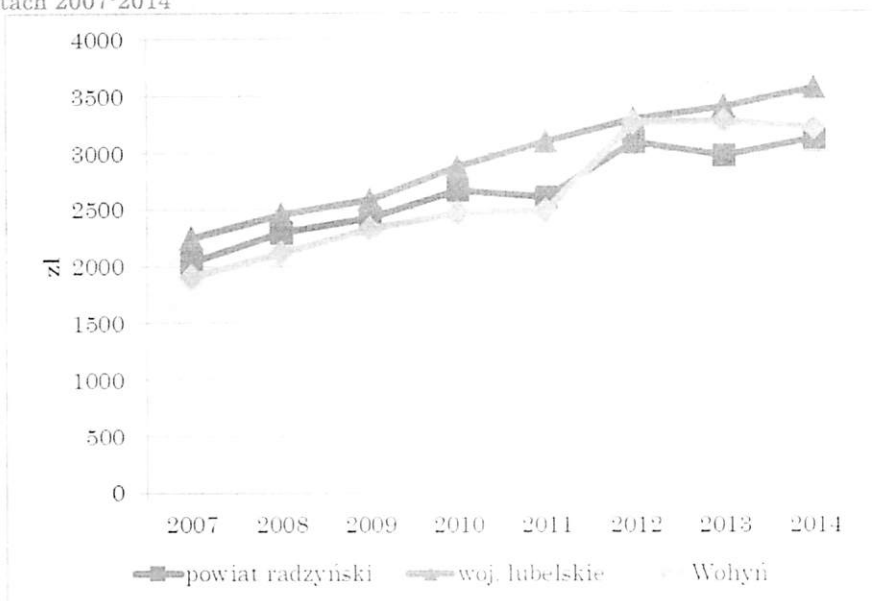
Wykres 21 Struktura dochodu Gminy Wohyń

Źródło danych: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Średni dochód w przeliczeniu na 1 mieszkańca na terenie Gminy Wohyń w 2014r. wyniósł 3 210, 99 zł i był niższy niż dochód na 1 mieszkańca w województwie lubelskim – 3 565,11 zł oraz wyższy niż dochód na 1 mieszkańca w powiecie radzyńskim – 3 117,98 zł.

Wykres 22 Dochód w przeliczeniu na 1 mieszkańca na terenie Gminy Wohyń, w powiecie radzyńskim i woj. lubelskim w latach 2007-2014

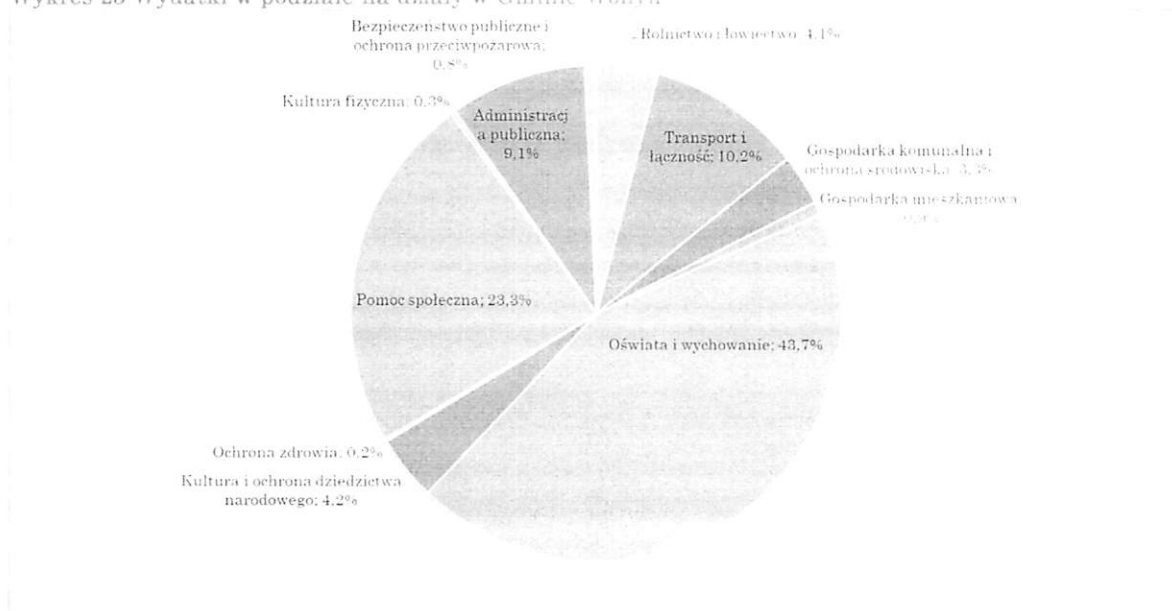

Źródło danych: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Wydatki Gminy Wohyń w 2014r. wyniosły w sumie 20,62 mln zł (GUS). Wydatki w porównaniu do 2007 roku wzrosły o 55% i największy udział w strukturze wydatków miały wydatki bieżące, które stanowiły 91%. Wydatki majątkowe stanowiły zaledwie 9% i w całości były to wydatki majątkowe inwestycyjne (1,9 mln zł).

W podziale na działy, największe wydatki w 2014r. były w dziale Oświata i wychowanie (43,7% wydatków ogółem), na drugim miejscu w dziale Pomoc społeczna (23,3%), a na trzecim – Transport i łączność (10,2%). Najmniejsze wydatki samorząd poniósł w dziale Ochrona zdrowia (zaledwie 0,2%) oraz Kultura fizyczna (0,3%).

Wykres 23 Wydatki w podziale na działy w Gminie Wohyń

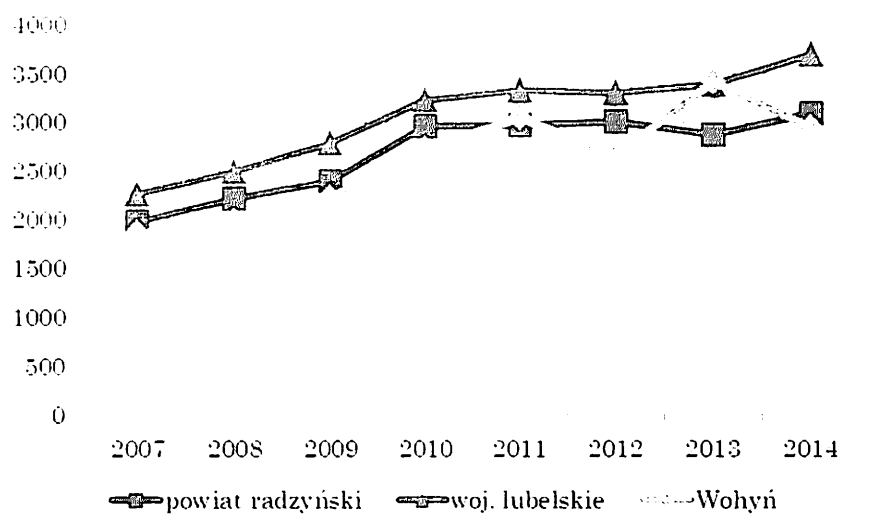

Źródło danych: opracowanie własne

Wydatki w przeliczeniu na 1 mieszkańca w 2014r. w gminie wyniosły 2 949,25 zł i były mniejsze niż wydatki na 1 mieszkańca w powiecie radzyńskim (3 099,17 zł) i województwie lubelskim (3 697,26 zł). Natomiast wydatki inwestycyjne na

1 mieszkańca w Gminie Wohyń wyniosły 279,23 zł (2014, GUS) i były znacznie niższe niż na terenie powiatu radzyńskiego i województwa lubelskiego, które odpowiednio wynosiły 492,25 zł i 775,95 zł.

Wykres 20. Wydatki na 1 mieszkańca w Gminie Wohyń, w powiecie radzyńskim i województwie lubelskim w latach 2007-2014

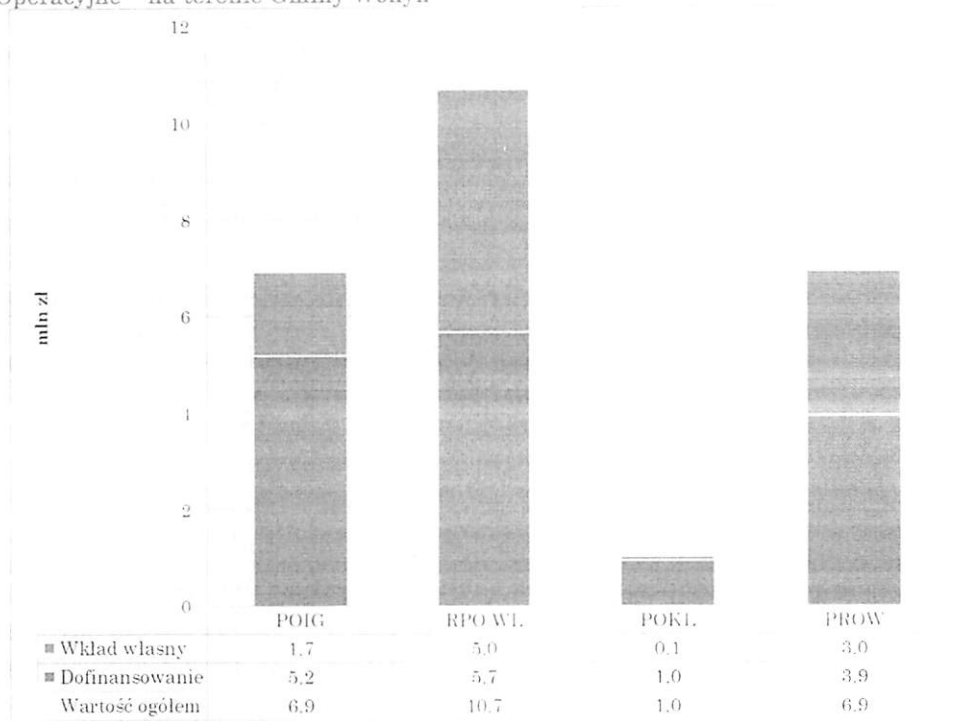
Źródło danych: opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Na terenie Gminy Wohyń, wg stanu na dzień 30.05.2015r., ogólna wartość zrealizowanych i realizowanych projektów unijnych wyniosła 25 595 791,95 zł, a łączna suma dotacji wyniosła 15 779 541,01 zł. Pozyskane fundusze unijne pozyskane były w ramach programów:

- Regionalny Program Operacyjny Województwa Lubelskiego,
- Program Operacyjny Innowacyjna Gospodarka,
- Program Operacyjny Kapitał Ludzki,
- Program Rozwoju Obszarów Wiejskich.

Najwięcej funduszy pozyskano w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego (RPO WL) na lata 2007-2013 – 36% wszystkich dotacji pozyskanych w ramach ww. programów.

Wykres 25 Wartość zrealizowanych i realizowanych projektów unijnych z podziałem na poszczególne Programy Operacyjne¹⁸ na terenie Gminy Wohyń

Źródło danych: opracowanie własne na podstawie Krajowego Systemu Informatycznego SIMIK 07-13 na dzień 30.06.2015r.

Samorząd Gminny w ramach zrealizowanych projektów pozyskał ponad 6,7 mln zł, a wartość zrealizowanych projektów wyniosła w sumie 10,9 mln zł. W ramach RPO WL zrealizowano 2 projekty, jeden w zakresie rozbudowy infrastruktury kanalizacyjnej (wartość projektu – 2 843 169,17 zł, dofinansowanie – 1 792 690,02 zł), drugi w zakresie poprawy systemu gospodarki odpadami poprzez rekultywację nieczynnych składowisk odpadów (wartość projektu – 300 605,22 zł, dofinansowanie – 225 453,91 zł). W ramach POKL gmina zrealizowała 2 projekty: *Bliżej rynku pracy* – projekt zrealizowany przez Gminę Wohyń/Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej (wartość projektu – 852 083,22 zł, dofinansowanie – 761 206,23 zł) oraz *Indywidualizacja procesu nauczania i wychowania uczniów klas I - III szkół podstawowych w Gminie Wohyń* – projekt zrealizowany przez Gminę Wohyń (wartość projektu – 195 783,30 zł, dofinansowanie – 195 783,30 zł). W ramach PROW Gmina Wohyń zrealizowała 6 projektów, o łącznej wartości 6 748 152,87 zł, dofinansowanie wyniosło 56%. W ramach Osi IV Leader zrealizowano 4 projekty: 2 w zakresie infrastruktury bezpieczeństwa publicznego (budowa chodników), 1 w zakresie wyposażenia domu ludowego w Świerżach oraz pozyskano środki na dożynki gminne. Ponadto w ramach działania 321 Podstawowe usługi dla gospodarki ludności wiejskiej zrealizowano projekt *Rozbudowy infrastruktury wodno-ściekowej w miejscowości Wohyń* (wartość projektu – 5 095 511,74 zł, dofinansowanie – 3 077 808,00 zł), a w ramach działania 313 Odnowa i rozwój wsi

¹⁸ POIG – Program Operacyjny Innowacyjna Gospodarka

RPO WL – Regionalny Program Operacyjny Województwa Lubelskiego

POKL – Program Operacyjny Kapitał Ludzki

PROW – Program Rozwoju Obszarów Wiejskich

zrealizowano projekt *Rewitalizacja centrum miejscowości Wohyń* (wartość projektu – 1 248 935,56 zł, dofinansowanie – 500 000,00 zł).

Organizacje pozarządowe oraz kościoły i związki wyznaniowe działające na terenie gminy Wohyń zrealizowały dwa projekty w ramach PROW:

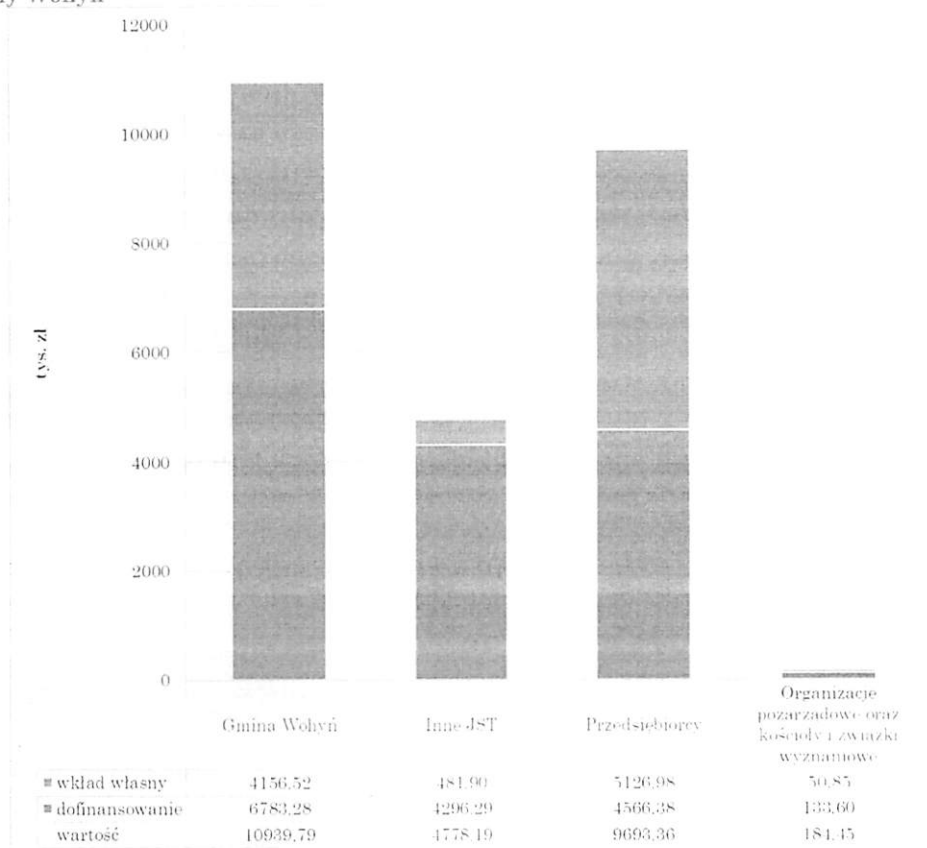
- Stowarzyszenie Przyjaciół Gminy Wohyń Echo – projekt *Wydanie materiałów promocyjnych oraz utworzenie trasy spacerowej i miejsca ogniskowego w Gminie Wohyń*, Oś IV Leader Małe Projekty (wartość projektu - 19 426,60 zł, dofinansowanie – 13 598,62 zł);
- Parafia Rzymskokatolicka Św. Anny w Wohyniu – projekt *Rewitalizacja obiektu sakralnego przy Kościele Parafii Św. Anny w Wohyniu*, Oś IV Leader Małe Projekty (wartość projektu – 165 020,13 zł, dofinansowanie – 120 000,00 zł).

Samorząd gminny w ramach porozumień partnerskich realizował projekty, w których beneficjentem są: województwo lubelskie, powiat radzyński, powiat parczewski, a także gmina Wisznice i miasto Radzyń Podlaski. Projekty partnerskie pozwalają na kompleksowe i innowacyjne podejście do realizacji określonych zadań, a współpraca samorządów podczas realizacji takich projektów pozwala na osiągnięcie wspólnego celu.

Projekty partnerskie realizowane w ramach Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka realizowane było w zakresie przeciwdziałania wykluczeniu cyfrowemu. W ramach RPO WL zrealizowano projekt *Wrota Lubelszczyzny – Informatyzacja Administracji* oraz projekt *Regionalna Sieć Szerokopasmowa Lublin północny-wschód*. Wartość projektów partnerskich związanych z przeciwdziałaniem wykluczeniu cyfrowego oraz w zakresie sieci szerokopasmowej i informatyzacji administracji na terenie gminy Wohyń wyniosła w sumie 3 585 038,20 zł z 96% dofinansowaniem. Ponadto przedsiębiorcy w ramach POIG zrealizowali 2 projekty również w zakresie informatyzacji i budowy szerokopasmowego dostępu do Internetu w technologii FTTH o łącznej wartości 3 999 776,91 zł z 57% dofinansowaniem.

Dwóch przedsiębiorców skorzystało ze środków unijnych na rozwój firmy w branży stolarskiej (Tomasz Jawoszek) oraz produkcji papieru (Wiesław Adamowicz WELMAX PAPER Sp. z o.o.) poprzez wdrożenie innowacyjnych technologii w ramach RPO WL (łączna wartość projektów – 5 693 584,53 zł, dofinansowanie – 2 297 435,87 zł).

Wykres 26 Wartość zrealizowanych i realizowanych projektów unijnych z podziałem na beneficjentów z terenu Gminy Wołyń

Źródło danych: opracowanie własne na podstawie Krajowego Systemu Informatycznego SIMIK 07-13 na dzień 30.06.2015r.

~ Planowanie przestrzenne

Dokumentem planistycznym sporządzonym dla całego obszaru gminy jest Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego (SUiKZP). Określa on ogólną politykę przestrzenną gminy oraz lokalne zasady zagospodarowania. Dla obszaru gminy Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego z elementami strategii rozwoju gminy Wołyń zostało przyjęte Uchwałą Nr XX/120/2000 Rady Gminy Wołyń z dnia 28 grudnia 2000 r. Dokument był aktualizowany i został przyjęty uchwałą nr XXII/111/2012 Rady Gminy Wołyń z dnia 30 października 2012 r. (Zmiana Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego z elementami strategii rozwoju gminy Wołyń).

Gmina posiada Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego, które są aktami prawa miejscowego przyjmowanymi w formie uchwały rady gminy, określające przeznaczenie, warunki zagospodarowania i zabudowy terenu, a także rozmieszczenie inwestycji celu publicznego. Według danych GUS wskaźnik pokrycia planami miejscowymi dla obszaru gminy jest bardzo wysoki i w 2013r. wynosił 99,7% powierzchni objętej obowiązującymi miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego w powierzchni ogółem (dla porównania na obszarze województwa lubelskiego wynosiło 57,9%, a w powiecie radzyńskim – 90,9%). Na obszarze gminy obowiązują:

- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy Wołyń zatwierdzony Uchwałą Nr X/59/2003 Rady Gminy Wołyń z dnia 25 listopada 2003r.

opublikowaną w Dz. Urz. Woj. Lubelskiego Nr 15 poz. 472 z dnia 11 lutego 2004r. obejmujący obszar całej gminy.

- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy Wohyń zatwierdzony Uchwałą Nr XXXIV/167/2010 Rady Gminy Wohyń z dnia 24 marca 2010r. opublikowaną w Dz. Urz. Woj. Lubelskiego Nr 46 poz. 973 z dnia 23 kwietnia 2010r. obejmujący część obszaru gminy – indywidualne działki zgłoszone przez podmioty zainteresowane zmianą przeznaczenia terenu.
- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy Wohyń zatwierdzony Uchwałą Nr XXII/113/2012 Rady Gminy Wohyń z dnia 30 października 2012r. opublikowaną w Dz. Urz. Woj. Lubelskiego poz. 2012.4538 z dnia 27 grudnia 2012r. obejmujący miejscowości Ossowa, Bezwola Kolonia, Bezwola Wymyśle, Bezwola Stara Wieś, Wohyń Kolonia, Suchowola, Kuraszew, Wólka Zdunkówka oznaczony symbolem R/TR – działki w zakresie lokalizacji ropociągu oraz jego strefy bezpieczeństwa.

1.4. Analiza SWOT

<i>Mocne strony</i>	<i>Słabe strony</i>
~ mały spadek liczby ludności,	~ niekorzystne trendy demograficzne m.in. spadek liczby ludności w wieku przedprodukcyjnym,
~ dobrze rozwinięta infrastruktura sportowa,	~ duży wskaźnik bezrobocia,
~ dobrze rozwinięty sektor mieszkalnictwa,	~ zbyt mała liczba placówek ambulatoryjnej opieki zdrowotnej,
~ korzystne położenie względem głównych szlaków transportowych oraz bliskie sąsiedztwo jednego z większych w Europie centrów logistycznych, spedycyjnych i transportowych.	~ mała aktywność mieszkańców – mała liczba organizacji pozarządowych funkcjonujących na terenie gminy,
~ dwa węzły dystrybucyjne sieci szerokopasmowej oraz wykonane 320 przyłączy do budynków mieszkalnych,	~ brak funduszy na doposażenie pracowni i zajęć dodatkowych dla uczniów,
~ sieć gazowa na terenie gminy,	~ spadająca liczba osób korzystających z bibliotek,
~ przynależność do obszaru funkcjonalnego gospodarki hodowlanej,	~ niewystarczające przystosowanie dróg lokalnych do potrzeb gospodarczych,
~ korzystna struktura agrarna (średnia wielkość gospodarstwa rolnego wyższa od średniej w województwie),	~ zbyt mało rozwinięta infrastruktura kanalizacyjna,
~ duży potencjał gminy w zakresie hodowli trzody chlewnej, bydła mlecznego i rzeźnego, a także produkcji zbóż i ziemniaków,	~ mała liczba przyłączy do sieci gazowej,
~ funkcjonujące zakłady przetwórstwa przemysłowego, szczególnie spożywczego generujące powyżej 50 miejsc pracy	~ niski wskaźnik przedsiębiorczości, ~ zbyt mała liczba przedsiębiorców

działających w branży przetwórstwa produktów lokalnych oraz w branżach około rolniczych.

- ~ mała aktywność i skuteczność przedsiębiorców w pozyskiwaniu środków na rozwój działalności

Szanse

- ~ duży potencjał naturalny obszaru do produkcji energii ze źródeł odnawialnych szczególnie na bazie słońca i biomasy,
- ~ zwiększenie arealu gruntów ornych oraz poprawa ich efektywności,
- ~ wzrost produkcji i efektywności lokalnego rolnictwa oraz wzrost sprzedaży lokalnie wytwarzanych produktów,
- ~ rozwój przetwórstwa spożywczego przez lokalnych przedsiębiorców oraz rolników pozwalającego na zagospodarowanie lokalnej produkcji rolnej

Zagrożenia

- ~ pogłębiające się zjawiska wykluczenia społecznego
- ~ wzrastające wydatki na pomoc społeczną
- ~ nasilająca się konkurencja w przyciąganiu inwestorów zewnętrznych,
- ~ brak środków finansowych na realizację inwestycji przyczyniających się do rozwoju gospodarczego gminy.
- ~ zmienność w regulacjach prawnych w zakresie prowadzenia działalności gospodarczej oraz stosowania prawa w zakresie zamówień publicznych, finansów publicznych, energetyki odnawialnej, ochrony środowiska, przetwórstwa produktów lokalnych oraz sprzedaży bezpośredniej

2. Część strategiczna

2.1. Wizja i misja

Wizja rozwoju gminy stanowi projekcję pożądanego stanu, jaki samorzady chcą osiągnąć do roku 2023. Określa stan docelowy, do którego będzie dążyć cała społeczność lokalna tj. władza samorządowa oraz jej partnerzy zarówno lokalni jak i ponadlokalni, wykorzystując przy tym możliwości, płynące z własnych atutów i szans, pojawiających się w otoczeniu.

Wizja

W 2023 roku Gmina Wohyń w sposób zrównoważony w pełni wykorzystuje lokalny potencjał obszaru przyczyniając się do rozwoju lokalnej gospodarki opartej w dużej mierze na biogospodarce.

Czyste środowisko oraz lepsza dostępność usług publicznych wpływa na atrakcyjność życia mieszkańców.

Wizja zawiera w sobie odniesienie do endogenicznego potencjału obszaru gminy Wohyń, który w szczególności dzięki uwarunkowaniom naturalnym tworzy rolnictwo oparte głównie na gospodarce hodowlanej oraz przetwórstwie rolno-spożywczym. Wzrost konkurencyjności obszaru może zapewnić większe powiązanie specjalizacji gospodarzei obszaru gminy z kluczową inteligentną specjalizacją województwa lubelskiego jaką jest biogospodarka.

Zrównoważony rozwój gospodarzei związany jest bezpośrednio z ochroną środowiska oraz wykorzystaniem potencjału naturalnego poprzez stosowanie odnawialnych źródeł energii szczególnie na bazie słońca i biomasy.

Działkowie w wyniku polepszenia dostępności i jakości usług społecznych oraz działań związanym z partycypacją społeczną następuje rozwój społeczności lokalnej oraz wzrost jakości życia mieszkańców gminy.

Z wizji rozwoju gminy wynika misja, która wskazuje ogólny kierunek rozwoju społeczności lokalnej. Określa to co gmina zamierza osiągnąć w przyjętym horyzoncie czasowym. Misja jest swego rodzaju celem nadrzędnym, któremu podporządkowane są priorytetowe obszary działania i wokół których budowana jest aktywność władz gminnych i społeczności lokalnej.

Misja

Misją samorządu Gminy Wołyń jest tworzenie warunków oraz wspieranie rozwoju gospodarczego, przestrzennego i społecznego. Zmierzanie do osiągnięcia wizerunku gminy przyjaznej do prowadzenia działalności gospodarczej oraz atrakcyjnego miejsca do życia i odpoczynku.

Niezbędnym warunkiem prowadzącym do osiągnięcia założonej wizji rozwoju gminy jest oprócz podejmowania przez samorząd działań z zakresu ustawowych zadań gminy, dążenie do jak najszerszej partnerskiej współpracy ze społeczeństwem oraz innymi podmiotami. Dlatego też przy podejmowaniu działań należy również zastosować koncepcję wieloszczeblowego zarządzania gminą określoną jako „holistyczna”

Z uwagi na powyższe przy definiowaniu celów operacyjnych założono, że mogą one wychodzić poza ustawowy zakres kompetencji gminy, gdyż ich realizacja opierać się będzie na współpracy z innymi szczeblami samorządu terytorialnego lub partnerami społeczno – gospodarczymi.

Tak zdefiniowana misja oraz podejmowanie odpowiednich działań przez samorząd Gminy Wołyń jest odpowiedzią na postulaty zawarte w Krajowej Polityce Regionalnej oraz nowe podejście zainicjowane w Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030, w których terytoria i planowanie w nich rozwoju są postrzegane przez pryzmat ich obszarów funkcjonalnych.

Odpowiedzią na zdefiniowaną misję i wizję obszaru gminy są cele strategiczne. W *Programie Rozwoju Gminy Wołyń na lata 2015-2023* wyznaczono trzy równoważne cele strategiczne obejmujące najistotniejsze potrzeby i oczekiwania interesariuszy z terenu gminy.

2.2. Priorytetowe obszary rozwoju

W niniejszym programie obowiązuje hierarchiczny układ celów, składający się z trzech poziomów:

- ~ misji obszaru, która stanowi cel nadrzędny działań strategicznych do osiągnięcia do 2023 roku,
- ~ celów strategicznych, czyli priorytetów, pozwalających na strategiczne ukierunkowanie działań obszaru,
- ~ celów operacyjnych, uszczegóławiających cele strategiczne i będących podstawą do zaplanowania działań realizacyjnych do 2023 roku.

Struktura programu jest spójna i została zbudowana w oparciu o elementy składowe wzajemnie sobie podległe w hierarchii ważności tj. obszary priorytetowe, cele i wynikające z nich działania. Przyjęte cele strategiczne są priorytetowymi obszarami

interwencji, w ramach których będą podejmowane działania, służące rozwojowi obszaru. Cele wynikają bezpośrednio z przyjętej wizji rozwoju i są odpowiedzią na główne wyzwania rozwojowe, przed którymi stoi samorząd i partnerzy społeczno – gospodarczy w perspektywie najbliższych kilku lat. Wyzwania te związane są przede wszystkim z koniecznością dalszego podnoszenia atrakcyjności gospodarczej Gminy Wołyń m.in. poprzez większe wykorzystanie lokalnych zasobów i potencjałów, co w dłuższej perspektywie powinno doprowadzić do napływu nowych inwestycji oraz wzrostu liczby miejsc pracy.

Poprawa warunków funkcjonowania gospodarstw rolnych oraz warunków do rozwoju działalności przedsiębiorstw powinna koncentrować się na działaniach zmierzających do wzmocnienia rozwijającej się specjalizacji obszaru w zakresie gospodarki hodowlanej, produkcji roślinnej oraz przetwórstwa spożywczego. W szczególności należy dążyć do rozwoju przetwórstwa produktów lokalnych, rozwoju sprzedaży bezpośredniej oraz większym wykorzystaniu odnawialnych źródeł energii. Niezbędnym warunkiem powodzenia działań jest dobra dostępność komunikacyjna.

Wyzwaniem dla samorządu gminnego jest kontynuowanie działań mających na celu podniesienie jakości życia mieszkańców poprzez: większą efektywność kształcenia oraz lepszą dostępność usług zdrowotnych. Ważne będą również inicjatywy prowadzące do rozwijania kultury oraz wpływające na aktywność i integrację społeczności lokalnej m.in. poprzez rozwój organizacji pozarządowych oraz bliską współpracę z nimi, a także aktywne angażowanie mieszkańców w realizację wspólnych przedsięwzięć i projektów rozwojowych. Elementem bezpośrednio powiązanim jest sprawna i otwarta na zmiany administracja publiczna oraz przestrzeń publiczna, która powinna być kształtowana w sposób zrównoważony obejmujący nie tylko wymiar fizyczny ale również społeczny i gospodarczy.

Innym ważnym składnikiem prowadzonych działań jest aktywna ochrona środowiska wraz z rozwojem infrastruktury technicznej, w szczególności związanej z infrastrukturą wodno – kanalizacyjną oraz poprawą efektywności energetycznej budynków i obiektów.

Poniżej zaprezentowano obszary priorytetowe, w ramach których będą podejmowane działania operacyjne, służące realizacji przyjętej misji i wizji rozwoju Gminy Wołyń do 2023r. Przy czym należy podkreślić, że kolejność prezentowanych priorytetów nie stanowi o hierarchii ich ważności lub kolejności wdrażania. Wszystkie wskazane poniżej priorytety są na takim samym poziomie ważności i powinny być realizowane równoległe z zachowaniem zasad synergii i efektywności wdrażania poszczególnych działań.

Cel strategiczny 1. Efektywna lokalna gospodarka wykorzystująca wewnętrzny potencjał obszaru.

Cel strategiczny 2. Lepsza jakość usług publicznych oraz wzrost aktywizacji kapitału społecznego.

Cel strategiczny 3. Mniejsza emisja CO₂ wraz z doskonaleniem infrastruktury technicznej z tym związanej

Stopień osiągnięcia przyjętych priorytetów będzie monitorowany przez pryzmat realizacji celów operacyjnych, których strukturę w ramach poszczególnych obszarów priorytetowych przedstawiono poniżej.

Cele strategiczne

Cel strategiczny 1.
Efektywna lokalna gospodarka wykorzystująca wewnętrzny potencjał obszaru

Cel strategiczny 2.
Lepsza jakość usług publicznych oraz wzrost aktywizacji kapitału społecznego

Cel strategiczny 3.
Aktywna ochrona środowiska wraz z doskonaleniem infrastruktury technicznej z tym związanej

Cele operacyjne

Cel operacyjny 1.1.
Lepsza konkurencyjność gospodarcza poprzez poprawę dostępności komunikacyjnej gminy

Cel operacyjny 1.2.
Bardziej konkurencyjne i dochodowe rolnictwo

Cel operacyjny 1.3.
Rozwinięta przedsiębiorczość ze szczególnym uwzględnieniem przetwórstwa rolno - spożywczego bazującego na potencjale wewnętrznym obszaru

Cel operacyjny 1.4.
Gospodarcze wykorzystanie potencjału obszaru w zakresie odnawialnych źródeł energii

Cel operacyjny 2.1.
Podniesienie jakości i efektywności kształcenia

Cel operacyjny 2.2.
Większa dostępność usług zdrowotnych i społecznych

Cel operacyjny 2.3.
Rozwijanie kultury i kapitału społecznego poprzez partycypację społeczną

Cel operacyjny 2.4.
Wysoka jakość rządzenia oraz kształtowanie przestrzeni gminy

Cel operacyjny 3.1.
Lepszy stan środowiska przyrodniczego poprzez rozwój infrastruktury komunalnej

Cel operacyjny 3.2.
Poprawa efektywności energetycznej budynków mieszkalnych i obiektów użyteczności publicznej

Cel operacyjny 3.3.
Wzrost bezpieczeństwa obszaru ze szczególnym uwzględnieniem systemu retencji

2.2.1. Efektywna lokalna gospodarka wykorzystująca wewnętrzny potencjał obszaru

Jednym z głównych problemów gospodarczych Gminy Wołyń jest niewykorzystany potencjał obszaru związany z gospodarką hodowlaną oraz produkcją roślinną. Obszar wyróżnia się w skali regionu najkorzystniejszą strukturą agrarną (27% stanowią gospodarstwa o wielkości 5 – 10 ha, 23% powyżej 10 ha) oraz dużą towarowością gospodarstw rolnych. Funkcjonujące gospodarstwa ukierunkowane są głównie na hodowlę trzody chlewnej, bydła mlecznego i rzeźnego, a także na produkcję zbóż, ziemniaków oraz innych warzyw i owoców. O potencjale obszaru świadczą również funkcjonujące grupy producentów rolnych prowadzące działalność w powyższym zakresie. Jedną z konsekwencji niewykorzystanego potencjału obszaru jest duży wskaźnik bezrobocia, który w 2014r. na terenie gminy wynosił 10,3% i był większy niż na

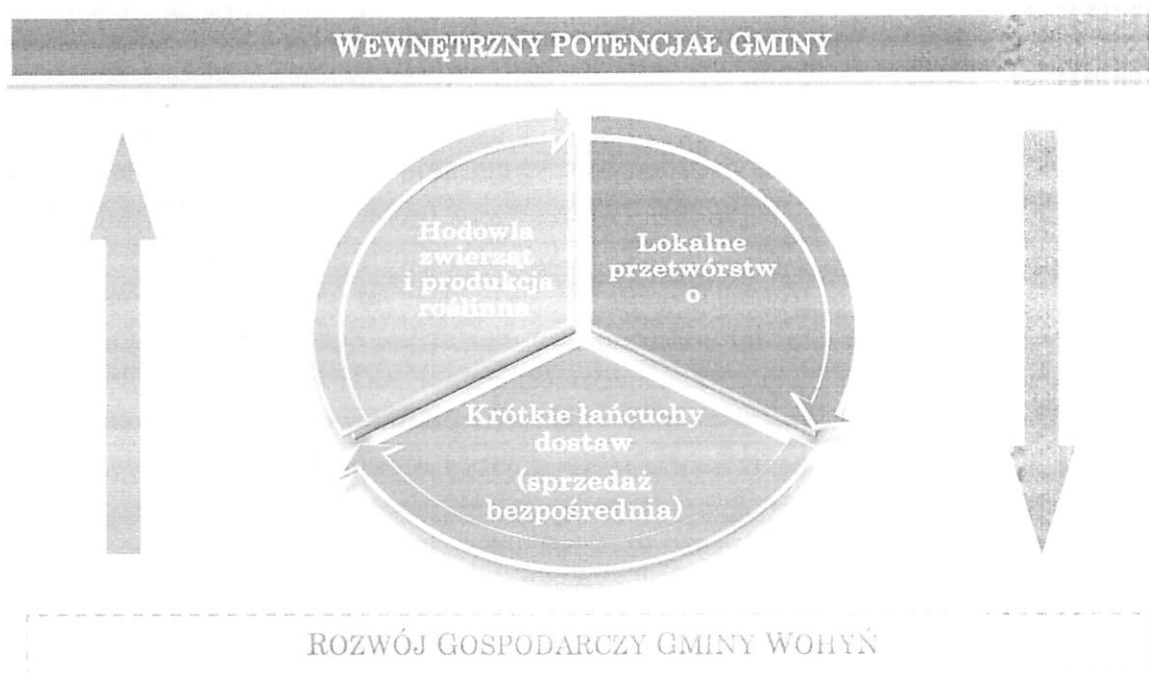
terenie powiatu radzyńskiego, który wynosił 9,7%. Innym problemem pozostaje utrzymujący się na terenie gminy niski wskaźnik przedsiębiorczości wynoszący w 2014r. 492, dla porównania średnia dla powiatu wynosi 634, natomiast dla województwa - 799. Niekorzystnemu wskaźnikowi przedsiębiorczości towarzyszy korzystna sytuacja związana z funkcjonującymi zakładami przetwórstwa przemysłowego generującymi miejsca pracy powyżej 50 osób. Problemem pozostają również nie wykształcone powiązania kooperacyjne w sektorze rolno – spożywczym w kontekście zarządzania łańcuchem dostaw żywności. Dodatkowo sytuację pogarsza zbyt małe wykorzystanie usług oferowanych przez instytucję otoczenia biznesu oraz ich niska jakość. Potwierdzeniem tego jest niska innowacyjność przedsiębiorstw oraz słaba skuteczność w pozyskiwaniu środków finansowych na rozwój firm.

Z uwagi na powyższe wyznaczonym priorytetem rozwojowym jest aktywizacja gospodarcza oparta na rozwoju wszystkich ogniw procesu produkcji żywności. Założenie to jest spójne z funkcją rozwojową wyznaczoną dla obszaru funkcjonalnego: gospodarka hodowlana oraz z katalogiem interwencji wyznaczonym w ramach obszaru strategicznej interwencji: Nowoczesna wieś. W oparciu o przeprowadzoną diagnozę oraz powyższą analizę, głównymi kierunkami działań mającymi wpływ na rozwój gospodarczy gminy są:

- rozwój gospodarki hodowlanej, m.in. poprzez wdrażanie innowacji oraz utrzymanie arealu i trwałych użytków zielonych dla potrzeb hodowli zwierząt,
 - dostosowanie struktury agrarnej do potrzeb wysokotowarowego rolnictwa,
 - rozwój usług obsługi rolnictwa,
 - rozwój bazy przetwórstwa rolno – spożywczego oraz wszystkich ogniw procesu produkcji żywności,
 - rozwój kanałów dystrybucji produktów lokalnych,
 - rozwój energetyki odnawialnej z wykorzystaniem biomasy oraz instalacji fotowoltaicznych,
- poprawę dostępności komunikacyjnej obszaru.

Szczególnie ważnym działaniem mającym bezpośrednie przełożenie na poprawę wskaźnika przedsiębiorczości oraz obniżenie wskaźnika bezrobocia jest rozwój przetwórstwa lokalnego z jednoczesnym rozwojem działalności gospodarczej składającej się na poszczególne ogniwa procesu produkcji żywności.

Ryc. 15. Podstawowa funkcja rozwojowa obszaru w zakresie gospodarki

Źródło: opracowanie własne

Elementem niezbędnym do pobudzenia rozwoju gospodarczego gminy opartego na hodowli zwierząt, produkcji roślinnej oraz przetwórstwie jest utworzenie sieci współpracy w celu powstania łańcuchów dostaw wytwarzanych produktów. W strukturze sieci współpracy niezbędny jest podmiot odpowiedzialny za koordynację dystrybucji produktów z terenu Gminy Wohyń. W tym celu może być powołany nowy podmiot, utworzony oddział podmiotu krajowego lub regionalnego zajmującego się w sposób profesjonalny dystrybucją produktów. Sprzedaż wytworzonych produktów na terenie gminy może być prowadzona w dwóch kierunkach, jako:

- ~ sprzedaż bezpośrednia,
- ~ sprzedaż hurtowa, z perspektywą sprzedaży na rynek krajowy i zagraniczny.

W zakresie sprzedaży bezpośredniej kluczową rolę odgrywa handel elektroniczny (ang. *e-commerce*) oraz wprowadzenie nowych usług, np. paczka od rolnika czy współpraca z kooperatywami spożywczymi¹⁹.

Działania samorządu powinny się w szczególności koncentrować na powołaniu zespołu ds. rozwoju przedsiębiorczości oraz współpracy z instytucjami otoczenia rolnictwa m.in. Lubelskim Ośrodkiem Doradztwa Rolniczego w Końskowoli w celu inicjowania grup producentów rolnych, wdrażania przetwórstwa produktów lokalnych, rolnictwa ekologicznego oraz marketingu produktów rolnych. Ważnym działaniem jest również wdrażanie systemów jakości żywności: krajowych²⁰ oraz Unii Europejskiej

¹⁹ Kooperatywy spożywcze to projekty łączące grupę konsumentów i rolników zorganizowaną na zasadzie dobrowolności. Ich celem jest bezpośrednie dokonywanie zakupów płodów rolnych u sprawdzonych rolników.

²⁰ W Polsce funkcjonuje pięć krajowych systemów jakości żywności, z czego trzy pierwsze zostały uznane przez Komisję Europejską za kwalifikujące się do wsparcia w ramach PROW: Integrowana Produkcja, System Jakość Tradycyjna, System QMP (*Quality Meat Program*), System Jakości Wieprzowiny PQS (*Pork Quality System*), System Gwarantowanej Jakości Żywności QAFP (*Quality Assurance Food Products*).

szczególne obejmujących ochronę nazw produktów regionalnych i tradycyjnych (Chroniona Nazwa Pochodzenia, Chronione Oznaczenie Geograficzne, Gwarantowana Tradycyjna Specjalność)²¹.

W celu zwiększenie konkurencyjności lokalnej gospodarki szczególnie ważne jest stosowanie innowacji, które mogą zostać osiągnięte w wyniku współpracy sektora rolno – spożywczego z jednostkami naukowymi i z sektorem B+R²². Jest to szczególnie ważne wobec zapisów dotyczących Partnerstwa na Rzecz Innowacji (ang. *EIP*) ujętych w części dokumentu: Strategia Europa 2020 dla inteligentnego, zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu. W kontekście przytoczonych zapisów w 2012r. Komisja Europejska ogłosiła program Europejskiego Partnerstwa Innowacyjnego na Rzecz Wydajnego i Zrównoważonego Rolnictwa (EIP-AGRI²³), którego głównym założeniem jest zawężenie współpracy pomiędzy naukowcami i praktykami z sektora rolnego. Możliwe kierunki innowacji zostały przedstawione w poniższej tabeli.

Tabela 10. Kierunki innowacji w przemyśle rolno – spożywczym

Obszar innowacji	Rodzaj innowacji
Innowacyjne technologie produkcji i zagospodarowania odpadów	technologia produkcji żywności minimalnie przetworzonej, technologia nietermicznego utrwalania żywności, technologie mające na celu zmniejszenie alergenicności mleka i jaj, technologie produkcji wyrobów mleczarskich o zwiększonej zawartości i biodostępności wapnia, technologie otrzymywania tłuszczów nowej generacji o obniżonej zawartości izomerów trans kwasów tłuszczowych, technologie modyfikacji żywności w kierunku zastąpienia w ich składzie tłuszczów zwierzęcych tłuszczami roślinnymi, wytwarzanie żywności funkcjonalnej z użyciem do jej produkcji surowców pozyskiwanych ze specjalnych hodowli lub upraw prowadzonych w specyficznych warunkach, lub ze specjalnie selekcionowanych odmian, także modyfikowanych biotechnologicznie w tym również metodami inżynierii genetycznej, produkty spożywcze ukierunkowane na zmniejszenie ryzyka chorób, np. o obniżonej wartości energetycznej, zminimalizowanej ilości soli, cholesterolu lub nasyconych kwasów tłuszczowych, produkty tłuszczowe (np. margaryny) o niskiej zawartości nasyconych kwasów tłuszczowych i kwasów tłuszczowych w izomerii trans. A jednocześnie o wysokiej zawartości nienasyconych kwasów tłuszczowych (w szczególności omega-3), ewentualnie zawierających stanole i sterole roślinne, wykorzystanie nowych lub mało znanych gatunków roślin uprawnych jako surowców bogatych w substancje bioaktywne, materiały opakowaniowe z surowców odnawialnych oraz biodegradowalnych, z poszerzeniem problematyki objętej omawianą technologią o opakowania do żywności z udziałem surowców z recyklingu oraz o nowe materiały opakowaniowe ograniczające zużycie surowców i ułatwiające ekonomizację opakowań.
Innowacyjne surowce, innowacyjne produkty	nanocząsteczki i opakowania wytwarzane z ich udziałem, bezpieczne dla zdrowia człowieka, systemy opakowań inteligentnych ze wskaźnikami monitorującymi stan żywności i jej wewnętrznego i/lub zewnętrznego otoczenia, uznając krajowe ośrodki akademickie i naukowe elektroniki za silny atut w dążeniu do pozycji europejskiego lidera komponentów inteligentnych opakowań żywności, żywność prozdrowotna (funkcjonalna).
Innowacyjne opakowania	nutrigenomika i genetyka człowieka podstawą do oceny wrodzonych (genetycznych) uwarunkowań zdrowotnych konsumentów i projektowania indywidualnej diety dla zmniejszenia ryzyka wystąpienia niezakaźnych chorób przewlekłych.
Żywność i zdrowie człowieka	

²¹ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1151/2012 z dnia 2012 r. w sprawie systemów jakości produktów rolnych i środków spożywczych

²² „Analiza podmiotów oraz powiązań kooperacyjnych w sektorze rolno-spożywczym w kontekście zarządzania regionalnym łańcuchem dostaw żywności”. Urzędu Marszałkowskiego Województwa Lubelskiego w ramach projektu pn. „Regionalny System Zarządzania Zmianą Gospodarczą”, Lublin październik 2013r.

²³ <http://ec.europa.eu/eip/agriculture/>

Bezpieczeństwo żywności

Zarządzanie procesem produkcji, dystrybucja i marketing

- żywność dedykowana dla różnych grup konsumentów.
- zarządzanie bezpieczeństwem żywności z wykorzystaniem nowoczesnych technik badawczych.
- modelowanie i badania nad bezpieczeństwem żywności otrzymanej z wykorzystaniem procesów nanotechnologicznych,
- wykorzystanie mikrobiologii prognostycznej do modelowania bezpieczeństwa mikrobiologicznego żywności.
- modelowanie potencjalnych zagrożeń chemicznych pochodzących ze środowiska oraz stosowanych procesów technologicznych i materiałów do kontaktów z żywnością.
- projektowanie i wdrażanie do produkcji nowych rodzajów żywności wykonywane przez wyspecjalizowane firmy współpracujące z ośrodkami naukowymi.
- ujednoczony system monitorowania jakości żywności.
- zarządzanie procesami produkcji żywności

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Ekspertyza pn. Analiza potrzeb i kierunków wsparcia sektora przetwórstwa, przetwarzania, wprowadzania do obrotu i rozwoju produktów rolnych w Polsce w latach 2014-2020. Ministerstwo Rozwoju Wsi

Planując działania rozwojowe związane z produkcją rolną i przetwórstwem szczególną uwagę należy zwrócić na rekomendacje dotyczące rozwoju i konsolidacji łańcucha rolno-spożywczego w województwie lubelskim, które określone zostały jako:

- wspieranie rozwoju integracji pionowej pomiędzy przedsiębiorstwami przemysłu rolno-spożywczego i gospodarstwami rolnymi, połączonej z pomocą organizacyjną i techniczną oraz doradztwem technologicznym,
- wspieranie rozwoju grup producenckich i marketingowych,
- inicjowanie i wdrażanie wspólnych przedsięwzięć podmiotów rolnictwa i przetwórstwa rolno-spożywczego oraz jednostek naukowych, czyli wzmacnianie powiązań między sektorem rolno-spożywczym, a sektorem badawczo-rozwojowym (m.in. w ramach inicjatyw klastrowych).

W *Regionalnej Strategii Innowacji Województwa Lubelskiego do 2020 r.* jako kluczową specjalizację regionu określono biogospodarkę, opartą na produkcji pierwotnej, przetwórstwie biozasobów oraz produkcji żywności. Decydującą rolę może odegrać bioekonomia jako jeden z możliwych obszarów inteligentnej specjalizacji Gminy Wołyń. Bioekonomia obejmuje produkcję odnawialnych zasobów biologicznych (tj. zasobów świata roślinnego, zwierzęcego i mikroorganizmów) oraz przekształcanie tych zasobów i powstających w procesie ich przetwarzania odpadów w produkty o wartości dodanej, takie jak żywność, pasze, bioprodukty i bioenergia. Bioekonomia obejmuje wiele gałęzi przemysłu, w tym głównie sektor rolno-żywnościowy, a także powiązane z nim sektory leśnictwa, przemysłu chemicznego, biotechnologicznego i energetycznego. Dział ten cechuje się dużą konkurencyjnością i innowacyjnością. Wokół sektorów bioekonomii można zbudować sieć powiązań kooperacyjnych w tzw. łańcuchach wartości dodanej (szczególnie ważne jest to w przypadku sektora rolno-spożywczego, gdzie są największe rezerwy na zwiększenie wartości dodanej).

Jednym z elementów warunkujących rozwój gospodarczy gminy jest zewnętrzna oraz wewnętrzna dostępność komunikacyjna. Jest to szczególnie ważne z uwagi na charakter obszaru związany z gospodarką hodowlaną, produkcją roślinną i przetwórstwem z czym bezpośrednio wiąże się zaopatrzenie funkcjonujących podmiotów oraz dystrybucja wytwarzanych produktów. Dlatego też należy dążyć do zwiększenia dostępności obszaru poprzez dostosowanie dróg zaliczanych do układu krajowego tj. nr 63, układu regionalnego: nr 813, 814, 815, układu ponadlokalnego tj. 12281, oraz pozostałych dróg powiatowych i gminnych zaliczanych do układu dróg o charakterze lokalnym. Przy planowaniu zadań należy wziąć pod uwagę lokalizację zakładów

przetwórczych i ferm hodowlanych oraz uwzględnić dla części modernizowanych dróg przystosowanie do przenoszenia ciężkiego ruchu samochodowego o nacisku 115 kN/oś. Ważnym elementem wymagającym kontynuacji działań jest budowa chodników oraz ścieżek rowerowych. Dodatkowym atutem gminy jest położenie przygraniczne oraz infrastruktura logistyczno – spedycyjna na terenie sąsiednich gmin: Terespol, Zalesie, Piszczac, a także paneuropejski korytarz transportowy nr II Berlin – Warszawa – Moskwa w ciągu magistrali kolejowej E20, będącej przedłużeniem magistrali Transsyberyjskiej oraz droga krajowa nr 63, nr 2/E30 z Cork (Irlandia) do Omska (Rosja) będąca w strukturze Europejskiej Sieci Transportowej Ten-T stwarza możliwość dystrybucji wytwarzanych towarów zarówno do krajów Europy jak i Azji – głównie Chin.

Wymagana jest również kontynuacja działań związanych z tworzeniem infrastruktury ostatniej mili sieci szerokopasmowej (budowa sieci szerokopasmowej wraz z infrastrukturą telekomunikacyjną pomiędzy węzłem dystrybucyjnym, a użytkownikiem końcowym). Zgodnie z założeniami *Programu Polska Cyfrowa 2014-2020 do 2020r.* każdy mieszkaniec Polski będzie mieć dostęp do internetu o przepustowości co najmniej 30 MB/s oraz do nowoczesnych usług i otwartych informacji publicznych.

Wsparcie powinno być również kierowane na wykorzystanie potencjału obszaru do produkcji energii ze źródeł odnawialnych m.in. poprzez modernizację sieci elektroenergetycznej, współpracę z inwestorami zainteresowanymi wytwarzaniem energii na sprzedaż, rozwój instalacji prosumenckich, rozbudowę sieci gazowniczej oraz wykorzystanie biogazu. Wdrożenie inwestycji związanych z odnawialnymi źródłami energii przyczyni się do zmniejszenia kosztów wytwarzanych produktów w gospodarstwach rolnych oraz zakładach przetwórczych.

Poniżej zaprezentowano cele operacyjne, w ramach których będą podejmowane działania przyczyniające się do osiągnięcia zakładanych efektów wdrażania programu rozwoju na poziomie pierwszego priorytetu.

Cel operacyjny 1.1. Lepsza konkurencyjność gospodarcza poprzez poprawę dostępności i efektywności usług

1.1.1. Wzrost liczby zarejestrowanych podmiotów gospodarczych

Cel operacyjny 1.2. Rozwój przedsiębiorczości i innowacji ze szczególnym uwzględnieniem paradygmatu „małe firmy – duże możliwości” oraz potencjału wewnętrznego obszaru

Cel operacyjny 1.3. Osiągnięcie maksymalnego potencjału obszaru w zakresie odnawialnych źródeł energii

Stopień osiągnięcia zakładanego celu strategicznego będzie weryfikowany m.in. za pomocą następujących wskaźników:

- liczba zarejestrowanych podmiotów w systemie REGON na 10 tys. mieszkańców,
- wydatki inwestycyjne na 1 mieszkańca.

1.1.2. Wzrost liczby usług publicznych oraz wzrost aktywizacji kapitału ludzkiego

Oprócz rozwoju gospodarczego o atrakcyjności zamieszkania na obszarze gminy decyduje:

- ~ oświata,
- ~ usługi zdrowotne i społeczne,
- ~ kultura oraz zagospodarowanie czasu wolnego,
- ~ inicjatywy lokalne,
- ~ przyjazna administracja,
- ~ funkcjonalna przestrzeń publiczna.

Jednym z warunków wzrostu konkurencyjności obszaru jest wykształcone społeczeństwo. Należy podjąć więc działania dotyczące modernizacji obiektów dydaktycznych szkół podstawowych i gimnazjalnych w zakresie dostosowania infrastruktury, zakupu niezbędnego wyposażenia gwarantującego wysoką jakość kształcenia oraz organizację zajęć przyczyniających się do rozwoju kompetencji kluczowych na rynku pracy (ICT, matematyczno – przyrodniczych języki obce).

Z punktu widzenia wzrostu jakości życia, kluczowym działaniem jest poprawa świadczonych usług z zakresu ochrony zdrowia. Na terenie gminy Wołyń wskaźnik prezentujący dostępność mieszkańców do usług medycznych (liczba przychodni na 10 tys. mieszkańców) w 2014r. wg danych GUS wynosił 3, dla porównania dla powiatu radzyńskiego wynosił – 4, natomiast dla województwa – 5. W stosunku do 2007r. o 35% zmniejszeniu uległa również liczba porad lekarskich, które stanowiły 7% wszystkich porad udzielonych na terenie powiatu radzyńskiego. Brak lub ograniczenie dostępu do usług ochrony zdrowia może przyczyniać się do trwałego, często nieodwracalnego pogorszenia zdolności do uczestnictwa w życiu społecznym i gospodarczym, w tym do podjęcia zatrudnienia. Dodatkowo trendy demograficzne zauważalne na terenie Gminy Wołyń potwierdzają tendencje krajowe w zakresie starzenia się społeczeństwa, wskazują jednocześnie na zwiększenie się zapotrzebowania na dostęp do profilaktyki i opieki zdrowotnej. Jedną z głównych barier w dostępie do świadczeń zdrowotnych pozostaje fakt, że tylko nieliczne ośrodki zdrowia posiadają aparaturę medyczną umożliwiającą świadczenie usług na odpowiednim poziomie. W większości przypadków baza lokalowa i sprzętowa odbiega od przyjętych standardów i stanowi barierę w świadczeniu efektywnej opieki. Dlatego ważnym elementem działań zmierzających do zwiększenia atrakcyjności gminy jako miejsca do przyjaznego mieszkania jest poprawa infrastruktury ochrony zdrowia oraz realizacja programów zdrowotnych i profilaktycznych, przykładem może być cykliczna organizacja tzw. „białych niedziel”. W kontekście zmian demograficznych związanych ze starzeniem się społeczeństwa wymagane jest objęcie tej grupy mieszkańców obszaru działaniami ukierunkowanymi na zdrowe i aktywne starzenie się.

Problemem pozostaje pomoc społeczna. W 2013r. gospodarstwa domowe korzystające z pomocy społecznej stanowiły 14% gospodarstw z terenu powiatu radzyńskiego. Należy więc zwiększyć katalog form zapobiegania marginalizacji społecznej m.in. poprzez realizację zintegrowanych usług społecznych o charakterze profilaktycznym, aktywizującym i interwencyjnym. Wsparcie powinno również objąć funkcjonujące i planowane na obszarze placówki wsparcia dziennego oraz inne np. warsztaty terapii zajęciowej.

Jak już wspomniano kultura jest jednym z elementów mających wpływ na jakość życia mieszkańców gminy. Problemem, z którym w najbliższych latach muszą się zmierzyć władze gminy jest znaczny spadek (około 50% w latach 2007 - 2013) liczby osób korzystających z usług biblioteki. Niezbędne są zatem zadania szczególnie w zakresie

infrastruktury służącej zachowaniu i ekspozycji kultury ludowej, tradycji oraz wspieraniu zanikających rzemiosł. Zaangażowanie społeczności w podejmowanie decyzji i działań zarówno w obszarze kultury, pomocy społecznej jak i rozwoju przedsiębiorczości powinno w decydujący sposób wpłynąć na ich powodzenie. Problem obszaru pozostaje mała aktywność społeczna, zasadnym więc jest opracowanie i upowszechnienie mechanizmów zwiększających udział obywateli w kształtowaniu polityki rozwoju lokalnego. Partycypacja społeczna powinna być prowadzona w dwóch wymiarach:

- horyzontalnym – współpraca różnych grup, osób w osiągnięciu wspólnego celu,
- wertykalnym – relacja władzy z obywatelami, angażowanie jednostek w działania instytucji władzy publicznej i organizacji sektora publicznego.

Nowy okres programowania wymaga również od władz samorządowych wypracowania i wdrożenia, w większym niż dotychczas stopniu, modelu strategicznego zarządzania rozwojem gminy. Potrzeba wypracowania nowych, skutecznych rozwiązań jest szczególnie widoczna w sferze planowania przestrzennego, niskoemisyjności oraz finansowania. Celem działań związanych z kształtowaniem przestrzeni publicznej powinno być wyprowadzenie ze stanu kryzysowego najbardziej zdegradowanych obszarów poprzez przedsięwzięcia całościowo obejmujące interwencję na rzecz lokalnej społeczności, przestrzeni oraz lokalnej gospodarki. Działania te powinny być prowadzone w sposób zaplanowany oraz zintegrowany we współpracy z lokalną społecznością. Uzupełnieniem prowadzonych działań powinna być rewitalizacja służąca zarówno podniesieniu atrakcyjności danej przestrzeni obszaru dla podmiotów gospodarczych, jak i wsparciu rozwoju kapitału ludzkiego i społecznego, a także przyczyniająca się do podniesienia jakości życia obecnych i nowych mieszkańców. Jako jeden z głównych mechanizmów działań rewitalizacyjnych powinno być traktowane wzmocnienie potencjału endogenicznego obszaru gminy. Narzędziem niezbędnym do wdrażania działań powinien być Gminny Plan Rewitalizacji.

Ważnym elementem zarządzania obszarem jest usprawnienie systemu gromadzenia informacji i danych statystycznych oraz monitorowania i oceny wdrażania strategii rozwoju gminy. Takie podejście stworzy możliwość do zarządzania na podstawie aktualnej i dokładnej informacji (*evidence – based policy*). W związku z czym należy dążyć do budowania platformy informatycznej, w ramach której gromadzone byłyby dane na temat infrastruktury gminy oraz procesów w nim zachodzących. Poprawa jakości zarządzania odbywać się powinna poprzez działania zmierzające do efektywnego wykorzystania potencjałów gminy (zasobów ludzkich, środków materialnych, sieci powiązań) dzięki zwiększeniu możliwości i upowszechnianiu współpracy pomiędzy samorządami różnych szczebli oraz współpracy z przedstawicielami partnerów społecznych i gospodarczych przy zastosowaniu zasady partnerstwa. Istotną kwestią jest również sieciowanie współpracy z innymi samorządami oraz organizacjami, a także prowadzenie współpracy międzynarodowej. Współpraca może być prowadzona w ramach *Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich* (KSOW)²¹. Celem KSOW jest wsparcie wdrażania i

²¹ Na podstawie przepisów rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005 z dnia 20 września 2005r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na Rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW), rozporządzenia Komisji (WE) nr 1974/2006 z dnia 15 grudnia 2006r. ustanawiającego szczegółowe zasady stosowania rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005 w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na

oceny polityki w zakresie rozwoju obszarów wiejskich oraz identyfikacja, analiza, rozpowszechnianie oraz wymiana informacji i wiedzy w tym zakresie wśród wszystkich zainteresowanych partnerów na poziomie lokalnym, regionalnym oraz wspólnotowym. W ramach KSOW zadania są realizowane w ramach dwuletnich Planów działań. Istnieje również możliwość prowadzenia współpracy międzynarodowej z uwagi, iż KSOW w Polsce jest częścią Europejskiej Sieci na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (ENRD), w ramach której odbywa się współpraca pomiędzy KSOW utworzonymi w poszczególnych państwach członkowskich.

Poniżej zaprezentowano cele operacyjne, w ramach których będą podejmowane działania, przyczyniające się do osiągnięcia zakładanych efektów wdrażania programu rozwoju na poziomie drugiego priorytetu.

Cel operacyjny 2.1. Podniesienie jakości i efektywności kształcenia

Cel operacyjny 2.2. Wzrost dostępności i jakości usług społecznych

Cel operacyjny 2.3. Rozwijanie kampanii informacyjnych, promowanie aktywności społecznej

Cel operacyjny 2.4. Wysoka jakość rządzenia oraz kształtowanie przez strażniczy

Stopień osiągnięcia zakładanego celu strategicznego będzie weryfikowany m.in. za pomocą następujących wskaźników:

- ~ liczba organizacji pozarządowych przypadających na 10 tys. mieszkańców,
- ~ pracujący na 1000 ludności,
- ~ liczba przychodni na 10 tys. mieszkańców.

2.2.3. Aktywna ochrona środowiska poprzez doskonalenie jakości usług i wyzyskanie technicznej z tym związanej

Z punktu widzenia dalszej poprawy komfortu życia mieszkańców gminy Wołyń, kluczowym jest aby dotychczas podejmowane działania w zakresie ochrony środowiska oraz budowa ekologicznego wizerunku związanego z hodowlą zwierząt, produkcją roślinną oraz przetwórstwem były kontynuowane i rozwijane.

Pomimo podejmowanych przez samorząd w ostatnich latach działań z zakresu gospodarki wodno – ściekowej wymagane są dalsze działania szczególnie w zakresie kanalizacji. Gmina Wołyń jest w 100 % zwodociągowana, odznacza się również wysokim – ok. 100% wskaźnikiem odsetka osób korzystających z sieci. Potrzeby inwestycyjne wymagane są jedynie w zakresie modernizacji ujęć wody i sieci wodociągowej. Natomiast większy zakres zadań jest wymagany w przypadku sieci kanalizacyjnej. Odsetek osób korzystających z sieci kanalizacyjnej w 2013r. wynosił 23,1%, jest to dużo mniej niż średnia w województwie 49,7% i w powiecie radzyńskim 34,6%. Przedmiotem działań powinny być przede wszystkim kompleksowe inwestycje obejmujące m.in. rozwój kanalizacji, podniesienie efektywności procesu oczyszczania ścieków, efektywność energetyczną systemu, jak również przeciwdziałanie splywowi powierzchniowemu zanieczyszczeń. W przypadku obszarów o niskim wskaźniku koncentracji (liczba osób na

rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) oraz PROW na lata 2007-2013, w Ministerstwie Rolnictwa i Rozwoju Wsi utworzono struktury Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich.

km sieci) oraz odpowiednich warunkach terenowych, preferowanym sposobem porządkowania gospodarki ściekowej powinny być systemy oczyszczalni przydomowych lub lokalne systemy oczyszczania ścieków.

Obok gospodarki wodno – ściekowej ważnym elementem działań związanych z ochroną środowiska jest tworzenie punktów selektywnej zbiórki odpadów komunalnych oraz zwiększenie świadomości mieszkańców w powyższym zakresie i dbanie o estetykę własnego miejsca zamieszkania. Szczególne znaczenie ze względu na wpływ na zdrowie człowieka mają działania związane z unieszkodliwianiem azbestu i wyrobów zawierających azbest.

Na poprawę stanu środowiska oraz warunków mieszkaniowych i obiektów użyteczności publicznej, a także działalności gospodarczej wpływ będą miały działania prowadzone przez samorząd, wspólnoty mieszkaniowe, przedsiębiorców, a także podmioty indywidualne m.in. z zakresu termomodernizacji. Z przeprowadzonej w diagnozie analizy wynika, iż istnieją nadal duże potrzeby w powyższym zakresie z uwagi m.in. na niski stan techniczny i technologiczny nie odpowiadający obecnym standardom. Władze samorządowe powinny koncentrować się także na poprawie efektywności energetycznej w odniesieniu do należących do nich budynków użyteczności publicznej zarówno już istniejących, jak i nowo wznoszonych. Podejście takie powinno wpisywać się w zobowiązania nakładane na państwa członkowskie UE przez dyrektywy odnoszące się do efektywności energetycznej i jakości powietrza. Od 1 stycznia 2019r. wszystkie nowe budynki zajmowane przez władze publiczne oraz będące ich własnością mają być budynkami o niemal zerowym zużyciu energii, natomiast po 31 grudnia 2020r. wszystkie nowe budynki mają charakteryzować się niemal zerowym zużyciem energii. Do planowanych działań z zakresu niskoemisyjności i efektywności energetycznej punktem odniesienia powinny być dokumenty przygotowywane i przyjmowane przez władze gminy – Plany gospodarki niskoemisyjnej. Ważna jest również kontynuacja działań związanych z efektywnością energetyczną w sektorze mieszkaniowym oraz przedsiębiorstwach.

Niezbędnym elementem do uwzględnienia przy planowaniu i realizacji zadań jest bezpieczeństwo. Obszar funkcjonalny: „Gospodarki hodowlanej”, w którym zawiera się Gmina Wołyń wyróżnia problem dotyczący deficytu wody. Istnieją potrzeby w zakresie przeprowadzenia działań m.in. z zakresu remelioracji.

Poniżej zaprezentowano cele operacyjne, w ramach których będą podejmowane działania, przyczyniające się do osiągnięcia zakładanych efektów wdrażania programu rozwoju na poziomie trzeciego priorytetu.

Cel operacyjny 1.1. Lepszy stan środowiska przyrodniczego poprzez rozwój efektywnej rolnictwa

Cel operacyjny 1.2. Poprawa efektywności energetycznej budynków mieszkalnych i obiektów użyteczności publicznej

Cel operacyjny 1.3. Wzrost bezpieczeństwa obszaru ze szczególnym uwzględnieniem systemu irygacji

Stopień osiągnięcia zakładanego celu strategicznego będzie weryfikowany m.in. za pomocą następujących wskaźników:

- ~ odsetek ludności korzystającej z instalacji wodociągowej,
- ~ odsetek ludności korzystającej z instalacji kanalizacyjnej.

2.3. Spójność z dokumentami strategicznymi

Powiązania z dokumentami strategicznymi i planistycznymi na poziomie wspólnotowym, krajowym oraz regionalnym są istotnym elementem wpierającym trwały wzrost społeczny i gospodarczy na danym terenie. W tym podrozdziale przedstawiono powiązania z niniejszym dokumentem strategicznym przedstawiając analizę spójności z ww. dokumentami.

2.3.1. Poziomą wspólnotow

Pakiet legislacyjny polityki spójności na lata 2014-2020

Komisja Europejska w ramach pakietu legislacyjnego zaproponowała 11 celów tematycznych ściśle powiązanych ze strategią „Europa 2020”. Odnoszą się one również do wszystkich Funduszy Wspólnych Ram Strategicznych, w tym Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego oraz Europejskiego Funduszu Społecznego. *Program Rozwoju Gminy Wołyń na lata 2015-2023* zgodnie z przyjętą zasadą programowania został oparty na celach wskazanych w dokumentach programowych, toteż cele operacyjne Programu przyczyniające się do osiągnięcia celów strategicznych odzwierciedlają priorytetowe cele Unii Europejskiej.

Strategia Europa 2020 – Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu

Wyznaczone cele w *Programie Rozwoju Gminy Wołyń* wpłyną bezpośrednio na wzrost spójności gospodarczej, społecznej oraz terytorialnej, co wskazuje na pełną zgodność z priorytetami określonymi w Strategii Europa 2020, są to:

- ~ rozwój inteligentny – rozwój gospodarki opartej na wiedzy i innowacji,
- ~ rozwój zrównoważony – wspieranie gospodarki efektywnie korzystającej z zasobów, bardziej przyjaznej środowisku i bardziej konkurencyjnej,
- ~ rozwój sprzyjający włączeniu społecznemu – wspieranie gospodarki o wysokim poziomie zatrudnienia, zapewniającej spójność społeczną i terytorialną.

Efektom realizacji powyższych priorytetów powinno być osiągnięcie następujących celów:

- ~ wzrost wydatków na działalność B+R,
- ~ wzrost wskaźnika zatrudnienia,
- ~ wzrost udziału osób z wyższym wykształceniem w społeczeństwie oraz zmniejszenie odsetka osób wcześniej kończących naukę,
- ~ ograniczenie emisji CO₂ i osiągnięcia celów 20/20/20 w zakresie klimatu i energii,
- ~ ograniczenia liczby osób żyjących w ubóstwie.

Ponadto należy zaznaczyć, że wizja określona dla Gminy Wołyń wpisuje się w zasadę zrównoważonego rozwoju, przyczyniając się do aktywizacji ekonomicznej i społecznej obszaru przy jednoczesnym racjonalnym korzystaniu z zasobów przyrodniczych.

Określone cele i kierunki rozwojowe, system zarządzania oraz monitoringu, a także główne źródła finansowania wpisują się w schemat przedstawiony w projekcie Umowy Partnerstwa. Współpraca Gminy Wołyń z innymi samorządami oraz podmiotami społecznymi i gospodarczymi wesprze realizację wspólnych przedsięwzięć oraz rozbudowę powiązań funkcjonalnych na terenie całego obszaru. Jest to zgodne z innowacyjnym podejściem do terytorialnego wymiaru polityki rozwoju na danym obszarze.

Wyznaczona wizja rozwoju gminy Wołyń:

W 2025 roku Gmina Wołyń w sposób zrównoważony w pełni wykorzystuje lokalny potencjał obszaru przyczyniając się do rozwoju lokalnej gospodarki opartej w dużej mierze na rolgospodarce.

Czyste środowisko oraz lepsza dostępność usług publicznych wpływa na atrakcyjność życia mieszkańców.

zostanie osiągnięta w wyniku realizacji poszczególnych celów i jest spójna z głównymi celami dokumentów:

1. *Śrođnookresowa Strategia Rozwoju Kraju 2020 (ŚSRK):* wzmocnienie i wykorzystanie gospodarczych, społecznych i instytucjonalnych potencjałów, zapewniających szybszy i zrównoważony rozwój kraju oraz poprawę jakości życia ludności;
2. *Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010-2020: Regiony, Miasta, Obszary Wiejskie: Efektywne wykorzystanie specyficznych regionalnych oraz terytorialnych potencjałów rozwojowych dla osiągnięcia celów rozwoju kraju – wzrostu, zatrudnienia i spójności w horyzoncie długookresowym.* Jednocześnie Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego postuluje trzy cele polityki regionalnej do 2020 roku. Są one następujące:
 - ~ wspomaganie wzrostu konkurencyjności regionów („konkurencyjność”),
 - ~ budowanie spójności terytorialnej i przeciwdziałanie marginalizacji obszarów problemowych („spójność”),
 - ~ tworzenie warunków dla skutecznej, efektywnej i partnerskiej realizacji działań rozwojowych, ukierunkowanych terytorialnie („sprawność”).

Cele strategiczne *Programu Rozwoju Gminy Wołyń* wpisują się we wszystkie trzy ww. cele. Sprzyjają one zwiększeniu konkurencyjności obszaru poprzez określenie jego funkcji gospodarczej opartej na kształtujących się specjalizacjach w zakresie gospodarki hodowlanej i przetwórstwa, przy pomocy i wykorzystaniu dostępnych lokalnych zasobów. Co więcej integracja działań wywiera pozytywny wpływ na zwiększenie spójności terytorialnej w układzie regionalnym, a nawet krajowym. Sprzyja to rozwojowi ekonomicznemu na terenach wiejskich.

3. *Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030: Efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej terytorialnie zróżnicowanych potencjałów rozwojowych dla osiągania ogólnych celów rozwojowych – konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia, sprawności funkcjonowania państwa oraz spójności w wymiarze społecznym, gospodarczym i terytorialnym w długim okresie.*

Program Rozwoju Gminy Wobry wpisuje się w powyższy cel, uwzględniając potencjały rozwojowe obszaru w zakresie: gospodarki hodowlanej, produkcji roślinnej, przetwórstwa przemysłowego ze szczególną rolą biogospodarki. Jednocześnie w wyznaczonej wizji podkreślono zrównoważone zarządzanie prowadzące do lepszych warunków działalności gospodarczej oraz życia mieszkańców. Co więcej określone cele wpisują się w następujące cele polityki przestrzennego zagospodarowania kraju (określone w KPZK 2030):

- a. Cel 2. *Poprawa spójności wewnętrznej i terytorialne równoważenie rozwoju kraju poprzez promowanie integracji funkcjonalnej, tworzenie warunków dla rozprzestrzeniania się czynników rozwoju, wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich oraz wykorzystanie potencjału wewnętrznego wszystkich terytoriów;*
 - b. Cel 3. *Poprawa dostępności terytorialnej kraju w różnych skalach przestrzennych poprzez rozwijanie infrastruktury transportowej i telekomunikacyjnej;*
 - c. Cel 4. *Kształtowanie struktur przestrzennych, wspierających osiągnięcie i utrzymanie wysokiej jakości środowiska przyrodniczego i walorów krajobrazowych Polski;*
 - d. Cel 6. *Przywrócenie i utrwalenie ład przestrzennego.*
4. Zintegrowane, ponadsektorowe strategie: *Strategia Innowacyjności i Efektywności Gospodarki – Dynamiczna Polska 2020 (SIEG), Strategia Rozwoju Kapitału Ludzkiego (SRKI), Strategia Rozwoju Transportu do 2020 roku (z perspektywą do 2030 roku) (SRT), Strategia Bezpieczeństwo Energetyczne i Środowisko (BEiŚ), Strategia Sprawne Państwo (SSP), Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (SRKS), KSRR, Strategia Rozwoju Systemu Bezpieczeństwa Narodowego RP (SRSBN RP), Strategia zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa (SZRWiR).*

2.3.3. Poziom regionalny

Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020 (z perspektywą do 2030 r.)

Dokument jest spójny pod względem przewidzianych działań z wyznaczonym w *Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020* Obszarem Strategicznej Interwencji:

- ~ Nowoczesna wieś - obszar rozwoju gospodarki hodowlanej;
- ~ Obszary ochrony i kształtowania zasobów wodnych;
- ~ Obszar gospodarczego wykorzystania walorów przyrodniczych i kulturowych.

Proponowane działania wpisują się wprost w przewidziany dla tego obszaru rodzaj interwencji służący do wykorzystania:

- ~ wsparcie inicjatyw na rzecz edukacji i podnoszenia kompetencji rolników, wsparcie tworzenia i rozwoju rynków hurtowych produktów rolnych, wsparcie rozwoju grup producenckich, wsparcie rozwoju zakładów przetwórstwa, zakładów branży mięsnej i mleczarskiej, wsparcie rozwoju infrastruktury gospodarki rybackiej, uzupełnienie sieci dróg i wyposażenia w infrastrukturę komunalną oraz zaplecza sanitarnego, rozbudowę i modernizację infrastruktury elektro-

energetycznej i gazowej w celu umożliwienia poboru zwiększonej ilości energii ze źródeł rozproszonych,

- wsparcie działań z zakresu melioracji.

W horyzoncie 2020r. strategiczne cele rozwoju regionu lubelskiego, których realizacją będą służyły działania samorządu województwa, są określone następująco:

1. Wzmacnianie urbanizacji regionu;
2. Restrukturyzacja rolnictwa oraz rozwój obszarów wiejskich;
3. Selektywne zwiększanie potencjału wiedzy, kwalifikacji, zaawansowania technologicznego, przedsiębiorczości i innowacyjności regionu.

Program Rozwoju Gminy Wołczyn wyznacza do realizacji działania, przyczyniające się do:

1. Rozwoju zrównoważonej gospodarki opartej na lokalnych potencjałach, poprzez:
 - poprawę warunków do rozwoju działalności gospodarstw rolnych, przedsiębiorstw, m.in. przez koncentrację na specjalizację ze szczególną rolą biogospodarki oraz stworzeniem krótkich łańcuchów dostaw dla wytwarzanych na obszarze produktów;
 - wykorzystanie wewnętrznego potencjału obszaru w zakresie produkcji energii z odnawialnych źródeł;
2. Poprawy jakości życia w sferze: edukacji, opieki zdrowotnej, włączenia społecznego, odnowy fizycznej, gospodarczej i społecznej miejscowości, oraz administracji publicznej, poprzez:
 - lepszy dostęp do usług edukacyjnych;
 - lepszy dostęp do opieki zdrowotnej oraz programów profilaktycznych;
 - wzrost znaczenia aktywnych form przeciwdziałania bezrobociu oraz przeciwdziałanie marginalizacji społecznej;
 - wzrost jakości planowania przestrzennego oraz działań związanych z kształtowaniem przestrzeni publicznych;
 - przeprowadzenie działań rewitalizacyjnych obejmujących sferę gospodarczą, społeczną oraz fizyczną;
 - wzrost jakości rządzenia;
3. Lepszego stanu środowiska, poprzez:
 - wzrost inwestycji na rzecz rozbudowy sieci wodno – kanalizacyjnej;
 - wzrost inwestycji na rzecz polepszenia efektywności energetycznej budynków mieszkalnych i obiektów użyteczności publicznej;
 - poprawę bezpieczeństwa obszaru.

Poprzez powyższe interwencje program rozwoju przyczynia się do osiągnięcia zamierzeń w poszczególnych celach strategicznych *Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2011-2020 (z perspektywą do 2030r.)*. Powiązania pomiędzy poszczególnymi priorytetami strategii przedstawione zostały w poniższej tabeli.

Tabela 11 Zestawienie powiązań pomiędzy priorytetami Programu Rozwoju Gminy Wołyn na lata 2014-2023, a Strategią Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020 (z perspektywą do 2030r.)

	Cel strategiczny 1.	Cel strategiczny 2.	Cel strategiczny 3
Strategiczne cele rozwoju regionu lubelskiego	Efektywna lokalna gospodarka wykorzystująca wewnętrzny potencjał obszaru	Lepsza jakość usług publicznych oraz wzrost aktywizacji kulturalnej i społecznej	Aktywna ochrona środowiska wraz z doskonaleniem infrastruktury technicznej i gospodarczej
Cel strategiczny 1:			
Wzmocnienie urbanizacji regionu			
Cel strategiczny 2:			
Restrukturyzacja polnej oraz rozwój obszarów wiejskich			
Cel strategiczny 3:			
Selektywne zwiększanie potencjału wiedzy, kwalifikacji, zaawansowania technologicznego przedsiębiorczości i innowacyjności regionu			
Cel strategiczny 4:			
Funkcjonalna, przestrzenna, społeczna i kulturalna integracja regionu			

Źródło: opracowanie własne na podstawie Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020 (z perspektywą do 2030r.)

Regionalna Strategia Innowacji Województwa Lubelskiego do 2020 roku (projekt)

Zaktualizowana Regionalna Strategia Innowacji Województwa Lubelskiego do 2020 roku stanowi uszczegółowienie Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020 w części, dotyczącej określenia potencjału innowacyjnego województwa oraz wskazania kierunków jego wzmocnienia i wykorzystywania w poszukiwaniu przewag konkurencyjnych, opartych zwłaszcza na inteligentnych specjalizacjach regionu.

W Programie Rozwoju Gminy Wołyn na lata 2014-2023 określono **Cel strategiczny 1. Efektywna lokalna gospodarka wykorzystująca wewnętrzny potencjał obszaru**, który wpisuje się w realizację następujących celów strategicznych Regionalnej Strategii Innowacji:

- *Priorytet 1. Zwiększenie zdolności podmiotów gospodarczych do tworzenia i absorpcji wiedzy oraz wdrażania innowacji, zwłaszcza w regionalnych obszarach inteligentnej specjalizacji.*

- *Priorytet 2. Wzrost zdolności podmiotów sektora naukowo-badawczego do tworzenia i komercjalizacji wiedzy w regionalnych obszarach inteligentnej specjalizacji regionu.*
- *Priorytet 3. Wzmocnienie instytucji otoczenia biznesu i otwartości na innowacje administracji publicznej.*

Kluczowym elementem w osiągnięciu powyższych powiązań strategicznych będzie stymulowanie szeroko pojętej współpracy przez samorząd lokalny z instytucjami otoczenia biznesu oraz rolnictwa, przedstawicielami sektora naukowo-badawczego, a także przedsiębiorcami. Niezbędnym elementem będzie również rozwijanie łańcuchów kooperacyjnych. Tak prowadzone działania powinny doprowadzić do powstania:

- nowoczesnych sektorów biogospodarki, bazujących na efektywnym przetwarzaniu biozasobów na cele żywnościowe, energetyczne;
- rozwoju sektora energetycznego, opartego na technologiach niskoemisyjnych, wykorzystującego zarówno odnawialne, jak i nieodnawialne źródła energii;
- rozwoju zidentyfikowanych branż z zastosowaniem informatyki i automatyki.

Regionalny Program Operacyjny Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020

Regionalny Program Operacyjny Województwa Lubelskiego (RPO WL) jest trzecim szczeblem planowania strategicznego²⁵. RPO WL jest zasadniczym narzędziem realizacji strategii, ocenianym pod kątem zgodności z celami strategicznymi. System wdrażania ukierunkowany jest na realizację projektów spełniających następujące aspekty:

- projekty partnerskie, w tym partnerstwa publiczno-prywatnego i w obszarach funkcjonalnych,
- inwestycje i działania, zapewniające efekt prorozwojowy.

W ramach RPO WL określone zostały cele szczegółowe, które będą realizowane poprzez 13 Osi Priorytetowych, odpowiadających celom tematycznym pakietu legislacyjnego Unii Europejskiej.

Szczegółowe powiązania pomiędzy *Programem Rozwoju Gminy Wołyń* i RPO WL zostały przedstawione w poniższej tabeli, wskazując jedynie te priorytety, które będą realizowane przez program rozwoju.

²⁵ Ramowy System Organizacji Programowania Strategicznego w Województwie Lubelskim, UMWL, Zał. do Uchwały Nr CII/1911/2012 Zarządu Województwa Lubelskiego z dnia 20 marca 2012r. Pierwszy szczebel systemu stanowi: Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego oraz Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubelskiego, drugim szczeblem programowania strategicznego jest Regionalna Strategia Innowacji Województwa Lubelskiego, a także strategię sektorowe.

Tabela 12. Powiązania pomiędzy celami strategicznymi Programu rozwoju gminy Wołyń na lata 2015 - 2023 i Regionalnym Programem Operacyjnym Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020

Oś priorytetowa RPO WL	Cel strategiczny 1. Efektywna lokalna gospodarka wykorzystująca wewnętrzny potencjał obszaru	Cel strategiczny 2. Lepsza jakość usług publicznych oraz wzrost aktywizacji kapitału społecznego	Cel strategiczny 3. Aktywna ochrona środowiska wraz z doskonaleniem infrastruktury technicznej z tym związanej
1. Badania i innowacje			
2. Cyfrowe Lubelskie			
3. Konkurencyjność przedsiębiorstw			
4. Energia przyjazna środowisku			
5. Efektywność energetyczna i gospodarka niskoemisyjna			
6. Ochrona środowiska oraz efektywne wykorzystanie zasobów			
7. Ochrona dziedzictwa kulturowego i naturalnego			
8. Mobilność regionalna i ekologiczny transport			
9. Rynek pracy			
10. Adaptacyjność przedsiębiorstw i pracowników do zmian			
11. Włączenie społeczne			
12. Edukacja, umiejętności i kompetencje			
13. Infrastruktura społeczna			

Źródło: opracowanie własne na podstawie RPO WL na lata 2014-2020

Strategia Współpracy Transgranicznej Województwa Lubelskiego, Obwodu Lwowskiego, Obwodu Wołyńskiego i Obwodu Brzeskiego na lata 2014-2020

Cele wskazane w Programie Rozwoju Gminy Wołyń na lata 2015 - 2023 przyczyniają się do podniesienia konkurencyjności społeczno-gospodarczej obszaru transgranicznego tym samym wpisują się w Cel generalny Strategii Transgranicznej oraz określone w niej dziedziny działań strategicznych:

1. Współpraca gospodarcza.
2. Środowisko naturalne, kultura i turystyka.
3. Infrastruktura komunikacyjna i graniczna.

3. Część wdrożeniowa

3.1. Plan działań operacyjnych

Plan działań operacyjnych zawiera zestawienie kierunków działań, jakie będą podejmowane w ramach przewidzianych celów operacyjnych strategii. Plan określa również rolę samorządu Gminy Wołyń oraz innych partnerów (m.in. przedsiębiorców, stowarzyszeń) w realizacji zaplanowanych zadań, jak i możliwe źródła ich finansowania ze środków zewnętrznych (krajowych i regionalnych). Zaprezentowany katalog działań nie ma charakteru zamkniętego i będzie mógł być uzupełniany o nowe elementy w zależności od potrzeb związanych z rozwojem społeczno – gospodarczym Gminy Wołyń.

Cel strategiczny 1. Efektywna lokalna gospodarka wykorzystująca wszystkie potencjały obszaru

Cel operacyjny 1.1. Lepsza konkurencyjność gospodarcza poprzez poprawę dostępności komunikacyjnej gminy

Nr działania	Kierunek działań operacyjnych	Rola i zadania JST w realizacji działań	Możliwości finansowania działań ze źródeł zewnętrznych
1.1.1.	Działania związane z poprawą zewnętrznej dostępności Gminy Wołyń m.in. poprzez przebudowę i modernizację drogi krajowej nr 63 (Siedlce) - Łuków - Radzyń (Siedlce) - Łuków Radzyń Podlaski - Wisznice - Sławatyczne gr. państwa oraz nr 19, a także zwiększenie dostępności komunikacyjnej dzięki budowie odcinka autostrady A2 Warszawa - Kukuryki	Działania lobbingowe oraz współpraca w zakresie przygotowania i realizacji inwestycji przez GDDKiA	Autostrada A2: PO Infrastruktura i Środowisko 2014 - 2020 (w przypadku zakwalifikowania inwestycji do realizacji do roku 2020) (1) PO Polska Wschodnia 2014 - 2020. Oś Priorytetowa II: Nowoczesna infrastruktura transportowa, PI 7B (2) RPO WL 2014 - 2020: Oś Priorytetowa 8. Mobilność regionalna i ekologiczny transport 1) PROW 2014 - 2020: M07 - Podstawowe usługi i odnowa wsi na obszarach wiejskich (art. 20). (2) Narodowy Program Przebudowy Dróg Lokalnych
1.1.2.	Zwiększenie dostępności do stolicy województwa oraz poprawa skomunikowania obszaru Gminy Wołyń poprzez przebudowę i remont dróg wojewódzkich nr: 813, 814, 815	Lobbowanie i współpraca z Zarządem Dróg Wojewódzkich w Lublinie	
1.1.3.	Dostosowanie układu dróg o znaczeniu ponadlokalnym do potrzeb gospodarczych obszaru Gminy Wołyń w szczególności drogi nr 12281.	Współpraca oraz realizacja projektów w partnerstwie z Zarządem Dróg Powiatowych	

1.1.4.	Modernizacja infrastruktury kolejowej linii nr 30	Działania lobbingsowe oraz współpraca w zakresie przygotowania i realizacji inwestycji przez PKP Polskie Linie Kolejowe S.A. oraz współpraca w zakresie połączeń regionalnych z PKP Przewozy Regionalne	(1) RPO WL 2014 - 2020: Oś Priorytetowa 8. Mobilność regionalna i ekologiczny transport (2) PO Polska Wschodnia 2014 - 2020: Oś Priorytetowa III. Ponadregionalna Infrastruktura Kolejowa (3) PO Infrastruktura i Środowisko 2014 - 2020: Oś Priorytetowa V. Rozwój transportu kolejowego w Polsce PO Polska Cyfrowa 2014 - 2020, Oś Priorytetowa I: Powszechny dostęp do szybkiego internetu (1) Narodowy Program Przebudowy Dróg Lokalnych (2) PROW 2014-2020 M07 - Podstawowe usługi i odnowa wsi na obszarach wiejskich (art. 20)
1.1.5.	Tworzenie infrastruktury ostatniej mili sieci szerokopasmowej	Inicjowanie działań na rzecz rozbudowy infrastruktury teleinformatycznej przez przedsiębiorstwa	
1.1.6.	Działania związane z poprawą wewnętrznej spójności komunikacyjnej gminy poprzez budowę i przebudowę dróg gminnych i powiatowych	Działania realizowane w ramach zadań własnych oraz w partnerstwie z innymi samorządami, w szczególności samorządem powiatowym	
	Inne działania		

Cel operacyjny 1.2. Bardziej konkurencyjne i dochodowe rolnictwo

Nr działania	Kierunek działań operacyjnych	Rola i zadania JST w realizacji działań	Możliwości finansowania działań ze źródeł zewnętrznych
1.2.1.	Inwestycje w targowiska lub obiekty budowlane przeznaczone na cele promocji lokalnych produktów	Realizacja inwestycji i zarządzanie wybudowaną infrastrukturą	PROW 2014 - 2020: M07 - Podstawowe usługi i odnowa wsi na obszarach wiejskich (art. 20)
1.2.2.	Działania wspierające sektor rolny w zakresie podnoszenia kwalifikacji i nabywania umiejętności, przystępowania do systemów jakości	Inicjowanie oraz współpraca z Ośrodkiem Doradztwa Rolniczego oraz	PROW 2014 - 2020: M01 - Transfer wiedzy i działalność informacyjna

		innymi instytucjami otoczenia rolnictwa	(art. 14): M03 – System jakości produktów rolnych i środków spożywczych (art. 16)
1.2.3.	Integracja producentów rolnych poprzez tworzenie grup i organizacji producentów w sektorze rolnym i leśnym	Inicjowanie oraz współpraca z Ośrodkiem Doradztwa Rolniczego	PROW 2014 – 2020: M09 – Tworzenie grup i organizacji producentów (art. 27)
1.2.4.	Wdrażanie innowacji (EPI) na rzecz wydajnego i zróżnicowanego rolnictwa na bazie potencjału instytucjonalnego obszaru i regionu	Aktywna współpraca z instytucjami otoczenia rolnictwa, prowadzenie działań informacyjnych kierowanych do rolników oraz producentów rolnych w zakresie utworzenia grupy operacyjnej na rzecz innowacji (EPI) oraz realizacji przez te grupy projektów	PROW 2014 – 2020: M16 – Współpraca (art. 35)
	Inne działania		

Cel operacyjny 1.3. Rozwinięta przedsiębiorczość ze szczególnym uwzględnieniem przetwórstwa rolno-spożywczego bazującego na potencjale wewnętrznym obszaru

Nr działania	Kierunek działań operacyjnych	Rola i zadania JST w realizacji działań	Możliwości finansowania działań ze źródeł zewnętrznych
1.3.1.	Utworzenie Zespołu ds. rozwoju przedsiębiorczości	Opracowanie formuły, zasad oraz planu funkcjonowania Zespołu, organizacja cyklicznych spotkań itp. Udział w realizacji projektów sieciowych z innymi jednostkami w kraju i za granicą. W przypadku projektów z Polski Wschodniej inicjowanie wśród przedsiębiorców działań rozwojowych	Środki własne samorządów (1) RPO WL 2014 – 2020 Oś 3. Konkurencyjność przedsiębiorstw (2) PO Polska Wschodnia 2014-2020: Oś Priorytetowa I. Przedsiębiorcza Polska Wschodnia
1.3.2.	Kompleksowa promocja gospodarcza gminy oraz tworzenie przyjaznych warunków do inwestowania, udział przedsiębiorców w misjach gospodarczych		

1.3.3.	Działania marketingowe, kreowanie dobrego wizerunku obszaru pod kątem potencjalnych inwestorów i kontrahentów jako atrakcyjnego miejsca, w tym utworzenie i działalność centrum obsługi inwestora	Opracowanie strategii działań marketingowych, powiązanie systemu promocji z działaniami województwa lubelskiego	(1) RPO WL 2014 – 2020: Oś Priorytetowa 3. Konkurencyjność przedsiębiorstw; (2) PROW 2014 2020
1.3.4.	Utworzenie kompleksowego systemu informacji przestrzennej w zakresie aktywności gospodarczej i podmiotów funkcjonujących	Realizacja zadań własnych we współpracy z lokalnymi przedsiębiorcami Współpraca Zespołu ds. rozwoju przedsiębiorczości z IOB	RPO WL 2014 – 2020: Oś Priorytetowa 2: Cyfrowe lubelskie
1.3.5.	Zwiększenie dostępności na terenie Gminy Wohyń zakresu usług Instytucji Otoczenia Biznesu	m.in. poprzez wprowadzenie corocznego systemu monitorowania potrzeb informacyjnych i szkoleniowo – doradczych wśród przedsiębiorców i rolników na terenie gminy	RPO WL 2014 – 2020: Oś Priorytetowa 3. Konkurencyjność przedsiębiorstw
1.3.6.	Stymulowanie rozwoju przetwórstwa rolno – spożywczego oraz marketingu produktów rolnych	Współpraca z Ośrodkiem Doradztwa Rolniczego oraz innymi podmiotami w zakresie organizacji wspólnych konferencji, szkoleń	PROW 2014 - 2020: M02 - Usługi doradcze. usługi z zakresu zarządzania gospodarstwem i usługi z zakresu zastępstw (art. 15), oraz M04 - Inwestycje w środki trwałe (art. 17) PROW 2014- 2020: M19 – Wsparcie dla rozwoju lokalnego
1.3.7.	Działanie z zakresu tworzenia inkubatorów przetwórstwa lokalnego	Bliska współpraca z Lokalną Grupą Działania	w ramach inicjatywy LEADER (RLKS – rozwój lokalny kierowany przez społeczność) (art. 35) (1) RPO WL 2014 – 2020: Oś Priorytetowa 3.
1.3.8.	Działania z zakresu powstawania nowych przedsiębiorstw w oparciu o platformy startowe	Współdziałanie z IOB, instytucjami rynku pracy	Konkurencyjność przedsiębiorstw; (2) PO Polska Wschodnia 2014- 2020: Oś Priorytetowa

		I. Przedsiębiorcza Polska Wschodnia
	Inne działania	

Cel strategiczny 2. Lepsza jakość usług publicznych oraz wzrost aktywizacji kapitału społecznego

Cel operacyjny 2.1. Podniesienie jakości i efektywności kształcenia			
Nr działania	Kierunek działań operacyjnych	Rola i zadania JST w realizacji działań	Możliwości finansowania działań ze źródeł zewnętrznych
2.1.1.	Rozwój instytucji opieki nad dziećmi w wieku do 3 lat (np. żłobki, kluby malucha, dzienni opiekunowie)	Współpraca z organizacjami pozarządowymi oraz osobami prywatnymi zainteresowanymi tworzeniem tego rodzaju usług	RPO WL 2014 - 2020: Oś Priorytetowa 9: Rynek pracy
2.1.2.	Działania związane z infrastrukturą przedszkolną poprzez adaptację, rozbudowę i modernizację obiektów oraz zakup niezbędnego wyposażenia	Realizacja zadań własnych poprzez współpracę z jednostkami organizacyjnymi oraz innymi podmiotami	RPO WL 2014 - 2020: Oś Priorytetowa 13: Infrastruktura społeczna
2.1.3.	Rozwój edukacji przedszkolnej poprzez tworzenie nowych miejsc dla dzieci w wieku 3-4 lata	Realizacja zadań własnych poprzez współpracę z jednostkami organizacyjnymi oraz innymi podmiotami	RPO WL 2014 - 2020: Oś Priorytetowa 12: Edukacja, umiejętności i kompetencje
2.1.4.	Działania dotyczące polepszenia jakości edukacji przedszkolnej w szczególności poprzez rozszerzenie oferty o zajęcia realizowane w celu wyrównania stwierdzonych deficytów, a także realizację dodatkowych zajęć oraz nabywania kompetencji przez nauczycieli i zakup specjalistycznego sprzętu i pomocy dydaktycznych	Realizacja zadań własnych poprzez współpracę z jednostkami organizacyjnymi oraz innymi podmiotami	RPO WL 2014 - 2020: Oś Priorytetowa 12: Edukacja, umiejętności i kompetencje
2.1.5.	Działania związane z modernizacją obiektów dydaktycznych szkół i placówek oświatowych poprzez ich modernizację oraz zakup niezbędnego wyposażenia gwarantującego wysoką jakość kształcenia	Realizacja zadań własnych poprzez współpracę z jednostkami organizacyjnymi oraz innymi podmiotami	RPO WL 2014 - 2020: Oś Priorytetowa 13: Infrastruktura społeczna
2.1.6.	Organizacji zajęć przyczyniających się do rozwoju kompetencji kluczowych na rynku pracy (ICT, matematyczno-przyrodniczych, języki obce), z uwzględnieniem rozwoju właściwych postaw (kreatywność, innowacyjność oraz praca zespołowa)	Realizacja zadań własnych poprzez współpracę z jednostkami organizacyjnymi oraz innymi podmiotami świadczącymi usługi z zakresu kształcenia ogólnego	RPO WL 2014 - 2020: Oś Priorytetowa 12: Edukacja, umiejętności i kompetencje
2.1.7.	Działania dotyczące polepszenia jakości edukacji ogólnej poprzez podnoszenie kompetencji bądź kwalifikacji nauczycieli wszystkich przedmiotów	Realizacja zadań własnych poprzez współpracę	RPO WL 2014 - 2020: Oś Priorytetowa

	w zakresie korzystania z nowoczesnych metod, technologii i sprzętu oraz poprzez tworzenie warunków uczenia się, adekwatnych do potrzeb rynku pracy i zmian zachodzących w gospodarce (wyposażenie pracowni dla przedmiotów matematyczno – przyrodniczych oraz pracowni ICT)	z jednostkami organizacyjnymi oraz innymi podmiotami świadczącymi usługi z zakresu kształcenia ogólnego	12: Edukacja, umiejętności i kompetencje
2.1.8.	Kompleksowe wspieranie uczniów kształcenia ogólnego poprzez organizowanie i udzielanie doradztwa edukacyjno-zawodowego oraz pomocy psychologiczno – pedagogicznej	Realizacja zadań własnych poprzez współpracę z jednostkami organizacyjnymi oraz innymi podmiotami świadczącymi usługi z zakresu kształcenia ogólnego	RPO WL 2014-2020: Oś Priorytetowa 12: Edukacja, umiejętności i kompetencje
2.1.9.	Kształcenie ustawiczne - podnoszenie kwalifikacji i kompetencji osób w wieku 50+ z zakresu ICT i języków obcych	Inicjowanie działań wśród organizacji pozarządowych, prowadzenie działań informacyjnych	RPO WL 2014-2020: Oś Priorytetowa 12: Edukacja, umiejętności i kompetencje
2.1.10.	Kształcenie ustawiczne - podnoszenie kwalifikacji i kompetencji osób powyżej 25 roku życia oraz osób nieuczących się - od 18 roku życia – z grup defaworyzowanych, z zakresu ICT i języków obcych	Inicjowanie działań wśród organizacji pozarządowych, prowadzenie działań informacyjnych	RPO WL 2014-2020: Oś Priorytetowa 12: Edukacja, umiejętności i kompetencje
2.1.11.	Tworzenie cyfrowych zasobów gminy w zakresie e-uczenie się	Realizacja własnego projektu inwestycyjnego lub w partnerstwie z innymi podmiotami	RPO WL 2014-2020: Oś Priorytetowa 2: Cyfrowe lubelskie
2.1.12.	Tworzenie cyfrowych zasobów gminy w zakresie digitalizacja zasobów naukowych (w tym bibliotecznych i archiwalnych)	Realizacja własnego projektu inwestycyjnego lub w partnerstwie z innymi podmiotami	RPO WL 2014-2020: Oś Priorytetowa 2: Cyfrowe lubelskie
	Inne działania		

Cel operacyjny 2.2. Większa dostępność do usług zdrowotnych i społecznych

Nr działania	Kierunek działań operacyjnych	Rola i zadania JST w realizacji działań	Możliwości finansowania działań ze źródeł zewnętrznych
2.2.1.	Poprawa stanu infrastruktury ochrony zdrowia, w tym zapewnienie dostępu do nowoczesnej aparatury medycznej	Lobbowanie, inicjowanie oraz współpraca z innymi podmiotami na rzecz upowszechnienia dostępu do usług	RPO WL 2014-2020: Oś Priorytetowa 13: Infrastruktura społeczna

		medycznych oraz inwestycji ukierunkowanych na osoby starsze	
2.2.2.	Działania związane z budową i modernizacją infrastruktury podstawowej opieki zdrowotnej	Realizacja w ramach zadań własnych oraz lobbowanie, inicjowanie oraz współpraca z innymi podmiotami na rzecz upowszechnienia dostępu do usług medycznych oraz inwestycji	RPO WL 2014 - 2020 Oś Priorytetowa 13: Infrastruktura społeczna
2.2.3.	Realizacja programów zdrowotnych wśród osób w wieku aktywności zawodowej (m.in. programy profilaktyczne w zakresie nowotworów oraz programy zdrowotne z uwzględnieniem rehabilitacji medycznej)	Współdziałanie z publicznymi i niepublicznymi zakładami opieki zdrowotnej w zakresie objęcia programami jak największej liczby osób	RPO WL 2014 - 2020: Oś Priorytetowa 10: Adaptacyjność przedsiębiorstw i pracowników do zmian
2.2.4.	Realizacja programów profilaktycznych w szczególności dotyczących chorób będących istotnym problemem zdrowotnym na szczeblu kraju (choroby układu krążenia, nowotworowe, układu kostno – stawowo – mięśniowego, układu oddechowego, psychiczne) oraz województwa	Współdziałanie z publicznymi i niepublicznymi zakładami opieki zdrowotnej w zakresie objęcia programami jak największej liczby mieszkańców	RPO WL 2014 - 2020: Oś Priorytetowa 11: Włączenie społeczne
2.2.5.	Tworzenie cyfrowych zasobów gminy w zakresie e-zdrowie	Realizacja własnego projektu inwestycyjnego lub w partnerstwie z innymi podmiotami	RPO WL 2014 - 2020: Oś Priorytetowa 2: Cyfrowe lubelskie
2.2.6.	Realizacja działań ukierunkowanych na zdrowe starzenie dotyczących aktywności fizycznej, odpowiednich diet oraz regularnych badań	Współdziałanie z jednostkami organizacyjnymi, publicznymi i niepublicznymi zakładami opieki zdrowotnej, organizacjami pozarządowymi	(1) RPO WL 2014 - 2020: Oś Priorytetowa 11: Włączenie społeczne (2) PO WER 2014 - 2020: Oś priorytetowa V. Wsparcie dla obszaru zdrowia
2.2.7.	Działania związane z adaptacją pomieszczeń na rzecz rozwoju mieszkalnictwa wspomaganego, chronionego i socjalnego	Realizacja zadań własnych oraz inicjowanie działań wśród innych podmiotów	RPO WL 2014 - 2020: Oś Priorytetowa 13: Infrastruktura społeczna
2.2.8.	Poprawa stanu infrastruktury usług społecznych bezpośrednio wykorzystywanej przez osoby zagrożone wykluczeniem społecznym i powiązane z procesem aktywizacji społeczno – zawodowej	Realizacja zadań własnych oraz inicjowanie działań wśród innych podmiotów	RPO WL 2014 - 2020: Oś Priorytetowa 13: Infrastruktura społeczna

2.2.9.	Tworzenie efektywnej opieki środowiskowej m.in. poprzez: realizację zintegrowanych usług społecznych (socjalnych) o charakterze profilaktycznym, aktywizującym i interwencyjnym; rozwój środowiskowych form pomocy i samopomocy; wsparcie dla tworzenia – funkcjonowania placówek wsparcia dziennego, tworzenie warunków do opieki domowej; rozwój zintegrowanych usług uzupełniających i wspierających rolę rodziny, również o charakterze profilaktycznym, w tym rozwój środowiskowych form i placówek wsparcia dziennego dla dzieci i młodzieży; wsparcie procesu deinstytucjonalizacji pieczy zastępczej	Realizacja zadań własnych w ramach ośrodka pomocy społecznej oraz w współpracy z instytucjami i placówkami podlegającymi samorządowi powiatowemu	RPO WL 2014 - 2020: Oś Priorytetowa 11: Włączenie społeczne
2.2.10.	Wdrażanie programów integracji społecznej i zawodowej osób niepełnosprawnych	Współpraca z instytucjami pomocy i integracji społecznej oraz instytucjami rynku pracy	RPO WL 2014 - 2020: Oś Priorytetowa 11: Włączenie społeczne
2.2.11.	Kompleksowe działania aktywizacji i integracji społecznej i zawodowej bezrobotnych klientów ośrodków pomocy społecznej	Współpraca z instytucjami pomocy i integracji społecznej oraz instytucjami rynku pracy	RPO WL 2014 - 2020: Oś Priorytetowa 11: Włączenie społeczne
2.2.12.	Tworzenie cyfrowych zasobów gminy w zakresie e – włączenie	Realizacja własnego projektu inwestycyjnego lub w partnerstwie z innymi podmiotami	RPO WL 2014 - 2020: Oś Priorytetowa 2: Cyfrowe lubelskie
	Inne działania		

Cel operacyjny 2.3. Rozwijanie kultury i kapitału społecznego poprzez partycypację społeczną			
Nr działania	Kierunek działań operacyjnych	Rola i zadania JST w realizacji działań	Możliwości finansowania działań ze źródeł zewnętrznych
2.3.1.	Zwiększenie dostępności obiektów kulturalnych i zabytkowych poprzez ich modernizację oraz zakup lub remont trwałego wyposażenia	Realizacja w ramach zadań własnych oraz w ramach współpracy z innymi podmiotami	(1) RPO WL 2014 - 2020: Oś Priorytetowa 7: Ochrona dziedzictwa kulturowego i naturalnego (2) PROW 2014 - 2020: M07 - Podstawowe usługi i odnowa wsi na obszarach wiejskich (art. 20)
2.3.2.	Tworzenie cyfrowych zasobów gminy w zakresie e - kultury, m.in. digitalizacja zasobów kulturalnych	Realizacja własnego projektu inwestycyjnego lub w partnerstwie z innymi	RPO WL 2014 - 2020: Oś Priorytetowa 2: Cyfrowe lubelskie

2.3.3.	Realizacja programów na rzecz społeczności marginalizowanych na obszarach objętych działaniami rewitalizacyjnymi, w tym realizacja programów aktywności lokalnej	podmiotami Współpraca z instytucjami pomocy i integracji społecznej oraz instytucjami rynku pracy	RPO WL 2014 - 2020: Oś Priorytetowa 11: Włączenie społeczne
2.3.4.	Podniesienie świadomości mieszkańców w zakresie podejmowania inicjatyw lokalnych	Współpraca z instytucjami otoczenia biznesu, Lokalną Grupą Działania oraz innymi podmiotami	(1) RPO WL 2014 - 2020: Oś Priorytetowa 11: Włączenie społeczne (2) PROW 2014-2020 M19 - Wsparcie dla rozwoju lokalnego w ramach inicjatywy LEADER (RLKS - rozwój lokalny kierowany przez społeczność) (art. 35)
2.3.5.	Opracowanie i upowszechnienie mechanizmów, zwiększających udział obywateli w kształtowaniu polityki rozwoju lokalnego	Opracowanie i wdrożenie modelu obejmującego metody i narzędzia konsultacji i partycypacji publicznej, w tym inicjatywy związane z budżetem partycypacyjnym, fundusze sołeckim itp.	PO Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020: Oś Priorytetowa II. Efektywne polityki publiczne dla rynku pracy, gospodarki i edukacji
2.3.6.	Aktywizacja społeczna poprzez rozwój podmiotów ekonomii społecznej	Współpraca z instytucjami pomocy i integracji społecznej oraz instytucjami rynku pracy, a także partnerami społecznymi	RPO WL 2014 - 2020: Oś Priorytetowa 11: Włączenie społeczne
	Inne działania		

Cel operacyjny 2.4. Wysoka jakość rządzenia oraz kształtowanie przestrzeni gminy

Nr działania	Kierunek działań operacyjnych	Rola i zadania JST w realizacji działań	Możliwości finansowania działań ze źródeł zewnętrznych
2.4.1.	Opracowanie i wdrożenie	Opracowanie planu	(1) Środki własne

	Gminnego Planu Rewitalizacji	zawierającego zadania: przebudowa i adaptacja obiektów kubaturowych, stworzenie bazy pod realizację projektów z wykluczenia społecznego i reintegracji międzypokoleniowej oraz zawodowej mieszkańców oraz stworzenie miejsc wspólnej aktywności (społecznej i kulturalnej). Wdrażanie planu.	na opracowanie planu z budżetu gminy (2) PO Pomoc Techniczna 2014 - 2020 Wdrażanie planu: (3) RPO WL 2014 – 2020: Oś Priorytetowa 13. Infrastruktura społeczna
2.4.2.	Organizacja kampanii informacyjnych oraz promocja dobrych praktyk w zakresie ład przestrzennego i estetyki miejsc publicznych	Działania powinny być prowadzone we współpracy z organizacjami pozarządowymi oraz przedstawicielami mieszkańców	PO Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020: Oś Priorytetowa II. Efektywne polityki publiczne dla rynku pracy, gospodarki i edukacji
2.4.3.	Kształtowanie przestrzeni publicznej w miejscowościach na terenie gminy	Realizacja własnych projektów lub we współpracy z instytucjami partnerskimi (np. instytucjami kościelnymi, OSP itp.)	PROW 2014 2020: M07 - Podstawowe usługi i odnowa wsi na obszarach wiejskich (art. 26)
2.4.4.	Działania z zakresu modernizacji oraz tworzenia małej infrastruktury służącej udostępnianiu dla turystów m.in. szlaki i ścieżki turystyczne, wioska tematyczna dotycząca zielarstwa	Realizacja w ramach zadań własnych oraz w ramach współpracy z innymi podmiotami	(1) RPO WL 2014 – 2020: Oś Priorytetowa 7: Ochrona dziedzictwa kulturowego i naturalnego (2) PROW 2014-2020: M19 Wsparcie dla rozwoju lokalnego w ramach inicjatywy LEADER (RLKS - rozwój lokalny kierowany przez społeczność) (art. 35)
2.4.5.	Wypracowanie i wdrożenie docelowego modelu strategicznego zarządzania rozwojem gminy, m.in. w oparciu o monitoring i ewaluację wdrażanych dokumentów strategicznych (Programu Rozwoju Gminy Wołyń, Gminnego Planu Rewitalizacji, Planu Gospodarki Niskoemisyjny)	Wdrażany model powinien m.in. zawierać zestaw narzędzi analitycznych do monitorowania rozwoju obszaru	PO Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020: Oś Priorytetowa II. Efektywne polityki publiczne dla rynku pracy,

		gminy w wymiarze społecznym, gospodarczym i przestrzennym (integracja planowania przestrzennego i społeczno-gospodarczego)	gospodarki i edukacji
2.4.6.	Rozwój praktyki wieloletniego planowania finansowego oraz planowania w układzie zadaniowym pozwalającym jednocześnie na ocenę skuteczności ponoszonych wydatków (budżet zadaniowy informujący o efektywności)	Kontynuacja i rozwój dotychczas stosowanego podejścia, wykorzystującego doświadczenia innych samorządów	PO Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020: Oś Priorytetowa II. Efektywne polityki publiczne dla rynku pracy, gospodarki i edukacji
2.4.7.	Rozwój elektronicznej administracji poprzez rozwój infrastruktury informatycznej w tym aplikacji i systemów bazodanowych	Realizacja przez gminy partnerskiego projektu z zakresu informatyzacji procesów administracyjnych i poprawy poziomu świadczenia usług publicznych przez administrację poprzez wzmocnienie stopnia cyfryzacji administracji oraz stworzenie nowych e-usług publicznych	RPO WL 2011 2020: Oś Priorytetowa 2: Cyfrowe lubelskie
2.4.8.	Wzmocnienie zdolności analitycznych służb planowania przestrzennego, m.in. poprzez dostęp do nowoczesnych narzędzi w zakresie analizy, przetwarzania, interpretacji i prezentacji danych przestrzennych	Realizacja zadań własnych w ramach tworzonej krajowej i regionalnej infrastruktury informacji przestrzennej, umożliwiającej dostęp do aktualnych baz danych i aplikacji pozwalających na prace z danymi przestrzennymi	(1) PO Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020: Oś Priorytetowa II. Efektywne polityki publiczne dla rynku pracy, gospodarki i edukacji. (2) RPO WL 2014 - 2020 Oś Priorytetowa 2: Cyfrowe lubelskie
2.4.9.	Uruchomienie systemu monitorowania dostępności i efektywności (jakości) usług publicznych w gminie	Uczestnictwo w realizacji programów krajowych, w ramach których będzie możliwość wypracowania najlepszych standardów i rozwiązań	PO Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020: Oś Priorytetowa II Efektywne polityki publiczne dla rynku pracy, gospodarki i edukacji
2.4.10.	Zwiększenie aktywności gminy w zakresie realizacji projektów partnerskich w wymiarze krajowym i międzynarodowym pozwalających na pozyskiwanie nowej wiedzy i umiejętności, a także testowanie nowych rozwiązań	Realizacja ponadlokalnych projektów partnerskich, zarówno z własnej	(1) PO Wiedza Edukacja Rozwój 2014 - 2020: Oś Priorytetowa III. Innowacje

		inicjatywy gminy (np. w zakresie rozwoju gospodarczego), jak również poprzez udział gminy w projektach zarządzanych przez podmioty zewnętrzne	społeczne i współpraca ponadnarodowa; (2) Program Europejskiej Współpracy Terytorialnej 2014 - 2020 (Program Regionu Morza Bałtyckiego; Program dla Europy Środkowej, Interreg Europa; Program Współpracy Transgranicznej Polska - Białoruś - Ukraina) (3) Krajowa Sieć Obszarów Wiejskich
2.4.11.	Wzmocnienie bazy wiedzy i potencjału kadrowego gminy w zakresie realizacji projektów w formule partnerstwa publiczno-prywatnego oraz innych rozwiązań wpływających na rozwój gminy	Realizacja m.in. poprzez udział pracowników gminy w organizowanych szkoleniach, seminariach oraz platformach współpracy	PO Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020: Oś Priorytetowa II. Efektywne polityki publiczne dla rynku pracy, gospodarki i edukacji
	Inne działania		

Cel strategiczny 3. Aktywna ochrona środowiska wraz z doskonaleniem infrastruktury technicznej z tym związanej

Cel operacyjny 3.1. Lepszy stan środowiska przyrodniczego poprzez rozwój infrastruktury komunalnej

Nr działania	Kierunek działań operacyjnych	Rola i zadania JST w realizacji działań	Możliwości finansowania działań ze źródeł zewnętrznych (1) RPO WL 2014 - 2020: Oś Priorytetowa 6: Ochrona środowiska i efektywne wykorzystanie zasobów (2) PO Infrastruktura i Środowisko 2014 - 2020: Oś Priorytetowa II: Ochrona środowiska, w tym adaptacja do zmian klimatu (3) PROW 2014 - 2020: M07 - Podstawowe usługi i odnowa
3.1.1.	Kompleksowe działania związane z rozbudową i modernizacją sieci kanalizacyjnych dla ścieków komunalnych oraz modernizacją oczyszczalni ścieków komunalnych	Realizacja zadań własnych poprzez współpracę z jednostkami organizacyjnymi	

			wsi na obszarach wiejskich (art. 20)
3.1.2.	Budowa przydomowych oczyszczalni ścieków	Realizacja zadań własnych poprzez współpracę z jednostkami organizacyjnymi	(1) RPO WL 2014 - 2020: Oś Priorytetowa 6: Ochrona środowiska i efektywne wykorzystanie zasobów (2) PROW 2014 - 2020: M07 - Podstawowe usługi i odnowa wsi na obszarach wiejskich (art. 20)
3.1.3.	Rozbudowa kanalizacji deszczowej	Realizacja zadań własnych poprzez współpracę z jednostkami organizacyjnymi	(1) RPO WL 2014 - 2020: Oś Priorytetowa 6: Ochrona środowiska i efektywne wykorzystanie zasobów (2) PO Infrastruktura i Środowisko 2014 - 2020: Oś Priorytetowa II: Ochrona środowiska, w tym adaptacja do zmian klimatu (3) PROW 2014 - 2020: M07 - Podstawowe usługi i odnowa wsi na obszarach wiejskich (art. 20)
3.1.4.	Budowa i modernizacja systemów zaopatrzenia w wodę, w tym również wyposażenia w systemy zmniejszające straty w dostawach i zmniejszające ryzyko wystąpienia awarii	Realizacja zadań własnych poprzez współpracę z jednostkami organizacyjnymi	(1) RPO WL 2014 - 2020: Oś Priorytetowa 6: Ochrona środowiska i efektywne wykorzystanie zasobów (2) PO Infrastruktura i Środowisko 2014 - 2020: Oś Priorytetowa II: Ochrona środowiska, w tym adaptacja do zmian klimatu (3) PROW 2014 - 2020: M07 - Podstawowe usługi i odnowa wsi na obszarach

			<p>wiejskich (art. 20) (1) RPO WL 2014 - 2020: Oś Priorytetowa 6: Ochrona środowiska i efektywne wykorzystanie zasobów (2) PO Infrastruktura i Środowisko 2014 - 2020: Oś Priorytetowa II: Ochrona środowiska, w tym adaptacja do zmian klimatu (3) PROW 2014 - 2020: M07 - Podstawowe usługi i odnowa wsi na obszarach wiejskich (art. 20) RPO WL 2014 - 2020: Oś Priorytetowa 6: Ochrona środowiska i efektywne wykorzystanie zasobów RPO WL 2014 - 2020: Oś Priorytetowa 6: Ochrona środowiska i efektywne wykorzystanie zasobów RPO WL 2014 - 2020: Oś Priorytetowa 6: Ochrona środowiska i efektywne wykorzystanie zasobów RPO WL 2014 - 2020: Oś Priorytetowa 6: Ochrona środowiska i efektywne wykorzystanie zasobów RPO WL 2014 - 2020: Oś Priorytetowa 7: Ochrona dziedzictwa kulturowego i naturalnego</p>
3.1.5.	Wyposażenie w odpowiedni sprzęt służb, zajmujących się monitoringiem jakości oczyszczonych ścieków i wody przeznaczonej do celów konsumpcyjnych	Realizacja zadań własnych poprzez współpracę z jednostkami organizacyjnymi	
3.1.6.	Działania z zakresu gospodarowania odpadami niebezpiecznymi, w szczególności w zakresie unieszkodliwiania azbestu	Realizacja zadań własnych poprzez współpracę z jednostkami organizacyjnymi	
3.1.7.	Tworzenie punktów selektywnego zbierania odpadów komunalnych	Realizacja zadań własnych poprzez współpracę z jednostkami organizacyjnymi	
3.1.8.	Kampanie informacyjne, dotyczące segregacji odpadów, selektywnej zbiórki oraz negatywnego wpływu na środowisko i zdrowie mieszkańców nielegalnych wysypisk i składowisk	Realizacja zadań własnych poprzez współpracę z jednostkami organizacyjnymi	
3.1.9.	Kompleksowe działania z zakresu edukacji ekologicznej łączące różne formy ochrony z ukierunkowaniem ruchu turystycznego	Realizacja w ramach zadań własnych oraz w ramach współpracy z innymi podmiotami	
	Inne działania		

Cel operacyjny 3.2. Poprawa efektywności energetycznej budynków mieszkalnych i obiektów użyteczności publicznej

Nr działania	Kierunek działań operacyjnych	Rola i zadania	Możliwości
--------------	-------------------------------	----------------	------------

		JST w realizacji działań	finansowania działań ze źródeł zewnętrznych
3.2.1.	Poprawa efektywności energetycznej w przedsiębiorstwach komunalnych	Realizacja w ramach zadań własnych przez jednostki organizacyjne	(1) RPO WL 2014 – 2020: Oś Priorytetowa 5: Efektywność energetyczna i gospodarka niskoemisyjna (2) PO Infrastruktura i Środowisko 2014 2020: Oś Priorytetowa 1: Zmniejszenie emisyjności gospodarki
3.2.2.	Termomodernizacja wielorodzinnych budynków mieszkalnych – spółdzielnie mieszkaniowe i wspólnoty mieszkaniowe	Wsparcie zadań z zakresu termomodernizacji m.in. poprzez ich ujęcie w planie niskoemisyjnym gminy	(1) RPO WL 2014 – 2020: Oś Priorytetowa 5: Efektywność energetyczna i gospodarka niskoemisyjna (2) PO Infrastruktura i Środowisko 2014 2020: Oś Priorytetowa 1: Zmniejszenie emisyjności gospodarki
3.2.3.	Działania z zakresu termomodernizacji obiektów użyteczności publicznej	Objęcie w oparciu o plan niskoemisyjny zadaniami inwestycyjnymi obiektów użyteczności publicznej, w tym będących w zasobie JST (m.in. szkół, budynków gminnych) Inicjowanie działań związanych z efektywnością energetyczną w budynkach mieszkalnych	RPO WL 2014 – 2020: Oś Priorytetowa 5: Efektywność energetyczna i gospodarka niskoemisyjna
3.2.4.	Działania z zakresu poprawy efektywności energetycznej w sektorze mieszkaniowym	w porozumieniu ze spółdzielniami mieszkaniowymi oraz wspólnotami mieszkaniowymi zgodnie z przyjętym planem niskoemisyjnym	RPO WL 2014 – 2020: Oś Priorytetowa 5: Efektywność energetyczna i gospodarka niskoemisyjna
3.2.5.	Działania z zakresu efektywności energetycznej w obiektach użyteczności publicznej	Wdrażanie zadań inwestycyjnych w porozumieniu	(1) RPO WL 2014 – 2020: Oś Priorytetowa 5:

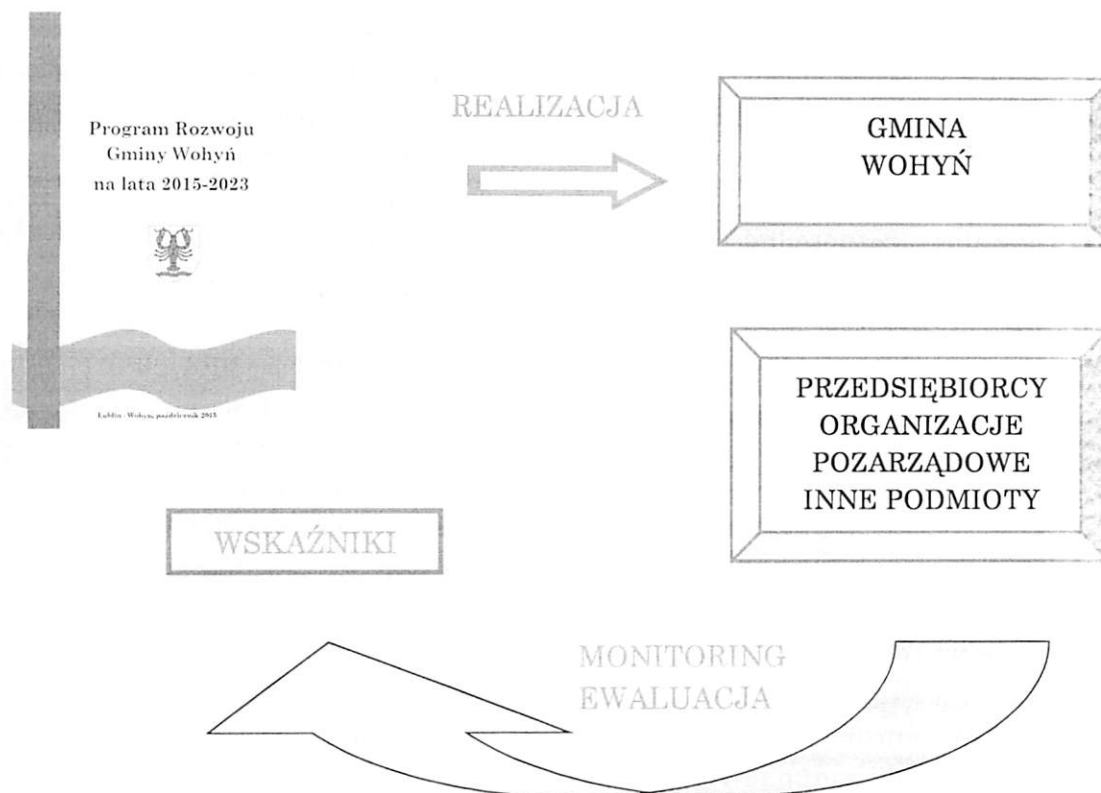
		z jednostkami organizacyjnymi	Efektywność energetyczna i gospodarka niskoemisyjna (2) PO Infrastruktura i Środowisko 2014 - 2020: Oś Priorytetowa F: Zmniejszenie emisyjności gospodarki
	Inne działania		

Cel operacyjny 3.3. Wzrost bezpieczeństwa obszaru ze szczególnym uwzględnieniem systemu retencji			
Nr działania	Kierunek działań operacyjnych	Rola i zadania JST w realizacji działań	Możliwości finansowania działań ze źródeł zewnętrznych
3.3.1.	Działania z zakresu małej retencji	Realizacja zadań własnych lub w partnerstwie z innymi JST	
3.3.2.	Doposażenie Ochotniczych Straży Pożarnych działających na terenie obszaru w specjalistyczny sprzęt do prowadzenia akcji ratowniczych oraz usuwania skutków zagrożeń naturalnych i katastrof	Zakup sprzętu dla wybranych OSP (funkcjonujących w systemie KSRG i będących poza nim) we współpracy z Komendą Miejską Państwowej Straży Pożarnej	
	Inne działania		

3.2. Ramy instytucjonalne i finansowe wdrażania programu

3.3.1. System instytucjonalny wdrażania programu

Przy opracowaniu *Programu Rozwoju Gminy Wohyń na lata 2014-2020* zastosowano podejście holistyczne, polegające m.in. na tym, że przy określaniu celów i kierunków działań wzięto pod uwagę nie tylko kompetencje i zadania statutowe gminy, ale również uwzględniono szerszy wymiar rozwoju gminy. Chodzi tu głównie o te obszary rozwoju społeczno-gospodarczego gminy, na które władze mają pośredni wpływ, a więc rozwój lokalnego rynku pracy i przedsiębiorczości, szkolnictwo zawodowe oraz bezpieczeństwo publiczne. Na rozwój tych obszarów mają wpływ inne szczeble samorządu terytorialnego lub bezpośredni interesariusze, tj. przedsiębiorcy, rolnicy, bezrobotni, organizacje pozarządowe itp. Ważnym elementem mającym wpływ na realizację zadań będzie współpraca z innymi samorządami i podmiotami społeczno-gospodarczymi.

Jeśli chodzi o kompetencje samorządu gminnego zaproponowane kierunki działań będą miały swoje odzwierciedlenie w projektach kluczowych – wynikających z planu działań operacyjnych. Są to projekty najważniejsze z punktu widzenia rozwoju gminy, których realizacja warunkuje osiągnięcie założonych celów strategii. Projekty te będą realizowane przez urząd gminy bądź jednostki mu podległe przy użyciu funduszy własnych lub z wykorzystaniem dostępnych środków zewnętrznych.

Osiągnięcie założonych celów będzie w dużej mierze uzależnione od tego, czy inne podmioty (przedsiębiorstwa, instytucje otoczenia biznesu, organizacje pozarządowe) zechcą włączyć się w nurt działań zaproponowanych w niniejszej strategii. Zakłada się, że zaproponowane cele odpowiadają potrzebom i możliwościom rozwojowym Gminy Wołyń a także, że w procesie konsultacji społecznych osiągnięta została ich społeczna akceptacja.

Podczas realizacji *Programu Rozwoju Gminy Wołyń* będą stosowane cztery podstawowe zasady postępowania:

1. Zasada zintegrowanego zarządzania rozwojem gminy - skoordynowanie działań realizowanych przez różne podmioty na rzecz rozwoju poprzez włączenie i dostosowanie instrumentów programowych i finansowych do systemu realizacji strategii oraz ukształtowanie mechanizmów skutecznego wpływu przez samorząd lokalny na zakres i kierunki interwencji podejmowanych w wymiarze lokalnym i subregionalnym w celu zwiększenia spójności z działaniami podejmowanymi dla obszaru gminy.
2. Zasada efektywności ekonomicznej, społecznej i przestrzennej – ocena wpływu i znaczenia kluczowych interwencji publicznych oraz planowanych do realizacji dla osiągnięcia celów strategicznych, ponadto interwencja oparta na efektywności w ujęciu ekonomicznym, społecznym oraz przestrzennym.

3. Zasada ochrony środowiska – wdrażanie warunków dla poprawy jakości i zabezpieczenia środowiska naturalnego jako czynnika współkształtującego zrównoważony rozwój obszaru w warstwie społecznej i gospodarczej.
4. Zasada partnerstwa – otwarta i efektywna współpraca z innymi samorządami oraz podmiotami reprezentującymi różne środowiska na tym terenie w tym angażowanie różnorodnych zasobów i kompetencji do osiągnięcia celów strategicznych. Aktywna współpraca jest warunkiem koniecznym do powodzenia realizacji strategii.

Główną instytucją odpowiedzialną za wdrożenie programu rozwoju jest Wójt Gminy Wołyń wraz z podległym mu urzędem gminy. W szczególności odpowiedzialny będzie za ogólną koordynację procesu wdrażania i monitorowania programu oraz za przygotowanie i wdrożenie projektów wynikających z planu działań operacyjnych, a także zidentyfikowanych projektów kluczowych do realizacji do roku 2023.

Instytucjami wspomagającymi Wójta i urząd gminy w procesie wdrażania programu są:

- ~ Rada Gminy Wołyń;
- ~ Placówki edukacyjne (przedszkola, szkoły podstawowe i gimnazja);
- ~ Jednostki organizacyjne gminy (np. Ośrodek Pomocy Społecznej, Gminny Ośrodek Kultury, Zakład Komunalny PRYZMAT Sp. z o.o.);
- ~ Przedsiębiorcy;
- ~ Organizacje pozarządowe działające na terenie gminy;
- ~ Inne.

Instytucjami partnerskimi, zarządzającymi określonymi instrumentami i programami, w ramach których będą finansowane niektóre działania wynikające ze strategii, będą:

- ~ Urząd Marszałkowski wraz z instytucjami zaangażowanymi w zarządzanie i wdrażanie Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego 2014-2020 oraz wybranych działań w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2014-2020);
- ~ Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa (jako instytucja zaangażowana we wdrażanie Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2014-2020);
- ~ Agencje rozwoju regionalnego oraz wspierania przedsiębiorczości (np. Lubelska Fundacja Rozwoju, Lubelska Agencja Wspierania Przedsiębiorczości itp.);
- ~ Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (jako instytucja pośrednicząca w wydatkowaniu środków w ramach Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko 2014-2020);
- ~ Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych;
- ~ inne.

Do ważnych pomiotów, które w istotny sposób będą przyczyniać się do realizacji celów strategii, należy również zaliczyć podmioty realizujące poszczególne projekty, jak i beneficjentów końcowych objętych wsparciem i działaniami projektowymi, w tym przede wszystkim:

- ~ Generalna Dyrekcja Dróg Krajowych i Autostrad (w zakresie przebudowy drogi krajowej S19);
- ~ Zarząd Dróg Powiatowych w Radzynie Podlaskim,

~ *Kancel Drog Województwa Lubelskiego 1014, 1015*)

- ~ Komenda Powiatowa Policji;
- ~ Komenda Powiatowa Państwowej Straży Pożarnej;
- ~ przedsiębiorcy i organizacje ich zrzeszające;
- ~ instytucje otoczenia biznesu (w tym Izba Rolnicza, Ośrodek Doradztwa Rolniczego);
- ~ rolnicy i ich zrzeszenia (spółdzielnie i grupy producenckie);
- ~ organizacje pozarządowe, w tym Lokalna Grupa Działania;
- ~ osoby podnoszące swoje kwalifikacje zawodowe;
- ~ bezrobotni i osoby wykluczone.

3.3.2. Główne źródła finansowania programu

Środki finansowe stanowią kluczową rolę do osiągnięcia zamierzonych celów. Podstawowym źródłem finansowania będą środki własne pochodzące z budżetu Gminy Wohyń, w tym dostępne środki w ramach Wieloletniej Prognozy Finansowej (dotyczy przedsięwzięć dłuższych niż 1 rok). Natomiast zewnętrzne środki finansowania będą dodatkowym i znaczącym źródłem finansowania, o jakie samorzady będą miały możliwość aplikować z dostępnych dla nich właściwych programów.

Z analizy dochodów i wydatków gminy w latach 2007-2013 wynika, że gmina przeznaczala od około 4% do 30% swoich wydatków na działania o charakterze inwestycyjnym. Wielkość ponoszonych wydatków inwestycyjnych uzależniona była od pozyskanych środków zewnętrznych. Biorąc pod uwagę obecny poziom zadłużenia gminy, a także oczekiwane dochody własne gminy, należy założyć, że w okresie 2014-2020 udział średniorocznych majątkowych wydatków inwestycyjnych w wydatkach ogółem będzie na podobnym poziomie i nie przekroczy 30%. Przyjmując zakładany do roku 2023 średnioroczny poziom dochodów gminy na poziomie ok. 20 mln złotych (zgodnie z wieloletnią prognozą finansową), szacuje się, że Gmina Wohyń w latach 2015-2023 może dysponować łącznie środkami inwestycyjnymi na zadania własne wynikające z realizacji strategii na poziomie około 17 mln zł.

Tabela 13. Projekcja dochodów i wydatków inwestycyjnych Gminy Wohyń w okresie obowiązywania strategii (w mln zł)

Rok	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	Razem 2015- 2023
Dochody ogółem (w mln zł)	20	19	19	19	20	20	21	21	22	181
Wydatki inwestycyjne (w mln zł)	3.0	1.0	1.4	1.6	1.8	1.9	2.0	2.1	2.2	17

Źródło: opracowanie własne na podstawie Uchwały Nr VIII/47/2015 Rady Gminy Wohyń z dnia 17.07.2015 roku w sprawie zmiany wieloletniej prognozy finansowej

Znaczna część oszacowanych powyżej środków inwestycyjnych gminy będzie mogła pochodzić z programów operacyjnych perspektywy finansowej Unii Europejskiej 2014-2020. Przy czym, podobnie jak w latach 2007-2013, głównym źródłem środków unijnych będzie Regionalny Program Operacyjny Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020 (RPO WL). Łączna alokacja środków unijnych na program wynosi 2 239 mln euro, z czego 1 677 mln euro będzie finansowane ze środków Europejskiego Funduszu

Rozwoju Regionalnego (EFRR), zaś 552 mln euro będzie pochodziło z Europejskiego Funduszu Społecznego (EFS).

Drugim kluczowym źródłem pozyskiwania środków unijnych na wdrażanie działań strategii będzie Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 (PROW), który będzie finansowany z Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW). Alokacja środków z EFRROW kształtuje się na poziomie 8 242 mln euro, które w dużej mierze będą wydatkowane na działania inwestycyjne związane z modernizacją gospodarstw rolnych oraz rozwój przetwórstwa produktów rolnych, a także na rozbudowę infrastruktury na obszarach wiejskich oraz wspieranie przedsiębiorczości pozarolniczej.

Uzupełniającymi źródłami finansowania będą inne programy operacyjne finansowane ze środków unijnych perspektywy 2014-2020, w tym:

- ~ *Program Operacyjny Polska Wschodnia 2014-2020*, w ramach którego będzie m.in. istniała możliwość finansowania rozwoju działalności innowacyjnej przedsiębiorstw, a także współpracy sieciowej podmiotów oferujących wspólny produkt turystyczny;
- ~ *Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko 2014-2020*, w ramach którego będzie m.in. możliwe finansowanie ponadlokalnych przedsięwzięć w zakresie energetyki odnawialnej, termomodernizacji budynków użyteczności publicznej, rozbudowy infrastruktury wodno-kanalizacyjnej, a także przebudowy dróg krajowych (np. S19, S74);
- ~ *Program Operacyjna Polska Cyfrowa 2014-2020*, w ramach którego zaplanowano finansowanie przedsięwzięć związanych z poprawą dostępu mieszkańców do szybkiego Internetu, rozwojem administracji elektronicznej i e-usług, a także podnoszeniem umiejętności cyfrowych społeczeństwa;
- ~ *Program Operacyjny Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020*, w ramach którego będzie m.in. możliwość finansowania projektów podnoszących kompetencje pracowników administracji samorządowej oraz rozwijających systemy zarządzania strategicznego i finansowego w jednostkach samorządu terytorialnego;
- ~ *Programy Europejskiej Współpracy Terytorialnej 2014-2020*, w tym Program Region Morza Bałtyckiego; Program dla Europy Środkowej, Interreg Europa; Program Współpracy Transgranicznej Polska Białoruś Ukraina.
- ~ *Szwajcarskie i Norweskie Instrumenty Finansowe*, umożliwiające finansowanie różnorodnych inicjatyw związanych ze sportem, kulturą, edukacją, zdrowiem oraz rozwojem społeczeństwa obywatelskiego.

Strategia będzie również finansowana ze środków krajowych. W szczególności dotyczy to takich programów i funduszy krajowych jak:

- *Narodowy program przebudowy dróg lokalnych „Bezpieczeństwo Dostępność – Rozwój”*, w ramach którego będzie istniała możliwość uzyskania dotacji na modernizację dróg powiatowych i gminnych;
- *Roczne programy finansowania kultury*, realizowane przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, z których będą dofinansowywane imprezy i wydarzenia kulturalne;
- *Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej*, w ramach, którego będzie możliwość finansowania w formie instrumentów zwrotnych

przedsięwzięć z zakresu ochrony środowiska, efektywności energetycznej, energii odnawialnej itp.;

- *Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej*, umożliwiający finansowanie różnorodnych przedsięwzięć w zakresie ekologii, ochrony przyrody oraz zarządzania gospodarką wodną i odpadową;
- *Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych*, umożliwiający finansowanie m.in. projektów z zakresu integracji zawodowej i społecznej osób niepełnosprawnych.

3.3. System monitorowania i ewaluacji programu

System monitorowania jest podstawowym i jednym z najważniejszych instrumentów w procesie wdrażania dokumentu strategicznego. Zebranie odpowiednio dobranych danych monitoringowych pozwoli na ocenę skuteczności podjętych i realizowanych działań w tym ocenę wdrażanego dokumentu, a także na efektywniejsze inwestowanie środków publicznych i mobilizację władz oraz społeczności lokalnej do czynnego udziału w realizacji strategii. Głównymi elementami systemu monitoringu są:

- ~ instytucje odpowiedzialne za proces monitorowania wdrażania strategii;
- ~ przyjęty system raportowania z procesu monitorowania wdrażanej strategii;
- ~ zestaw wskaźników służących do oceny postępów ze wdrażanej strategii.

Za koordynację procesu monitorowania realizacji *Programu Rozwoju Gminy Wołyń na lata 2015-2023* odpowiedzialny będzie Zespół ds. Monitoringu i Oceny Wdrażania Programu Rozwoju Gminy Wołyń na lata 2015-2023 powołany przez Wójta Gminy.

Ocena wdrażanej strategii będzie odbywać się w cyklu corocznym na podstawie opracowanego raportu obejmującego analizę zebranych danych na bazie przyjętych wskaźników monitoringowych. W pierwszym kwartale 2018 roku zostanie sporządzony raport z wdrażanego dokumentu strategicznego w latach 2015-2017. Na podstawie sporządzonego raportu Zespół ds. Monitoringu i Oceny Wdrażania Programu Rozwoju Gminy Wołyń na lata 2015-2023 dokona śródkresowej oceny stanu wdrażanej strategii, a także zaproponuje ewentualne zmiany skorygowania jej treści.

Przyjęty zestaw wskaźników, zarówno na poziomie strategicznym (odnoszącym się do celów strategicznych), jak i operacyjnym (odnoszącym się do celów operacyjnych), pozwala na ocenę stopnia osiągnięcia zakładanych celów operacyjnych. Wybrany system wskaźników ograniczono do niezbędnego minimum, dopasowując wskaźniki prezentowane i dostępne w ogólnej statystyce Głównego Urzędu Statystycznego. Dla każdego wskaźnika przedstawiono wartość bazową oraz wskazano możliwe źródła pozyskania informacji o wartościach monitorowanych wskaźników.

Cele strategiczne

Cel strategiczny 1. Efektywna lokalna gospodarka wykorzystująca wewnętrzny potencjał obszaru

Lp.	Nazwa wskaźnika	Jednostka miary	Wartość bazowa (rok 2014)	Źródło danych
-----	-----------------	-----------------	---------------------------	---------------

1.	Liczba zarejestrowanych podmiotów w systemie REGON na 10 tys. mieszkańców	szt.	492	GUS:BDL
2.	Wydatki inwestycyjne na 1 mieszkańca	zł	279,23	GUS:BDL
Cel strategiczny 2. Lepsza jakość usług publicznych oraz wzrost aktywizacji kapitału społecznego				
3.	Liczba organizacji pozarządowych przypadających na 10 tys. mieszkańców	szt.	17	GUS:BDL
4.	Pracujący na 1000 ludności	osoba	85	GUS:BDL
5.	Liczba przychodni na 10 tys. mieszkańców	szt.	3	GUS:BDL
Cel strategiczny 3. Aktywna ochrona środowiska wraz z doskonaleniem infrastruktury technicznej z tym związanej				
6.	Odsetek ludności korzystającej z instalacji wodociągowej	%	72,7	GUS:BDL
7.	Odsetek ludności korzystającej z instalacji kanalizacyjnej	%	23,3	GUS:BDL

Cele operacyjne

Cel strategiczny 1. Efektywna lokalna gospodarka wykorzystująca wewnętrzny potencjał obszaru

Cel operacyjny 1.1. Lepsza konkurencyjność gospodarcza poprzez poprawę dostępności komunikacyjnej gminy

Lp.	Nazwa wskaźnika	Jednostka miary	Wartość bazowa (rok 2014)	Źródło danych
1.	Udział wydatków na drogi publiczne w wydatkach ogółem	%	7,4	GUS:BDL
2.	Gospodarstwa domowe w zasięgu dostępu do internetu o przepustowości co najmniej 30 Mb/s	szt.	0	UG

Cel operacyjny 1.2. Bardziej konkurencyjne i dochodowe rolnictwo

3.	Liczba funkcjonujących na terenie gminy grup producentów rolnych	szt.	0	UG
4.	Liczba gospodarstw ekologicznych	szt.	6	UG/IJHARS

Cel operacyjny 1.3. Rozwinięta przedsiębiorczość ze szczególnym uwzględnieniem przetwórstwa rolno - spożywczego bazującego na potencjale wewnętrznym obszaru

5.	Liczba utworzonych inkubatorów przetwórstwa lokalnego	szt.	0	UG
----	---	------	---	----

Cel operacyjny 1.4. Gospodarcze wykorzystanie potencjału obszaru w zakresie odnawialnych źródeł energii

6.	Łączna moc zainstalowana na terenie gminy do produkcji energii elektrycznej ze źródeł odnawialnych	MW	0	UG
7.	Liczba projektów zrealizowanych na terenie Gminy Wołyń w zakresie OZE	szt.	1	UG

Cel strategiczny 2. Lepsza jakość usług publicznych oraz wzrost aktywizacji kapitału społecznego

Cel operacyjny 2.1. Podniesienie jakości i efektywności kształcenia

8.	Odsetek dzieci w wieku 3-5 lata objętych wychowaniem przedszkolnym	%	69	STRATEG
9.	Liczba utworzonych/wyposażonych pracowni matematyczno-przyrodniczych oraz ITC	szt.	0	UG
10.	Udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym	%	10,3	GUS:BDL
Cel operacyjny 2.2. Większa dostępność usług zdrowotnych i społecznych				
11.	Liczba osób przypadających na jedną placówkę opieki zdrowotnej	osoba	3 485	GUS:BDL
12.	Liczba porad lekarskich w zakresie ambulatoryjnej opieki zdrowotnej	szt.	16 487	GUS:BDL
13.	Liczba osób w gospodarstwach domowych korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej	osoba	997	GUS:BDL
Cel operacyjny 2.3. Rozwijanie kultury i kapitału społecznego poprzez partycypację społeczną				
14.	Liczba odnowionych obiektów dziedzictwa kulturowego wpisanych do rejestru zabytków	szt.	0	UG
Cel operacyjny 2.4. Wysoka jakość rządzenia oraz kształtowanie przestrzeni gminy				
15.	Dochód na jednego mieszkańca	zł	3 210,99	GUS:BDL
16.	Liczba zrealizowanych projektów dotyczących rewitalizacji lub kształtowania przestrzeni publicznej	szt.	0	UG
Cel strategiczny 3. Aktywna ochrona środowiska wraz z doskonaleniem infrastruktury technicznej z tym związanej				
Cel operacyjny 3.1. Lepszy stan środowiska przyrodniczego poprzez rozwój infrastruktury komunalnej				
17.	Długość sieci wodociągowej	km	176,6	GUS:BDL
18.	Długość sieci kanalizacyjnej	km	27,8	GUS:BDL
Cel operacyjny 3.2. Poprawa efektywności energetycznej budynków mieszkalnych i obiektów użyteczności publicznej				
19.	Liczba projektów z zakresu termomodernizacji obiektów użyteczności publicznej	szt.	0	UG
20.	Liczba projektów z zakresu termomodernizacji budynków mieszkalnych	szt.	0	UG
Cel operacyjny 3.3. Wzrost bezpieczeństwa obszaru ze szczególnym uwzględnieniem systemu retencji				
21.	Liczba jednostek służb ratowniczych doposażonych w sprzęt do prowadzenia akcji ratowniczych i usuwania skutków katastrof	szt.	0	UG
22.	Liczba projektów z zakresu małej retencji	szt.	0	UG

4. Konsultacje społeczne – podsumowanie

Ważnym etapem prac nad *Programem Rozwoju Gminy Wołyń na lata 2015-2023* były przeprowadzone konsultacje społeczne. Przy sporządzaniu dokumentu strategicznego zorganizowano spotkanie konsultacyjne w siedzibie Gminy Wołyń – Urząd Gminy. Głównym celem przeprowadzonego spotkania konsultacyjnego było zaprezentowanie przedstawicielom administracji samorządowej i społeczności lokalnej postępów związanym z procesem aktualizacji strategii oraz uzyskania opinii i uwag na temat kierunków rozwoju Gminy Wołyń w latach 2015-2023. Uczestnikami spotkań byli przedstawiciele władz lokalnych (w tym pracownicy urzędu zaangażowani w przygotowanie strategii) oraz zaproszeni reprezentanci społeczności lokalnej (radni, przedstawiciele instytucji podległych urzędowi lokalnemu, przedsiębiorcy, sołtysi, koła gospodyń wiejskich, organizacji samorządowych, a także mieszkańcy). Spotkanie konsultacyjne odbyło się 23.10.2015r. przedstawiono wnioski wynikające z diagnozy obszaru, charakterystyczne dla obszaru uwarunkowania rozwojowe oraz kierunki rozwojowe wraz z wizją i celami, a także możliwości finansowania planowanych przedsięwzięć.

Przeprowadzono również konsultację dokumentu *Program Rozwoju Gminy Wołyń na lata 2015-2023* oraz Wykazu działań inwestycyjnych i nieinwestycyjnych możliwych do realizacji na terenie gminy. W wyniku konsultacji uzupełniono brakujące dane dotyczące diagnozy obszaru oraz poszerzono wykaz zadań.

5. Załączniki

5.1. Indykatorywny wykaz wstępnie zidentyfikowanych projektów inwestycyjnych i nieinwestycyjnych Gminy Wołyń na lata 2015-2023

Indykatorywny wykaz wstępnie zidentyfikowanych projektów inwestycyjnych i nieinwestycyjnych Gminy Wohyń
na lata 2015-2023

Cel strategiczny 1. Efektywna lokalna gospodarka wykorzystująca wewnętrzny potencjał obszaru				
Nazwa inwestycji	Szacunkowa wartość (zł)	Stan przygotowania inwestycji do realizacji (posiadana dokumentacja techniczna, zezwolenia na realizację inwestycji, itp.)	Planowane źródło finansowania inwestycji	Podmiot realizujący (gmina, nazwa jednostki podległej)
Cel operacyjny 1.1. Lepsza konkurencyjność gospodarcza poprzez poprawę dostępności komunikacyjnej gminy				
Budowa, przebudowa, modernizacja dróg gminnych Wohyń: 101834 L ul. Nowokopińska 101835 L ul. Poprzeczna 101838 L ul. Kraszewskiego 101840 L ul. Nadrzeczna 101 841L ul. Średnia 101842 L ul. Zaszkolna 101843 L ul. 3-go Maja 101881 L ul. Narutowicza 101883 L ul. Strażacka 101884 L ul. Krótka Kuraszew Zawoinka Świerże, Ossowa, Ostrówki Blachowa, Bezwola POM. Branica	2 500 000		PROW 2014 - 2020	
Budowa chodników	200 000		PROW 2014 – 2020	
Przebudowa dróg powiatowych Wohyń ul. Suchowolska Wohyń ul. Branicka Ossowa Lisiowólka	2 000 000		PROW 2014 - 2020	

Cel operacyjny 1.2. Bardziej konkurencyjne i dochodowe rolnictwo				
Zadania zostaną uzupełnione na etapie wdrażania strategii w oparciu o typy zadań zgodne w szczególności z kierunkami działań określonymi dla danego celu w podrozdziale strategii 3.1. Plan działań operacyjnych				
Cel operacyjny 1.3. Rozwinięta przedsiębiorczość ze szczególnym uwzględnieniem przetwórstwa rolno – spożywczego bazującego na potencjale wewnętrznym obszaru				
Rozbudowa zakładu i parku maszynowego	4 000 000		RPO WL 2014-2020	Przedsiębiorcy
Cel operacyjny 1.4. Gospodarcze wykorzystanie potencjału obszaru w zakresie odnawialnych źródeł energii				
Ogniwa fotowoltaiczne	1 200 000		PROW 2014-2020/ RPO WL 2014-2020	Gmina Wołyń / przedsiębiorcy

Cel strategiczny 2. Lepsza jakość usług publicznych oraz wzrost aktywizacji kapitału społecznego				
Nazwa inwestycji	Szacunkowa wartość (zł)	Stan przygotowania inwestycji do realizacji (posiadana dokumentacja techniczna, zezwolenia na realizację inwestycji, itp.)	Planowane źródło finansowania inwestycji	Podmiot realizujący (gmina, nazwa jednostki podległej)
Cel operacyjny 2.1. Podniesienie jakości i efektywności kształcenia				
Zadania zostaną uzupełnione na etapie wdrażania strategii w oparciu o typy zadań zgodne w szczególności z kierunkami działań określonymi dla danego celu w podrozdziale strategii 3.1. Plan działań operacyjnych				
Cel operacyjny 2.2. Większa dostępność usług zdrowotnych i społecznych				
Zadania zostaną uzupełnione na etapie wdrażania strategii w oparciu o typy zadań zgodne w szczególności z kierunkami działań określonymi dla danego celu w podrozdziale strategii 3.1. Plan działań operacyjnych				
Cel operacyjny 2.3. Rozwijanie kultury i kapitału społecznego poprzez partycypację społeczną				
Zadania zostaną uzupełnione na etapie wdrażania strategii w oparciu o typy zadań zgodne w szczególności z kierunkami działań określonymi dla danego celu w podrozdziale strategii 3.1. Plan działań operacyjnych				

Cel operacyjny 2.4. Wysoka jakość rządzenia oraz kształtowanie przestrzeni gminy

Zadania zostaną uzupełnione na etapie wdrażania strategii w oparciu o typy zadań zgodne w szczególności z kierunkami działań określonymi dla danego celu w podrozdziale strategii 3.1. Plan działań operacyjnych

Cel strategiczny 3. Aktywna ochrona środowiska wraz z doskonaleniem infrastruktury technicznej z tym związanej

Nazwa inwestycji	Szacunkowa wartość (zł)	Stan przygotowania inwestycji do realizacji (posiadana dokumentacja techniczna, zezwolenia na realizację inwestycji, itp.)	Planowane źródło finansowania inwestycji	Podmiot realizujący (gmina, nazwa jednostki podległej)
Cel operacyjny 3.1. Lepszy stan środowiska przyrodniczego poprzez rozwój infrastruktury komunalnej				
Modernizacja ujęcia wody i sieci wodociągowej w gminie Wołyń	600 000		RPO WL 2014-2020	Gmina Wołyń
Budowa przydomowych oczyszczalni ścieków	3 000 000		PROW 2014-2020/ RPO WL 2014-2020	Gmina Wołyń
Rozbudowa kanalizacji sanitarnej	1 700 000		PROW 2014-2020/ RPO WL 2014-2020	Gmina Wołyń
Modernizacja oczyszczalni ścieków w Wołyniu	1 400 000		RPO WL 2014-2020	Gmina Wołyń
Zakup śmieciarki	500 000		RPO WL 2014-2020/ PROW 2014-2020	Zakład Komunalny Pryzmat
Zakup koparko - ładowarki	150 000			Zakład Komunalny Pryzmat
Cel operacyjny 3.2. Poprawa efektywności energetycznej budynków mieszkalnych i obiektów użyteczności publicznej				
Plan gospodarki niskoemisyjnej	17 000			Gmina Wołyń
Instalacje solarne w Gminie Wołyń	2 300 000		RPO WL 2014-2020	Gmina Wołyń
Termomodernizacja budynku Gminny Domu Kultury w Wołyniu	1 800 000	Sporządzony projekt budowlany Pozwolenie na budowę	RPO WL 2014-2020/ PROW 2014-2020	Gmina Wołyń
Termomodernizacja budynku Urzędu Gminy w Wołyniu	70 000		RPO WL 2014-2020/ PROW 2014-2020	Gmina Wołyń
Termomodernizacja budynku z przeznaczeniem na cele społeczne w Wołyniu	300 000		PROW 2014-2020	Gmina Wołyń

Cel operacyjny 3.3. Wzrost bezpieczeństwa obszaru ze szczególnym uwzględnieniem systemu retencji
Zakup samochodu strażackiego

600 000

RPO WL 2014-2020

OSP